

Liahona

A photograph of a man and a woman smiling and embracing each other. The woman is on the left, wearing a light-colored jacket and large earrings. The man is on the right, wearing a white shirt and a brown shawl. They are outdoors with a blurred background.

**Ko e Malí 'i he
Palani 'a e Tamai
Hēvaní, p. 16–33**

**Konifelenisi Lahí—
Fakataumu'a ia Ma'au,
p. 4, 14**

**Faitāpuekina 'e
he Fakalalaka
Fakatāutahá mo e
Fatongia ki he 'Otuá,
p. 46–57**

**Ko ha Kātoanga Kai
Fakalaumālie 'i he
Ma'ume'atokoni 'o e
Efiafi Sāpaté p. 66**

**Ko Sīsū 'i he Temipalé 'i Hono
Ta'u Hongofulu Mā Uá, tā 'e
Carl Heinrich Bloch**

*“Na'e 'ilo [e Siosefa mo Mele] 'a [Sīsū] 'i
he falelotu lahi, 'oku nofo 'i he ha'oha'onga
'o e kau akonaki, 'o fakafanongo kiate
kinautolu, mo fakafehu 'i kiate kinautolu.*

*“Pea ko kinautolu kotoa pē na'e fa-
nongo kiate iá na'a nau ofo 'i he'ene potó
mo 'ene tali 'a e fehu'í.*

*“Pea 'i he'ena mamata kiate iá, ne na
ofo ai 'aupito, pea pehē 'e he'ene fa'eé kiate
ia, . . . vakai, ko ho'o tamaí mo au kuó ma
kumi koe 'i he mamahi.*

*“Pea pehē 'e ia kiate kinaua, Ko e hā
'okū mo kumi ai aú? 'Ikai te mo 'ilo 'oku
'a'aku ke fai 'a e ngāue 'a 'eku Tamaí?”
(Luke 2:46–49; vakai, Luke 2:46, futinouti
c; mei he Liliu 'a Siosefa Sāmitā).*

NGAAHI PŌPOAKÍ

- 4** Pōpoaki 'a e Kau Palesitenisī 'Uluakí: Konifelenisi Lahí—'Oku 'Ikai Ko Ha Tāpuaki Angamaheni Pē
Fai 'e Palesiteni Dieter F. Uchtdorf
- 7** Pōpoaki 'a e Faiako 'A'ahí: Ko Hono Fakamālohia e Ngaahi Fāmīlī 'i Hono Fakatupulaki 'o e Tu'unga Fakalaumālīe

NGAAHI TALANOA LALAHÍ

- 14** Ko ha Konifelenisi Lahi Ma'aku Pē
Fai 'e Ann Singleton
Ne u ongo 'i fiamālie mei he kamata'angā pē 'o a'u ki he'ene 'osi, peā u ongo 'i ko au tokotaha pē na'e 'i ai.
- 22** A'usia ha Ki'i Konga 'o Hēvani 'i Māmani
Fai 'e 'Eletā Robert D. Hales
'Oku fakahoko e mali temipalé 'i ha feitu'u. 'Oku fa'ufa'u e mali fakasilesitalé 'i hono kotoa 'o e mo'uí.
- 28** 'Oanga ha Faingamālie 'o e 'Otuá ke Ne Tāpuaki 'i Kitautolu
Fai 'e Michael R. Morris
'Oku faka'ali'ali mai 'e he ngaahi me'a 'oku a'usia 'e he kakai lalahi kei talavou 'i 'Āsenitinā 'oku 'oange 'e he'etau talangofuā ha ngaahi faingamālie ki he Tamai Hēvani ke Ne lilingi hifo ai ha ngaahi tāpuaki —pea 'okú Ne fakahoko ia.
- 34** Hisitōlia 'o e Fine'ofá: Ko ha Vakai ki he Visone 'a e 'Eikí ma'a Hono Ngaahi 'Ofefiné
Fai 'e Julie B. Beck
'Oku 'ilo 'e he hou'eiki fafiné 'a honau fātongia mahu'inga 'i he palani 'a 'etau Tamai Hēvani 'i he'enuu ako e hisitōlia 'o e Fine'ofá.

NGAAHI TAFĀ'AKÍ

- 8** Fanga Ki'i Me'a liki & Faingofua
- 10** Ko e Ngāue 'i he Siasí: Fakafe'unga' 'i he Ngāue he Siasí
Fai 'e Alice A. Lewis
- 12** 'Oku Mau Lea 'ia Kalaisi: Ko Hono Ma'u 'o e Melinó 'i he Ngaahi Taimi Faingata'á
Fai 'e 'Eletā Per G. Malm
- 16** Ko e Me'a 'Oku Tau Tui Ki Aí: 'Oku Fakafehokotaki 'e he Ouau Silá 'a e Ngaahi Fāmīlī ke Ta'engata
- 18** Talafungani 'o e Ongongo-lelei: Ko e Natula Ta'engata 'o e Malí
Fai 'e Palesiteni N. Eldon Tanner

- 20** Hotau Ngaahi 'Apí, Hotau Ngaahi Fāmīlī: Ko Hono Langa Hake 'Eku Mali Ta'engata
Fai 'e Rosana Pontes Barbosa Neves
- 38** Ngaahi Le'ó 'o e Kau Mā'oni- 'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní
- 74** Ngaahi Ongongo 'o e Siasí
- 79** Ngaahi Fakakaukau Ma'á e Efiafi Fakafāmīlī 'i 'Apí
- 80** Kae 'Oua Ke Tau Toe Fe'ilo-aki: Ngaahi Tāpuaki 'o e Temipalé 'i he Taimí ni mo e Ta'engata
Fai 'e Stacy Vickery

'I HE TAKAFÍ
Tā fakatāta'a 'i 'o e 'atá
'e Robert Casey.

42

42 Lototo'a ke Ngāue

'Okú ke teuteu ngāue fakafai-fekau? Kumi ke ke 'ilo'i e founa na'e lava'i 'aki 'e ha kakai lalahi kei talavou 'e ni'ihī 'a e fakafepaki ko ia 'oku fa'a hoko he taimi 'okú ke fai ai ha fili 'oku lelei.

Vakai angé pe te ke lava 'o 'ilo'i e Liahona 'oku fūfuu'i 'i he makasini ko 'enī. Tokonī: 'A'ahi ki Pelū.

46 Ko e Fakalalakaka Fakatāutaaha 'a Homa Ongō Fāmīlī

Fai 'e Hillary Slaughter mo Elyssa J. Kirkham
Ko e Fakalalakaka Fakatāutahā 'oku angamaheni 'aki pē ko ha me'a fakatāutaha. Ka ki ha ongo finemui 'i 'Iukuleini, na'e kau kotoa e fāmīlī ia ki he Fakalalakaka Fakatāutahā.

49 Ko ha Fo'i Lea 'e Taha mo ha Lēsoni ma'á e Kotoa 'Eku Mo'uí

Fai 'e Heather Wrigley
Ko e hā na'e 'ikai ke u ongo'i fiefia ange ai 'i he'eku lea 'aki e fo'i leá? Ko 'eku talí ko e mahuinga 'o e angatomú.

50 Ko e Fānau Koā Au 'a e 'Otuá?

Fai 'e Valarie Schenk
'Oku toe 'uhinga foki hono ma'u 'o ha fakamo'oní ki hono 'ilo'i hoku natula faka-'Otuá.

52 Ako, Ngāue, Vahevahe

Fai 'e Adam C. Olson
Ko e hā e me'a 'oku faitatau ai 'a e Fatongia ki he 'Otuá mo ha founa fuhu (martial art) faka-Siapani? Fo'i lea faingofua pē 'e tolu.

54 Fatongia ki he 'Otuá, fakataha mo e Tangata'eikí

Fai 'e Paul VanDenBerghe
Mahalo na'e ofi ange 'a e tokonī na'á ke fai 'i he me'a na'á ke fakakaukau ki ai.

55 Ko Hono Ui 'o 'Eku Kōlomú

Fai 'e Mark Tensmeyer
Na'e 'ikai ke u vāofi mo e kau taula'eiki 'i he'eku kōlomú, ka 'i he taimi ne u fie ma'u tokonī ai, ne u 'ahi'ahi kole pē.

56 Ko ha Taumu'a Ma'ongo'onga Ange

Fai 'e Nereida Santafe de Salinas

68

58 Hoko ko ha Taha Langa Fāmīlī

'Oku lahi hake he fāmīlī 'e tahā 'oku ma'u 'e he tokotaha kotoa pē. 'E lava ke faka'aonga'i 'e he fāmīlī takitaha ho'o tokonī.

60 Ko e Teuteu ki he Papitaiso ma'á e Kau Pekia

Fai 'e Elyssa J. Kirkham
Ko e me'a 'e lava ke ke fai 'i he 'aho kimu'á, 'aho ko iá, mo e lolotonga ho'o 'i he temipalé.

61 Fiefia 'i he Ongongolelé

Fai 'e 'Eletā Carlos A. Godoy
Na'á ku 'ilo'i hono 'uhinga 'oku fiefia ai e Kāingalotú 'i he taimi ne u hoko ai ko e taha 'o kinautolú.

62 Ko 'Etau Pēsi

63 Fakakaukau Lelei

64 Ko Hono 'Omi 'o e Palaimelí ki 'Api: 'E Malanga'aki 'a e Ongongolelé 'i he Māmaní Kotoa

Fai 'e Ana Maria Coburn mo Cristina Franco

66 Va'inga ma'á e Houa Ma'u Me'atokoni Efiáfí

Fai 'e Rene Riding

68 Ngaahi Talanoa 'o Sīsuú: Ko Hono Ako'i 'e Sīsū 'a e Tō'onga ke Fai ki he Ni'ihī Kehé

Fai 'e Diane L. Mangum

70 Ma'á e Fānau Īkí

Ko e makasini fakavaha'apule'anga fakalao 'eni 'a e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ni

Ko e Kau Palesitenisí 'Uluaki: Thomas S. Monson, Henry B. Eyring, Dieter F. Uchtdorf

Ko e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uā: Boyd K. Packer, L. Tom Perry, Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, M. Russell Ballard, Richard G. Scott, Robert D. Hales, Jeffrey R. Holland, David A. Bednar, Quentin L. Cook, D. Todd Christofferson, Neil L. Andersen

Ētitā: Paul B. Pieper

Kau 'Ētivaisā: Keith R. Edwards, Christoffel Golden Jr., Per G. Malm

Talēkita Pulē: David L. Frischknecht

Talēkita 'o e Ngāue Faka'ētita: Vincent A. Vaughn

Talēkita Fokotu'utu'ú: Allan R. Loyborg

Talēkita Pulē: R. Val Johnson

Ongo Tokoni 'Ētita Pulē: Jennifer L. Greenwood, Adam C. Olson

Kaungā 'Ētitā: Ryan Carr, Susan Barrett

Kau Ngāue Faka'ētita: Brittany Beattie, David A. Edwards, Matthew D. Flitton, LaRene Porter Gaunt, Larry Hiller, Carrie Kasten, Jennifer Maddy, Lia McClanahan, Melissa Merrill, Michael R. Morris, Sally J. Odekirik, Joshua J. Perkey, Chad E. Phares, Jan Pinborough, Janet Thomas, Paul VanDenBerghe, Marissa A. Widdison, Melissa Zenteno

Talēkita Pule Faka'āti: J. Scott Knudsen

Talēkita Faka'āti: Scott Van Kampen

Pule he Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Jane Ann Peters

Kau Pule Mā'olunga ki he Fakatāā: C. Kimball Bott, Thomas S. Child, Colleen Hinckley, Eric P. Johnsen, Scott M. Mooy

Kau Ngāue ki he Fakatāā mo e Fakatahataha 'i 'o e Makasini: Collette Nebeker Aune, Howard G. Brown, Julie Burdett, Reginald J. Christensen, Kim Fenstermaker, Kathleen Howard, Denise Kirby, Ginny J. Nilson, Ty Pilcher

Fokotu'utu'ú: Jeff L. Martin

Talēkita ki he Pāki: Craig K. Sedgwick

Talēkita ki hono Tufaki: Evan Larsen

Kau Ngāue ki he Liahonā 'i Tongā:

'Ētitā: Tūlima L. Finau

Tokoni 'Ētitā: Vika Taukolo

Kaungā 'Ētitā: Siale Hola

Ko e totonu ki hono fakakātoa 'o e ngaahi *Liahonā* he ta'ū 'oku TOP \$3.60. Ko e tu'a-sila 'eni ke fai mai ki ai 'a e totonu mo e ngaahi faka'ēke'ēke. Senitā Tufaki'anga Nāunau, Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ni, PO Box 109, Nuku'alofa, Tongatapu, Tonga. Telefoni (676) 29-176.

'Omi 'a e ngaahi fakamatalā mo e ngaahi faka'ēke'ēke ki he Liahona, Rm. 2420, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0024, USA; pe 'i-meili ki he: liahona@ldschurch.org.

Ko e *Liahonā* (ko ha lea 'i he Tohi 'a Molomonā 'oku 'uhinga ia ko e "kāpasa" pe me'a "fakahinohino") 'oku pulusi 'a e Makasini Fakavaha'apule'anga 'i he lea faka-'Alapēniā, 'Amēniā, Bislama, Kemipoutia, Pulukālia, Sepuano, Saina, Koloēsia, Seki, Tenima'ake, Hōlani, Pilitānia, 'Esitōnia, Fisi, Finilani, Falaniseē, Siamanē, Kalisi, Hungali, 'Aisilēni, 'Initonēsā, 'Itali, Siapani, Kilipati, Kōleā, Letiviā, Lifuēniā, Malakasi, Māselisi, Mongokōliā, Noauē, Pōlani, Potukali, Lumēniā, Lūsiā, Ha'amoā, Silōveniā, Sipeini, Suisalanī, Suētēni, Takālokā, Tahiti, Tailēni, Tongā, 'lukuleini, 'Eitu mo e faka-Vietinēni. ('Oku kehekehe pe 'a e tu' o lahi hono pulusi, 'o fakatatau mo e lea fakafonua.)

© 2011 'e he Intellectual Reserve, Inc. Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa pē. Paaki 'i he 'lunaitēti Siteiti 'o 'Amelika.

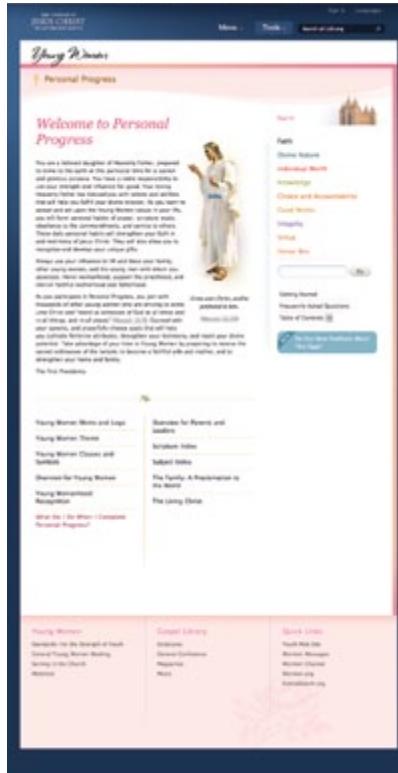
'E lava ke hiki ha tatau 'o e ngaahi fakamatala mo e ngaahi fakatāā 'i he *Liahonā* ke faka'aonga 'i ki he ngaahi me'a 'a e Siasí 'oku 'ikai fakakomēsialē pe faka'aonga 'i pē 'i 'api. He 'ikai lava ke hiki tatau ha ngaahi nāunau 'oku fakahaa'atu ai hano fakatapatapu, 'i he tafa'aki 'oku fakamatala 'i ai e tokotaha 'oku 'a'ana e fakatāā. 'Oku totonu ke fakatu'asila 'a e ngaahi fehu' i ki he Intellectual Property Office, 50 East North Temple Street, Salt Lake City, UT 84150, USA; 'i-meili: cor-intellectualproperty@ldschurch.org.

For Readers in the United States and Canada: September 2011 Vol. 35 No. 9. LIAHONA (USPS 311) Tongan (ISSN 1522-9254) is published monthly by The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 50 East North Temple, Salt Lake City, UT 84150. USA subscription price is \$10.00 per year; Canada, \$12.00 plus applicable taxes. Periodicals Postage Paid at Salt Lake City, Utah. Sixty days' notice required for change of address. Include address label from a recent issue; old and new address *must* be included. Send USA and Canadian subscriptions to Salt Lake Distribution Center at address below. Subscription help line: 1-800-537-5971. Credit card orders (Visa, MasterCard, American Express) may be taken by phone. (Canada Poste Information: Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send address changes to Salt Lake Distribution Center, Church Magazines, PO Box 26368, Salt Lake City, UT 84126-0368.

Toe Lahi Ange 'i he 'Initaneti' Liahona.lds.org

MA'Ā E TO'U TUPŪ

'E lava ke tokoni 'i 'a e to'u tupū 'i he Fakalalaka Fakatāutahā pe Fatongia ki he 'Otuā, 'e he ngaahi fakamatala 'i he makasini ko 'eni. Ke ma'u e ngaahi fakamatala pea mo e tokoni 'i he 'Initaneti fekau'aki mo e Fakalalaka Fakatāutahā mo e Fatongia ki he 'Otuā, vakai ki he PersonalProgress .lds.org pe DutyToGod.lds.org.

'I HO'O LEA FAKAFONUUA PĒ 'A'AU

'Oku ma'u 'a e *Liahonā* mo e ngaahi nāunau kehe 'a e Siasí 'i ha ngaahi lea fakafonua lahi 'i he www.languages.lds.org.

NGAAHI TEFITO 'I HE MAKASINI KO 'ENI

'Oku fakafongoa 'i 'e he fikā 'a e peesi 'uluaki 'o e fakamatalā.

- 'Amanaki lelei, 12**
- Angatonú, 49**
- Fakahā, 4, 7**
- Fakalalaka Fakatāutahā, 46**
- Fakalelei, 12**
- Fakamālohia, 56**
- Fakaului, 61**
- Fāmilī, 7, 8, 16, 46, 54, 58, 80**
- Fatongia ki he 'Otuā, 52, 54**
- Fine'ofā, 7, 34**
- Hisitōlia fakafāmilī, 38**
- Kau palōfitā, 4**
- Konifelenisi lahi, 4, 14**
- Lakanga Fakataula'eiki, 16, 54, 55, 56**

- Lea fakafonua, 49**
- Melinó, 12**
- Natula faka-'Otuā, 50**
- Ngaahi fatongia faka-Siasí, 10**
- Ngaahi folofolā, 50, 66**
- Ngaahi ouau, 16**
- Ngaahi tempalē, 9, 16, 28, 40, 46, 60, 63, 80**
- Ngāue fakafaifekau, 39, 42, 64, 70**
- Ngāue tokoni, 10, 34, 55, 68**
- Nofomali, 18, 20, 22, 28, 40**
- Papitaiso ma'ā e pekiā, 60**
- Sisū Kalaisi, 12, 68**
- Vaehongofulū, 41**

Fai 'e Palesiteni
Dieter F. UchtdorfTokoni Ua 'i he Kau
PalesitenisĪ 'UluakĪ

KONIFELENISI LAHĪ— 'Oku 'Ikai Ko Ha Tāpuaki Angamaheni Pē

Na'e talanoa ha mēmipa lelei 'o e Siasī mo hano kaungā'api 'a ia na'e 'ikai kau ki hotau Siasī. 'I he a'u 'ene talanoā ki he konifelenisi lahī, na'e fehu'i ange 'e hono kaungā'apī, "Okū ke pehē foki 'oku 'i ai ho'omou kau palōfita mo e kau 'aposeolo? Pea 'oku nau fakahā mai e folofola 'a e 'Otuā tu'o ua he ta'u 'i ha konifelenisi fakamāmanilahī?"

Na'e tali fakapapau'i ange 'e he mēmipā, "Ko ia."

Ne ki'i fakakaukau si'i hono kaungā'apī. Hangē na'ā ne fu'u fie 'ilo mo'oni ki aī peā ne fehu'i ange, "Ko e hā e me'a na'a nau lea 'aki 'i he konifelenisi lahi fakamuimuitahā?"

'I he taimi ko 'enī kuo tuku e ongo'i vēkeveke 'a e mēmipa 'o e Siasī ke vahevahe atu e ongoongolelei ka ne ongo'i mā. Neongo 'ene feinga mālohī ka na'e 'ikai pē ke ne manatu'i ha lea 'e taha.

Na'e ngali kehe 'eni ki hono kaume'ā peā ne pehē ange, "Ko ho'o talamaī 'oku folofola 'a e 'Otuā ki he tangatā 'i hotau kuongā ni pea 'oku 'ikai te ke manatu'i 'e koe 'a e me'a na'ā Ne folofola 'akī?"

Na'e ongo'i loto fakatōkilalo 'a e matāpulē ni 'i he fepōtalanoā'aki ko 'enī. Na'ā ne fuakava te ne toe manatu'i lelei 'ange 'a e ngaahi lea e kau tamaio'eiki 'a e 'Eikī 'i he konifelenisi lahī.

'Oku tau 'ilo'i kotoa pē hono faingata'a ke manatu'i 'a e pōpoaki kotoa 'o e konifelenisi lahī, pea 'oku ou tui 'oku 'ikai totonu ke tau mā 'o kapau he 'ikai ke tau manatu'i e me'a kotoa pē. Neongo ia, 'oku 'i ai e ngaahi pōpoaki 'i he konifelenisi takitaha 'oku 'omai ko ha me'a'ofa mo ha tāpuaki pau mei he langī ma'a hotau ngaahi tu'unga fakatāutaha 'i he mo'uí.

Te u fokotu'u atu ha ngaahi tefito'i fakakaukau 'e tolu

'e ala tokoni ki he'etau teuteu ki he konifelenisi lahī ke toe lelei ange ai 'etau tali, manatu'i, mo mo'ui 'aki e ngaahi lea na'e lea 'aki 'e he kau tamaio'eiki 'a e 'Eikī.

1. 'Oku 'i ai e totonu 'a e kāingalotu 'o e Siasī ke ma'u fakahā fakatāutaha lolotonga 'enua fanongo mo ako e ngaahi lea 'oku fai 'i he konifelenisi lahī.

'I ho'o teuteu ki he konifelenisi lahī, 'oku ou fakaafe'i koe ke ke fakalaulauloto ki he ngaahi fehu'i 'okū ke fie ma'u ke tali atū. Hangē ko 'enī, mahalo pē te ke faka'amu ke tataki mo fakahinohino koe 'e he 'Eikī 'o fekau'aki mo e ngaahi faingata'a 'okū ke fehanganagai mo iá.

E ma'u fakahangatonu 'a e ngaahi tali ki ha'o ngaahi lotu pau mei ha lea pe mei ha kupu'i lea pau. Taimi 'e ni'ihi 'e ma'u e talī 'i ha fo'i lea, kupu'i lea, pe fo'i hiva 'oku hangehangē ka 'ikai ke nau fekau'akī. 'E hanga 'e ha loto 'oku fonu 'i he fakafeta'i ko e ngaahi tāpuaki 'o e mo'uí mo ha holi fakamātoato ke fanongo pea muimui 'i he ngaahi fale'í, 'o teuteu'i ha founga ke ma'u ai 'a e fakahā fakatāutahā.

2. 'Oua na'ā ke tukunoa'i ha pōpoaki koe'uhī pē he kuó ke 'osi fanongo ai kimu'a.

Kuo akonaki 'a e kau palōfitā 'o nau toutou lea 'aki 'a e me'a tatau; ko e lao ia 'o e akó. Te ke fanongo 'i he konifelenisi lahī ki hano toutou lea 'aki ha ngaahi kaveinga mo ha ngaahi tokāteline. Te u talaatu 'eni: 'oku 'ikai tupu 'eni mei he 'ikai mohu foungā pe ma'u ha fakakaukau fo'ou. 'E kei hokohoko atu ai pē 'etau fanongo ki he ngaahi pōpoaki tatau he 'oku ako'i kitautolu 'e he 'Eikī mo fakatō ki

hotau 'atamaí mo e fakakaukaú ha ngaahi tefito'i mo'oni 'oku ta'engata fau honau mahu'ingá pea kuo pau ke mahino ia kiate kiatuolu mo tau ngāue'i kimu'a kae toki lava ke tau toki hoko atu ki ha ngaahi me'a kehe. 'Oku tomu'a fakatoka 'e he tufunga potó 'a e fakava'é ki mu'a peá ne toki fokotu'u 'a e ngaahi holisí mo e 'ató.

3. 'Oku totonu ke hoko e ngaahi lea 'oku lea 'aki 'i he konifelenisi lahi ko ha kāpasa ke ne fakahino-hino mai 'a e halá 'i he ngaahi māhina ka hoko mai.

Kapau te tau fakaongoongo pea muimui 'i he ngaahi ue'i 'a e Laumālié, te nau hoko ko ha Liahona, 'o tatakī kiatuolu 'i he ngaahi tele'a mo e 'otu mo'unga ta'e'iloa 'oku hanga mei mu'á (vakai, 1 Nifai 16).

Talu pē mei he kamata'anga 'o e māmaní mo hono fokotu'u hake 'e he 'Otuá ha kau palōfita ke nau fakahā 'a e finangalo 'o e langí ki he kakai 'o honau ngaahi kuongá. Ko hotau fatongiá ke fakafanongo pea mo'ui 'aki 'a e ngaahi pōpoaki kuo tuku mai 'e he 'Eikí kiate kiatuolú.

Kuo te'eki ai pea he 'ikai li'aki 'e he'etau Tamai Hēvani 'alo'ofa mo 'ofá 'a 'Ene fānaú. Kuó Ne fokotu'u ha kau 'apostolo mo ha kau palōfita 'i hotau kuongá ni, 'o hangē ko ia 'i he kuohilí. 'Oku kei hokohoko atu 'Ene fakahā kiate kinautolu 'Ene folofolá.

Toki faingamālie faka'ofa mo'oni ke fanongo 'i he konifelenisi lahi ki he ngaahi pōpoaki 'a e 'Otuá ma'atautolu takitaha! Tau teuteu lelei atu ke ma'u e tāpuaki ma'ongo'onga ko 'eni 'o e tatakī fakalangi 'oku fakahā mai 'e He'ene kau tamaio'eiki kuó Ne filí.

He 'oku 'ikai ko ha tāpuaki noa pē 'eni. ■

KO E FAIAKO MEI HE PŌPOAKI KO 'ENÍ

- Mou lau fakataha 'a e fakamatalá. Poupou'i e fāmilí ke nau 'ilo'i e ngaahi me'a ke fakafanongo ki ai lolotonga 'a e konifelenisi lahi.
- Faka'ali'ali ki he fānau ikí ha saati 'o e Kau Taki Mā'olungá ('oku ma'u 'eni 'i he *Liahona* 'o e konifelenisi) ke tokoni ki he'enu mo'ui 'aki e fale'i 'oku 'omai 'e Palesiteni 'Ukitofá. 'Ai ke nau 'ilo'i 'e lea e Kau Palesitenisī 'Uluaki mo e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i he konifele-nisi lahi. Poupou'i e fānaú ke nau fakafanongo ki he konifele-nisi pea tā ha fakatātā ke tokoni ke nau manatu'i e me'a na'a nau akó. 'E lava e mātu'á 'o vakai ki he conferencegames.lds.org ke ma'u mei ai mo ha toe ngaahi 'ekitiviti ma'á e fānaú fēkau'aki mo e konifelenisi.

Lelei, Lelei Ange, Lelei Tahá

Fai 'e Mary-Celeste Lewis

Na'e lea 'a 'Eletā Tāleni H. 'Oakesi 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i he konifelenisi lahi 'o 'Okatopa 2007 'o kau ki he ngaahi 'ekitiviti 'oku "lelei, lelei ange, mo lelei tahá." Na'á ku tangutu pē 'i hoku nofo'angá mo 'eku ongo'i halaia 'i he taimi na'á ne lea ai 'i

he konga kau ki he "fu'u lahi e taimi 'oku fakapolokalama'i ma'á e fānaú."

Ne u 'ilo'i e fu'u lahi e me'a na'á ku fai. Na'á ku kau ki he ngaahi koniseti fakaakó, fai e ngaahi kalasi faingata'a 'i he akó, peá u kau 'i he ngaahi 'ekitiviti lahi kehe. Na'e 'ikai ke u faivelenga 'i he ngaahi 'ekitiviti 'a e Kau Finemuí, peá u faingata'a 'ia 'i he ngaahi 'aho Sāpaté 'i hono feinga 'i ke 'osi 'eku ngāue fakaako mei 'apí ne toki tufa mai. Kuo 'ikai kei fakafiefia e ako mūsiká ia mo hono 'ētitā 'i e nusipepa 'a e akó ka kuo hoko ia ko e ngāue.

Ne 'ai 'e he lea 'a 'Eletā 'Oakesi ke u vakavakai 'i fakalelei 'eku taimi-tēpilé. Ko e ngaahi 'ekitiviti lelei ne u fai ka na'e fu'u lahi. Kuo pau ke u fili e ngaahi 'ekitiviti lelei tahá. 'I he'eku feinga ko ia ke fili e ngaahi 'ekitiviti ke tukú, ne u 'ilo'i ko e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisi 'a e me'a lelei taha 'e lava ke fakamu'omu'a 'e ha tahá. Ne u hiki 'i 'olunga he'eku lisí 'a e lotú mo e ako folofolá, pea talu mei ai mo e lele lelei ange 'eku mo'uí.

Ne ako'i kiate au 'e 'Eletā 'Oakesi ko e taimi ko ia 'oku tau *fuofua* fai ai e me'a 'oku finangalo ki ai 'a e 'Eikí, 'e tonu leva e me'a kotoa. Kapau te u ako 'eku folofolá peá u toki va'inga kimu'a pea fai 'eku ngāue fakaako mei 'apí, 'e lava e me'a mahu'inga kotoa pē. 'I he taimi 'oku makatu'unga ai 'eku mo'uí 'i he finangalo 'o e 'Eikí, 'o 'ikai ke u toki fakakaukau ki ai hili e ngaahi me'a kehé, 'oku toe lahi ange ai 'a e melinó mo e lavame'á 'i he'eku mo'uí.

'Oku ou fu'u tokanga 'aupito he taimi ni ke u fakafanongo ki he fale 'i 'oku fakahoko mai 'i he konifelenisi lahi!

FĀNAÚ

'E Lava Ke u Ma'u e Ngaahi Talí 'i he Konifelenisi Lahí

Oku akonaki 'a Palesiteni 'Ukitofa 'o pehē kapau te ke fakakaukau ki ha ngaahi fehu'i peá ke toki 'alu ki he konifelenisi lahi, 'e lava ke folofola atu 'a e 'Eikí kiate koe 'i He'ene kau palōfitá mo 'Ene kau 'aposetoló lolotonga e konifelenisi.

1. Mou alea 'i fakafānili pe fakakalasi 'a e me'a 'oku fie ma'u ke mou akó, 'o fai fakafō'ituitui ia pe fakataha ia. (Hangē ko 'ení: Te u fakamālohia fēfē nai 'eku fakamo'oní? Ko e hā e me'a 'oku totonu ke u fai fekau'aki mo ha'aku palopalema 'i

'apiako?) Hiki ho'o ngaahi fehu'í 'i ha la'ipepa pe 'i ho'o tohinoá.

2. Te ke lava 'o fakakaukau pe lotua e ngaahi fehu'í ko 'ení 'i he ngaahi uike kimu'a he konifelenisi.
3. Fakafanongo fakalelei lolotonga e konifelenisi ('e tokoni ke hiki ha fanga ki'i fakamatala). Peá ke toki hiki leva e founa ne tali mai ai 'e he 'Eikí ho'o ngaahi fehu'í—'o fakafou 'i he kau taki 'o e Siasí.
4. 'E lava ke ke tā 'i ha la'ipepa 'e taha ha'o fakatātā 'okú ke fai 'a e me'a na'á ke akó.

Ko Hono Fakamālohia 'o e Ngaahi Fāmilí 'i Hono Fakatupulaki 'o e Tu'unga Fakalaumālié

Ako 'a e fakamatala ko 'eni, pea ka fe'unga, alea 'i ia mo e hou'eiki fafine 'oku ke 'a'ahi ki ai. Faka'aonga 'i 'a e ngaahi Jehu 'i ke tokoni 'i ho'o fakamālohia 'a e kau fafine pea 'ai ke hoko 'a e Fine'ofā ko e kongā ma'u pē ia 'o ho'o mo'ui.

Na'e pehē 'e Suli B. Peki, ko e palesitēni lahi 'o e Fine'ofā: "Kuo tupu 'iate au ha fakamo'oni mālohi ki he mahu'inga 'o e ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuá. . . . Kuo u ongo'i kuo te'eki ai ha taimi 'oku fu'u fie ma'u lahi ange ai ha tui mo e anga mā'oni'oni fakatātaha lahi angē 'o hangē ko e taimi ní. Kuo te'eki ai ha taimi 'e fie ma'u lahi ange ke mālohi ai e ngaahi fāmilí mo e ngaahi 'apí ka ko e taimí ni."

'E lava ke tokoni e hou'eiki fafine ke fa'u ha ngaahi 'api mo ha ngaahi fāmilí mālohi 'i he'enu ngāue 'o fakatatau mo e fakahā fakatātuhā. Na'e hoko atu 'a Sisitā Peki, "Ko e mo'ui taau ke lava 'o ma'u, mo ngāue'i e fakahā fakatātuhā, ko e pōto'i ngāue mahu'inga taha ia 'oku fie ma'u 'i he mo'ui ní. 'Oku kamata 'a e mo'ui taau ke lava 'o ma'u 'a e Laumālie Mā'oni'oni 'aki ha holi ki he Laumālie ko iá pea 'oku fie ma'u ki ai ha tu'unga mo'ui taau pau. Ko e tauhi e ngaahi fekaú, fakatomalá, mo e fakafo'ou e ngaahi fuakava 'i he papitaisó 'oku fakaiku ia ki he tāpuaki ko e ma'u ma'u pē 'a e Laumālie 'o e 'Eikí. 'I he taimi 'oku fakahoko mo tauhi ai 'e ha fefine 'a e ngaahi fuakava he temipalé, 'oku fakalahi atu ki he'ene mo'ui ha mālohi mo e ivi fakalaumālie. 'Oku ma'u 'a e ngaahi tali ki ha ngaahi fehu'i faingata'a lahi 'i hono lau 'o e folofolá, he ko e folofolá ko ha tokoni ia ki he fakahaá. . . . 'Oku mahu'inga ['a e lotu faka'ahó] ki he'etau ma'u 'a e Laumālie 'o e 'Eikí."¹

'Oku tau fakamālohia fakalaumālie foki mo e kau mēmipa hotau fāmilí 'i he'etau tokoni ke mahino kiate kinautolu 'a e palani ta'engata 'a e Tamai Hēvaní. Na'e fehu'i 'e 'Eletā M. Lāsolo Pālāti 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ko e hā e me'a 'e lava ke tau fai ke toe lelei ange ai 'etau teuteu'i fakalaumālie 'etau fānaú ki honau ngaahi ngafa ta'engatá? Mahalo ko e tali fakalūkufua pē 'eni ki ai: Ako'i kiate kinautolu e founga ke mo'ui 'aki 'a e ongoongolelé." 'Oku ma'u 'a e akonaki ko 'eni 'i he lotu faka'ahó, ako folofolá, taimi ma'u me'atokoni 'a e fāmilí pea pehē ki he efiafi fakafāmilí 'i 'api fakauiké mo e ma'u-lotú. Ko e fakamatala 'eni 'a 'Eletā Pālāti: "'Oku tau teuteu 'i he taimí ni ki he mo'ui ta'engatá 'i he 'aho takitaha. Kapau 'oku 'ikai ke tau teuteu ki he mo'ui ta'engatá, ta 'oku tau teuteu kinautolu ki ha me'a 'oku mā'ulalo ange, mahalo ko ha me'a ia 'oku fu'u mā'ulalo ange ai."²

Ko e Hā ha Me'a Te u Lava 'o Fai?

1. 'E lava fēfē ke u tokoni'i hoku ngaahi tokouá ke tupulaki 'enu mo'ui fakafalala fakalaumālie pē kiate kinautolu?
2. 'E lava fēfē ke toe lelei ange 'eku malava ko ia ke 'ilo'i pea fakaongoongo ki he Laumālie Mā'oni'oni?

Mei he Ngaahi Folofolá

Lea Fakatātā 22:6;
1 Sione 3:22; Tokā-teline mo e Ngaahi Fuakava 11:13–14;
19:38; 68:25

Mei Hotau Hisitōliá

Na'e akonaki e Palōfita ko Siosefa Sāmitá ki he hou'eiki fafine 'i ha fakataha 'a e Fine'ofā 'i 'Epeleli 'o e 1842 'oku 'i ai honau fatongia ke fekumi ke ma'u honau fakamo'ui. Na'á ne pehē, "I he hili [eku] fakahinohino ko 'eni, te mou ha'isia leva ki ho'omou takitaha angahala; ko ha lāngilangi lelei ia ke mou 'a'eva 'i he 'ao 'o 'etau Tamai fakalangí koe'uhí ke fakahaofi 'a kimoutolu; 'oku tau ha'isia kotoa ki he 'Otuá 'i he anga 'o 'etau fakatupulaki 'a e maama mo e poto kuo foaki mai 'e hotau 'Eikí ke tau lava ai 'o fakahaofi kinautolu."³ Na'á ne ako'i kinautolu ke nau hoko ko ha kakai angatonu, angamā'oni'oni, pea ke nau teuteu ki he ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava 'o e temipalé.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Julie B. Beck, "Pea ki he Kau Kaunangá Te u Hua'i Foki Hoku Laumālie 'i he Ngaahi 'Aho Ko ia," *Liahona*, Mē 2010, 10, 11.
2. M. Russell Ballard, "Spiritual Development," *Ensign*, Nov. 1978, 65, 66.
3. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesitēni 'o e Siasi: Siosefa Sāmita* (2007), 409.

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange, hū ki he www.reliefsociety.lds.org.

Fanga Ki'i Me'a Iki & Faingofua

“Oku fakahoko 'e he fanga ki'i me'a iki mo faingofuá 'a e ngaahi fu'u me'a lalahi” (‘Alamá 37:6).

HISITŌLIA 'O E SIASÍ HE FUNGA MĀMANÍ

Siela Leone

Na'e fanongo ha tangata Siela Leone ko Maikeli Samula ki he ongo-ongoleléi 'i Hōlani he 1981 pea na'e papitaiso ia ai. 'I he'ene foki hake ki Filitauni, ko e kolomu'a 'o Siela Leoné, na'á ne kole ke 'alu ange ha kau faifekau, kae tupu mei he te'eki ai maau e Siasí ke 'ave ha kau faifekau ki aí, na'e 'ave pē ki ai e ngaahi tohi 'a e Siasí. Na'e kamata ako'i 'e Misa Samula ha ni'ihiki kehe mo fakahoko ha ngaahi fakataha 'iate kinautolu pē. Na'e fai e me'a tatau 'e he kāingalotu na'e

papitaiso 'i he ngaahi fonua kehe ka kuo nau foki mai ki Siela Leoné.

Na'e hoko e ta'u 1988 ko ha makamaile ki he fonuá. Na'e fakahoko e fuofua fakataha totonú 'i Sānuai pea na'e tokanga'i pē ia 'e ha mēmipa na'e papitaiso 'i Siamane. Ne tū'uta ange ha ongo faifekau mali 'i Mē, pea fakahoko 'a e fuofua papitaiso 'e 14 'i he fonuá 'i Sune. Na'e fokotu'u 'a e fuofua koló—'a e Kolo Kotelisi —'i 'Aokosi. Na'e fakahoko e tanupou ki he fuofua falelotu 'o e Siasí 'i Siela Leoné 'i he 2004.

KO E SIASÍ 'I SIELA LEONE	
Tokolahi 'o e Kāingalotú	8,907
Ngaahi Misioná	1
Ngaahi Vahefonuá	2
Ngaahi Koló	23

NGAAHI 'EKITIVITĪ FAKATUPULAKI MA'Á E FĀMILÍ

'E lava ke ongo'i 'e he ngaahi fāмили 'oku nau kau fakataha ma'u pē ki he ngaahi 'ekitivitī 'oku fakatupulakí, ha 'ofa mo ha uouangataha lahi ange. 'Oku 'omi 'e he ngaahi 'ekitivitī fakafāмили ha faingamālie ke talanoa ai e mātu'á mo e fānaú kau ki he ongoongoleléi, pea 'e fa'a fie fanongo ange 'a e fānaú mo talangofua ki he mātu'á 'i he taimi 'oku nau ongo'i ofi ai kiate kinautolu.

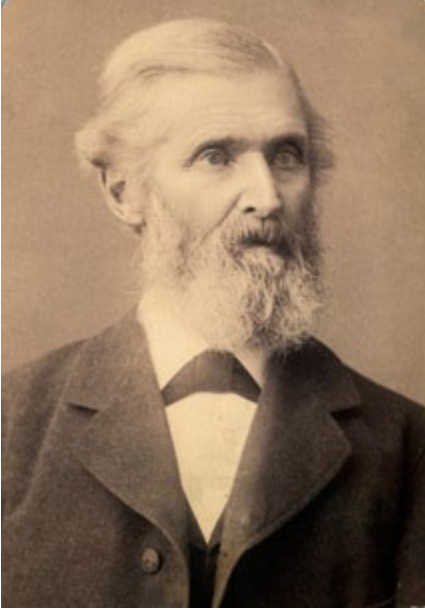
'Oku kau 'i he ngaahi 'ekitivitī fakatupulaki 'a e fāмили 'a e:

- **Efiafi fakafāмили 'i 'apí:** Na'e pehē 'e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelī (1910–2008), " 'Oku mahu'inga 'aupito ke tangutu hifo 'a e tamaí mo e fa'eé mo 'ena fānaú, 'o nau lotu fakataha, pea ako'i kinautolu 'i he ngaahi founga 'a e 'Eikí, fakakaukau 'i ha ngaahi palopalema fakafāмили, pea faka'alí'alí 'e he fānaú honau ngaahi talenití."¹
- **Ngaahi 'ekitivitī ngāue tokoni fakafāмили:** 'E lava ke mou 'a'ahi ki ha mēmipa toulekeleka 'o homou uotí pe hiko veve takai holo 'i homou feitu'ú.
- **'Eva fakatāutaha mo e Fine'eikí pe Tangata'eikí:** 'E lava ke fa'ufa'u heni ha vā fetu'utaki fakafā'ituitui mo fakatāutaha mo e mātu'á.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Gordon B. Hinckley, "Ki he Kau Tangata 'o e Lakanga Fakataula'eikí," *Liahona*, Nōv. 2002, 58.

Tulumani O. 'Enisolo

Ne ta'u lahi e ngāue tā-mape fakatufunga 'a Tulumani 'Osipooni 'Enisolo (Truman Osborn Angell) (1810–87) ma'ā e Siasí, 'o ne palani mo fakahinohino hono langa 'o ha ngaahi fale fakatofo'ofa lahi, kau ai e Temipale Sōlekí. Na'e loto fakatōkilalo mo talangofua 'a Tulumani 'i he ngaahi ta'u kotoa ko ia na'e ngāue ai ma'ā e Siasí.

Na'e fā'ele'i ia 'i he 'aho 5 'o Sune 1810, 'i Poloviteni, Louti 'Ailani, 'i he USA. 'I hono ta'u hongofulu tupú, na'e ako'i ia 'e ha tangata nimamea'a 'i honau fonuá pē 'i he ngāue fakatufungá mo e fakasanisaní pea mo hono ngāue makehe 'aki 'o e papá.

'I hono ta'u 22 na'e fakafē'iloaki ia ki he Siasí 'e hono tuofefiné, 'a ia na'ā ne ma'u ha tatau 'o e Tohi 'a Molomoná mei he faifekau ko Tōmasi B. Maasi. Na'e papitaiso fakataha 'a Tulumani mo 'ene fa'e'é, ko Fipē, mo hono uaifi ko Polí 'i Sānuali 'o e 1833.

Taimi nounou pē mei hono fakanofu 'o Tulumani ko e mēmipa 'o e Kōlomu hono Ua 'o e Kau Fitungofulú, na'e kole ange 'a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá ke ne langa ha falekoloa 'i Ketilani, 'i 'Ohaiō, ka na'e 'ikai tali 'e Tulumani 'o ne talaange 'oku

teuteu ia ke 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Ka 'i he 'aho pē hono hokó, na'e vakai mama'o atu 'a Tulumani ki he Kau Palesitenisí 'Uluakí pea na'e ue'i ia ke ne tali 'a e ngāue langa na'e 'oange 'e he Palōfita. Na'ā ne tohi kimui ai, “Ne u fai ki ai 'o u liliu e me'a na'ā ku fie faí kau talangofua.”¹

Na'e fekau'i atu 'e Palesiteni Pilikihami 'Tongi 'a Tulumani 'i he 1856 ke 'alu 'o ngāue fakafaifekau ki 'Tulope, pea fakahinohino ia ke ne “ave ha ngaahi mape mahu'inga 'o ha ngaahi fale” koe'uhí ke ne “i ha tu'unga lelei ange ke hokohoko atu” 'ene ngāue 'i he Temipale Sōlekí mo ha ngaahi fale kehe pē.²

Na'e uiui'i 'a Tulumani ke hoko ko e tangata tā palani 'a e Siasí 'i he 1867. ('Oku 'ikai ke kei ui 'e he Siasí ha tokotaha pehē.) Neongo na'e mahamahaki 'a Tulumani tupu mei he ngaahi ta'u lahi na'e ngāue aí, ka na'ā ne tali 'a e uiui'i. Na'ā ne tohi 'i he'ene tohinoá, “'Oku ou ongo'i ongosia lahi ka 'o kapau 'oku ongo'i 'e he Palesitení mo hoku kau takí ke nau poupou'i ha tokotaha mā'ulalo mo ta'e'aonga hangē ko aú ke u hoko ko

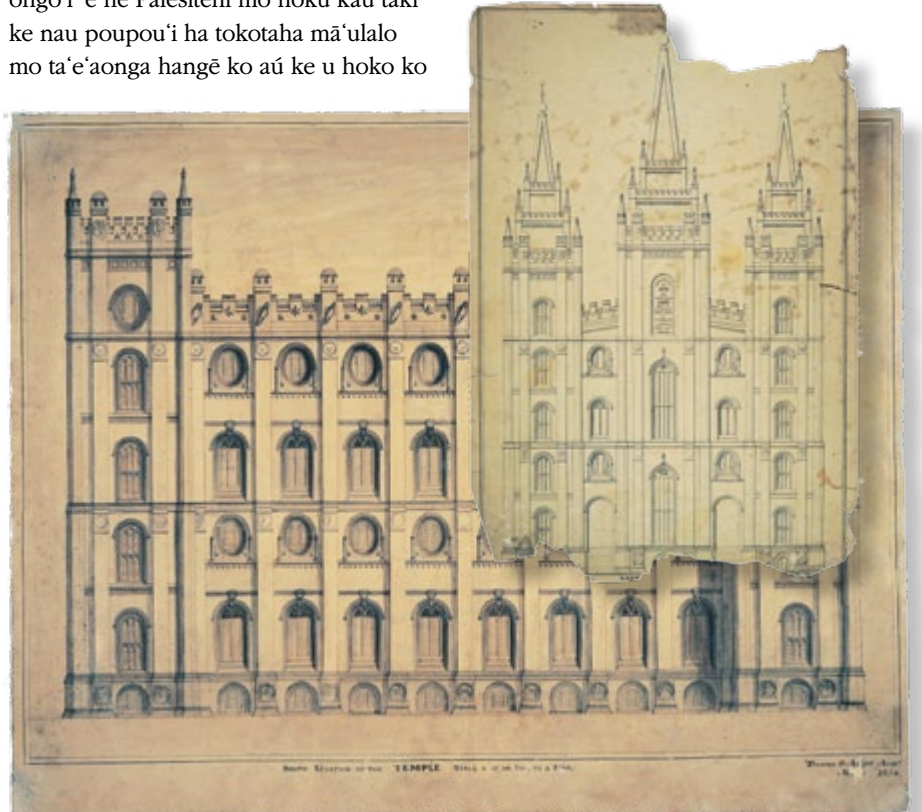
e Tokotaha Tā Palani 'a e Siasí, tuku ke u feinga ke ngāue ma'anautolu pea 'oua na'a fakamā'i au. 'Ofa ke tokoni'i au 'e he 'Eikí ke u fakahoko ia.”³

Na'e tokanga'i 'e Tulumani hono langa 'o ha ngaahi fale lahi 'i 'Tutā, kau ai 'a e Fale Laioné, Fale Punungahoné, Fale Fakapule'anga 'o e Siteiti 'Tutaá, mo e Temipale Seni Siasoi 'Tutaá.

Na'e 'ikai mo'ui 'a Tulumani ke mamata 'i hono fakatapui 'o e Temipale Sōlekí 'i he 1893, ka na'ā ne ngāue faivelenga 'i he'ene hoko ko e tangata tā palani 'a e Siasí 'o a'u ai pē ki he'ene mālōlō 'i he 1887.

MA 'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Truman O. Angell, 'i he Kate B. Carter, *Our Pioneer Heritage*, 20 vols. (1958–77), 10:197.
2. Vakai, Carter, *Our Pioneer Heritage*, 10:204.
3. 'I he tohi 'a Paul L. Anderson, ko e “Truman O. Angell: Architect and Saint,” 'i he *Supporting Saints: Life Stories of Nineteenth-Century Mormons*, 'ētita 'i e Donald Q. Cannon mo David J. Whittaker (1985), 161; na'e fakalelei'i 'a e sipelá.

FAKAFE'UNGA' I HE NGĀUE HE SIASÍ

Fai 'e Alice A. Lewis

'Oku pehē 'i he Tohi Tu'utu'uni Fika 2: Ko Hono Pule'i 'o e Siasí, "I hono tāpuekina 'aki kinautolu e me'a'ofa 'o e tau'atāina ke filí, 'oku nau ma'u leva e faingamālie mo e fatongia ke fokotu'u honau takitaha hala, fakalelei 'i 'enau takitaha palopalema, mo feinga ke mo'ui fakafalala pē kiate kinautolu. 'Oku fakahoko 'eni 'e he kāingalotú 'i he malumalu 'o e fakahinohino fakalaumālie 'a e 'Eikí pea mo e ngāue 'a honau nimá" ([2010], 6.1.1)

Ko hoku ta'u 57 ia, pea toki 'osi 'eku veté, pea si'i 'eku taukei ngāue pea ne u fu'u fie ma'u 'aupito ha'aku ngāue. Kuó u 'ohake ha fānau 'e toko fā, pea ko 'eni kuó u toko taha pē hili ia ha'aku nofo mali 'i ha ta'u 'e 32, ko e ki'i ako ia he kolisi na'e si'isi'i peá u fu'u taili-ili 'aupito ke kumi ngāue 'i he ta'u motu'a 'oku ou 'i aí.

Ne u tangutu 'o tatali ki hoku 'initaviu ki he lakanga ko ha mataotao 'i he fa'u taimi-tēpilé mo e polokalamá 'i he laipeli fakavahé, mo 'eku fakakaukau mahalo pē 'oku ou vale ke fakakaukau te u fe'unga mo ha lakanga pehē. Fe'unga pē 'eku fakakaukau ke u tu'u 'o 'alú mo e 'asi fakafokifā mai 'a e sekelitalí 'o talamai 'oku nau tatali mai kiate au 'i he loki konifelenisi. Ne u ongo'i puke ka ne u tu'u hake, fai 'eku lotu lilo, peá u 'alu atu.

Ne talamai 'e ha ongome'a lea mahino mo anga fakapalofesinale 'a hono mahu'inga 'o e taukei 'i he ngaahi tafa'aki pau ki he lakanga ko 'eni pea kamata ke na fakafehu'i au

fekau'aki mo 'eku taukei ngāue. Na'e fie ma'u ki he ngāue ko 'eni ha taha na'e lava ke ne fokotu'utu'u ha ngaahi konifelenisi lalahi ke fai, kau ai hono fai 'o e ngaahi fanongonongó, ngaahi fakaafé, tokanga 'i e me'atokoní, mo e fakamā'opo'opo hili e konifele-nisi. Na'á ku ma'u nai e taukei na'e fie ma'ú? Ne u fakakaukau au na'e 'ikai ke u ma'u e taukei ko 'eni mo e fakafokifā 'eku fakakaukau atu ki ha konifelenisi fakasiteiki 'a e Fine'ofá. Na'á ku tokoni 'i he kau palesitenisi 'o e Fine'ofa he siteikí. Pea ne u ako mei ai hono fokotu'utu'u ha ngaahi fakataha'anga lalahi mo e fakatau 'o e me'akai ma'á e ngaahi kulupu tokolahi. Na'e lava ke u talaange totonu 'eku taukei 'i he me'a na'e fie ma'ú.

Ne hoko atu e ongome'a fai 'initaviu: "Okú ke poto lelei hono ngāue 'aki 'o e komipiutá? Te ke fai e ngaahi tohi ki ha kau pataloni pea 'e fie ma'u ke fakataimi-tēpile'i hono faka'aonga'i 'o e loki konifelenisi." Ne u fakakaukau atu ki he'eku hounga'ia 'i he kakai na'a nau ako'i au ki hono ngāue 'aki 'o e komipiutá 'o lava ai ke u fa'u

'a e tohi fanongonongo mo e tohi māhina 'a e uōtí pea fa'u mo e tohi ongoongo 'a e siteikí. 'Io, na'á ku lava lelei 'o ngāue 'aki e komipiutá.

Na'á na 'eke mai, "E fie ma'u ke ke fa'u ha ngaahi polokalama mo fokotu'utu'u ha ngaahi kalasi ma'á e kakaí. Te ke lava 'o ako'i ha ngaahi kalasi ki he fānau mo e kakai lalahi?" Ne u manatu'i hake e ngaahi kalasi tauhi'api mo e ngaahi ngāue fakamea'a kotoa ne u fai mo e Kapi Sikautí (Cub Scout). Ne u fakamatala'i ange 'a e ngaahi kalasi ma'á e fānau mo e kakai lalahi kuó u ako'i 'i he'eku mo'uí. Na'á ku 'ilo'i 'eku lava ko ia ke fakakaukau'i ha ngaahi me'a fo'ou mo 'eku poto he me'a faka'atí peá u ongo'i fakapapau te u lava 'o fa'u ha ngaahi polokalama 'e fakamānako ki he fānau mo e kakai lalahi.

Ne u fiefia 'i he'eku ma'u e ngāue. Na'á ku sai'ia ai mo feinga ke fai e me'a tatau pē te u fai 'i ha fatongia faka-Siasi: fakahoko totonu 'eku ngāue, ngāue 'o lahi ange 'i he me'a na'e fie ma'ú, pea 'oua 'e lāunga ka

KO HA NGAAHI TĀPUAKI TE KE MA'U 'I HE KOTOA HO'O MO'UÍ

“Mahalo na’a ‘i ai ha taimi ‘e ui ai koe ‘e he Siasí ke ke fakahoko ha feilaulau. Mahalo te ne ui koe ke ke fai ‘a e lelei taha te ke lavá. He ‘ikai ha’o me’a ‘e mole ‘i hono fai ‘eni, he te ke ‘ilo’i ko e ngāue te ke fai, te ne ‘omi kiate koe ha ngaahi tāpuaki ‘i he kotoa ‘o ho’o mo’uí.”

Palesiteni Gordon B. Hinckley (1910–2008),
“Ko e Ngaahi Tufakanga ‘o e Mo’uí,”
Liahona, Mē 1999, 6.

toe lōloa ange ‘eku ngāue he taimi ngāue totonú. Ne u fa’u ha ngaahi kalasi komipiuta ‘i he lea faka-Pilitā-niá pea ‘omai ha talavou ‘oku kei ako ke ne ako ‘i e ngaahi kalasi ‘i he lea faka-Sipeiní. Na’a ku ako ‘i e ngaahi kalasi ‘ātí mo e ngāue fakamea’á pea u fakaafe ‘i mai mo ha kau fa’u tohi mo ha kakai lea ‘iloa. Na’a ku teuteu ‘i e laipelí ‘i he ‘aho mālōlō kotoa pē pea u faka’ali’ali e ngaahi tohi na’e fekau’aki mo e ‘aho mālōlō ko iá.

Na’e telefoni ange ha taha ki he ngāue he ‘aho ‘e taha ‘o talaange ko ‘ene tā mei he ‘ōfisi ‘o e kōvaná ko e fie ‘ilo pe te u fie ngāue ko ha tokoni ki he kōvaná. Ne u kata mo ‘eke ange, “Ko hai ‘eni?” Na’a ne talamai ko e telefoni fakamātoato ‘eni mo ne fakaafe ‘i au ke u ‘alu ange he ‘aho hono hokó ke fai hoku ‘initaviu. Ne u ‘alu pē mo e tō hifo hoku lotó mahalo ko ha pau’u ‘eni. Ka na’e ‘ikai. Ne lele lelei e ‘initaviú, pea na’e talamai he taimi pē ko iá ‘oku ou ma’u e ngāue.

Ne u faka’aonga ‘i ‘i he’eku ngāue fo’ou ‘a e ngaahi pōto ‘i ngāue ne u ma’u ‘i he ngaahi ta’u ko ia ne u lea ai

‘i he siasí. Na’e ‘ikai ke lava e kōvaná ‘o alu ki he ngaahi me’a kotoa ko ia ne fakaafe ‘i ia ki aí; ‘i he’ene peheé, na’e pau ke ‘alu ‘ene kau ngāue ‘o lea ko hono fakafofonga. Kuó u ma’u mei he ngaahi lea kuó u fai ‘i he siasí mo ‘eku ngāue ‘i he ngaahi tu’unga fakatakimu’á ‘a e taukei ne u fie ma’u ke u kaungā lea ai mo e kau sēnató, kakai tu’unga mā’olunga fakalotofonua mo fakapule’angá, mo e kakai ‘iloá. Na’a ku hoko ko e tokoni ki he kōvaná ‘i he ta’u ‘e fitu pea ma toki fakatou ma’u vāhenga mālōlō.

Ne u mei fēfē nai ta’ekau ai ‘a e ngaahi taukei kehekehe ne u ma’u lolotonga ‘eku ngāue ‘i he ngaahi fatongia faka-Siasí? Kuo mohu tāpuekina ‘eku mo’uí ‘i he ngaahi me’a kotoa pē ne u ako ‘i he’eku hoko ko e kaunanga ‘a e ‘Eikí ‘i Hono Siasí. ‘Ikai ngata pē ‘i he’eku tokoni ‘i ‘a e ni’ihi kehé lolotonga ‘eku ngāue, ka na’a ku tupulaki lahi ‘aupito ai. ‘Oku ou fakamālō lahi koe’uhi ko e ongo-ongoleléi pea ‘oku ‘i ai ‘eku fakamo’oni mālohi ki hono mahu’inga ‘o e fua fatongia ‘i he Siasí. ■

Fai 'e 'Eletā Per G. Malm
'O e Kau Fitungofulú

**'I HA MĀMANI
FAINGATA'Ā**

"[Na'e folofola] 'a e Fakamo'uí ki He'ene kau 'ākongá 'i he teu ke Tutuki lá pea 'i he'enu manavahē, puputu'u, pea fakatanga'i kinautolú. 'I He'ene akonaki faka'osi kiate kinautolu 'i He'ene kei 'i māmani, na'á Ne pehē: "Kuó u tala 'a e ngaahi me'á ni kiate kimoutolu, koe'uhí ke mou ma'u 'a e fiemālié 'iate au. Te mou ma'u 'a e mamahí 'i māmani; ka mou loto to'a; kuó u iku' 'a māmani" (Sione 16:33).

"Ko ia, ke tau manatu'í 'a 'etau tuí 'i he māmani faingata'á ni. . . . Pea tau mo'ui ke toe kakato ange, 'o tau lotolahi mo lototo'a ange 'i ha toe taimi.

"Kuo ikuna'í 'e Kalaisi 'a māmani pea fokotu'u 'a e halá ma'atautolu."

'Eletā Jeffrey R. Holland 'o e Kō-lomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ko e Kuonga Ma'ongo'onga Taha 'Eni He Ngaahi Kuongá Kotoa," *Liahona*, Siulai 2007, 20.

Ko Hono Ma'u 'o e Melinó

'I HE NGA AHI TAIMI FAINGATA'Ā

"Ha'u kiate au 'a kimoutolu kotoa pē 'oku feinga mo mafasiá, pea te u foaki 'a e fiemālié kiate kimoutolu" (Mātiu 11:28).

Oku 'i ai ha hala lahi he loto kolo 'o Kōtenipeeki 'i Suetení 'oku faka'ofu'ofa e 'ulu'akau he ongo kauhalá. Ne u 'ilo 'i ha 'aho 'e taha ha fo'i ava he fu'u tefito'i 'akau 'e taha peá u fakasio ki loto 'o 'ilo 'oku ava kotoa.

Ne u 'ohovale he kei tu'u 'a e fu'u 'akaú. Ne u sio hake ki ha la'i kapa na'á ne takai'i e kongá ki 'olunga e sino'i 'akaú, pea ha'i ki ai ha 'ū uaea 'o faka-ma'u ki ha ngaahi fale ofi mai. Ne 'asi tatau pē mo e 'ulu'akau kehé mei he ma-ma'ó; ko 'ete toki sio pē ki loto pea 'ilo na'e ava ka na'e 'ikai ko ha sino'i 'akau fefeka mo mālohi. Ne a'u ki ha taimi ne 'ikai toe lava ke fakahaofi e fu'u 'akaú pea pau ke tu'usi ia.

Kae hangē ko e tputupu māmālie hake ha ki'i fu'u 'akau 'o hoko ko ha fu'u 'akau mālohí, te tau lava foki 'o tupu māmālie hake 'o fefeka, kuo fakafonu kitautolu mei loto ki tu'a 'o faikehekehe ia mo

e fu'u 'akau na'e ava 'a lotó. Te tau ma'u e mālohi ke tu'u hangatonu mo 'ali'aliaki 'i he Fakalelei fai fakamo'ui 'a Sisū Kalaisí, pea ke fakafonu hotau laumālié—'aki e maama, mahino, fiefia, mo e 'ofa.

'Oku mālohi 'etau 'amanakí 'i he tui mo muimui ki he ngaahi akonaki 'a Sisū Kalaisí, 'a ia 'e hoko ko ha taula fefeka ki hotau laumālié. 'E lava ke tau tu'u ma'u mo ta'eue'ia. 'E lava ke tau ma'u ha melino 'oku tolongá 'i hotau lotó; 'e lava ke tau hū ki he mālōlō'anga 'o e 'Eikí. Ka tau tafoki mei he māmá mo e mo'oní, te tau ongo'i ko e fu'u nge'esi pē hotau laumālié, 'o hangē ko e fu'u 'akaú.

Tau tokanga mu'a ki he ngaahi me'a te nau tauhi ke tolonga e melinó 'i he 'atamaí mo e lotó. Pea "e [toki] 'āsili mālohi 'a ['etau] falalá 'i he 'ao 'o e 'Otuá" (T&F 121:45). 'Oku 'ikai fakataimi pē 'a e tala'ofa ke hū ki he mālōlō'anga 'o e

**'E LAVA FĒFĒ KE TAU MA'U
'A E MELINÓ MO E 'AMA-
NAKI LELEÍ 'I HE NGAAHI
TAIMI FAINGATA'Á?**

'Oku tokoni mai 'a 'Eletā Sefilī R. Hōlani 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ki hono tali 'o e fehu'i ko 'ení 'i he "Ko e Kuonga Ma'ongo'onga Taha 'Eni He Ngaahi Kuongá Kotoa" (*Liahona*, Siulai 2007, 19).

'Eikí, mo ma'u e me'afuaki 'o e melinó. Ko ha me'afuaki fakalangi mo'oni ia: "Oku ou tuku 'eku melinó kiate kimoutolu, ko 'eku melinó 'oku ou foaki kiate kimoutolú: 'oku 'ikai hangē ko e foaki 'a māmaní 'a 'eku foaki kiate kimoutolú. 'Oua na'a mamahi homou lotó, pea 'oua na'a manavahē ia" (Sione 14:27). 'Okú ne ma'u e mālohi ke fakamo'ui mo fakamālohia e lotó. Ko Sīsū Kalaisi Ia. ■

Mei he "Fiemālie Homou Laumālie," *Liahona*, Nōv. 2010, 101–2.

Ki ha fakamatala lahi ange kau ki he tefitō ni, vakai, Mōsaia 24:15; T&F 6:34, 36; 59:23; 78:17–18; Joseph B. Wirthlin, "Peace Within," *Ensign*, Mē 1991, 36; mo Neal A. Maxwell, "Takatakai'i 'e he Ongō Nima 'o 'Ene 'Ofá," *Liahona*, Nōv. 2002, 16.

"Pea ha'u 'a e kakai tokolahi kiate ia, pea nau 'omi 'a e pipikí, mo e kui, mo e noá, mo e laveá, mo e tokolahi kehe, 'o tuku 'a kinautolu ki he va'e 'o Sīsuú; pea fakamo'ui 'e ia 'a kinautolu:

"Ko ia na'e ofo lahi ai 'a e kakai, 'i he'enau mamata kuo fakalea 'a e noá, pea fakahao-haoa 'a e laveá, pea faka'eve'eva 'a e pipikí, pea faka'ā 'a e kui; pea nau fakamālō ki he 'Otua 'o 'Isilelí" (Mātiu 15:30–31).

1. "Mo'ui faivelenga 'o hangē ko ia te tau malavá. . . . Kuo pau ke 'oua na'a tau hōloa 'etau mo'uí koe'uhí pē ko e ngaahi me'a [e hoko 'amuí.]"
2. "'Oua na'a 'i ai ha taimi te tau tuku ai 'a e manavaheé mo e tamai 'a e manavaheé ('a ia ko Sētane) ke ne ue'i kitautolu mei he'etau tuí mo e mo'ui faivelengá."
3. "Ke ke mo'ui faivelenga pē. 'Oku pule 'a e 'Otua. 'Okú Ne 'afio'i ho hingoá pea 'okú Ne 'afio'i ho'o ngaahi fie ma'ú."

Fakakaukau ke ke kumi 'i he folofolá ha ngaahi veesi 'oku kau ki he 'amanaki lelei, melinó, mo e tui kia Sīsū Kalaisi.

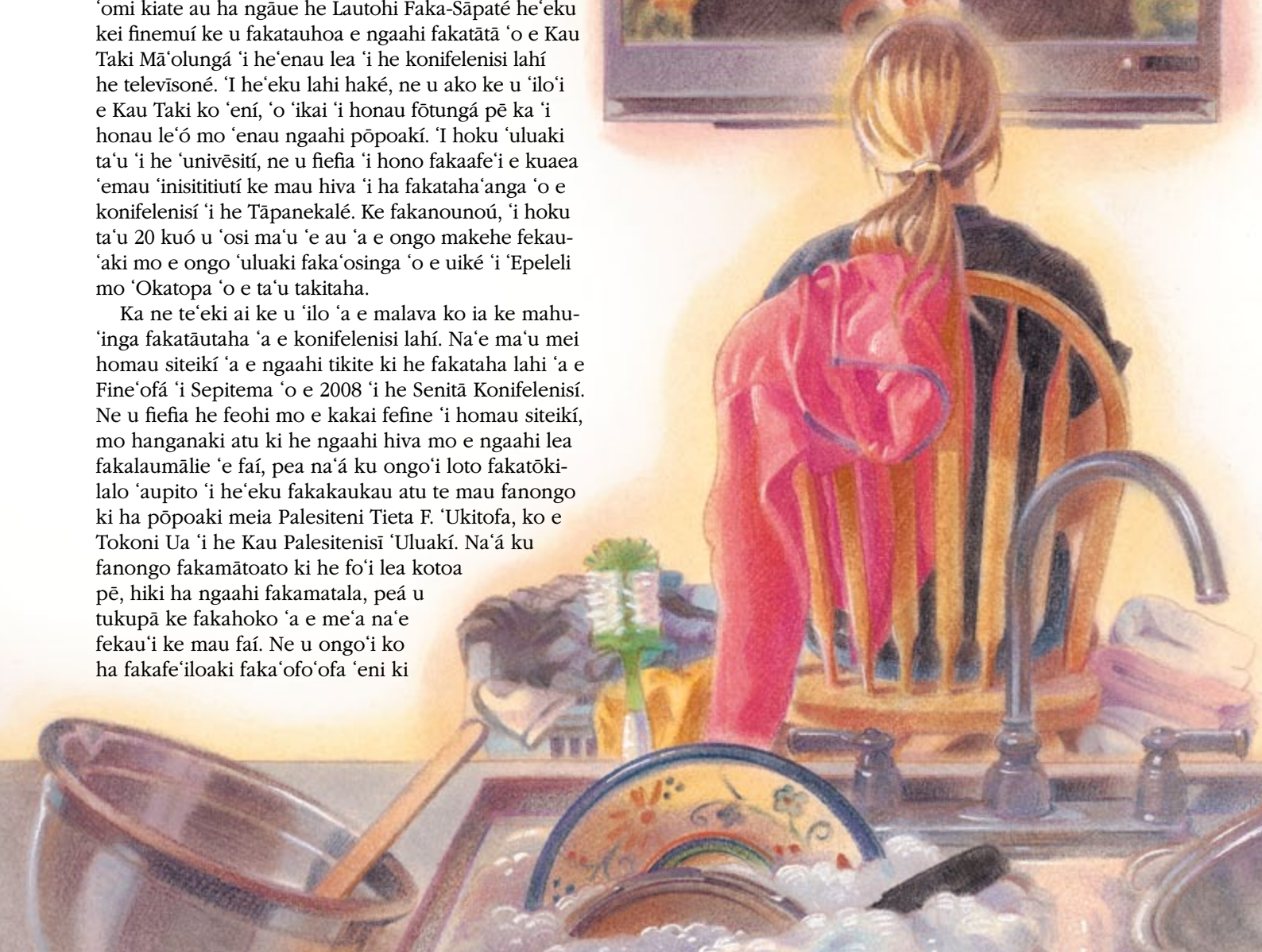
KO HA KONIFELENISI LAHI MIA'AKU PĒ

Ne fakamanavahē 'a e me'a ne u fehangahangai mo iá, ka na'e 'afio'i pē au 'e he Tamai Hēvaní 'i he faka'osinga 'o e uike 'uluaki 'o 'Okatopá.

Fai 'e Ann Singleton

Ne u tupu hake 'i ha 'api na'e hanganaki fiefia atu ki he ngaahi konifelenisi lahi 'o hangē pē ko ha 'aho mālōloó. 'Oku ou manatu 'i pē hono 'omi kiate au ha ngāue he Lautohi Faka-Sāpaté he'eku kei finemuí ke u fakatauhōa e ngaahi fakatātā 'o e Kau Taki Mā'olungá 'i he'enua lea 'i he konifelenisi lahi he televīsoné. 'I he'eku lahi haké, ne u ako ke u 'ilo'i e Kau Taki ko 'ení, 'o 'ikai 'i honau fōtungá pē ka 'i honau le'ó mo 'enua ngaahi pōpoakí. 'I hoku 'uluaki ta'u 'i he 'univēsiti, ne u fiefia 'i hono fakaafe'i e kuaea 'emau 'inisititiuti ke mau hiva 'i ha fakataha'anga 'o e konifelenisi 'i he Tāpanekalé. Ke fakanounou, 'i hoku ta'u 20 kuó u 'osi ma'u 'e au 'a e ongo makehe fekau'aki mo e ongo 'uluaki faka'osinga 'o e uiké 'i 'Epeleli mo 'Okatopa 'o e ta'u takitaha.

Ka ne te'eki ai ke u 'ilo 'a e malava ko ia ke mahu'inga fakatāutaha 'a e konifelenisi lahi. Na'e ma'u mei homau siteikí 'a e ngaahi tikite ki he fakataha lahi 'a e Fine'ofá 'i Sepitema 'o e 2008 'i he Senitā Konifelenisi. Ne u fiefia he feohi mo e kakai fefine 'i homau siteikí, mo hanganaki atu ki he ngaahi hiva mo e ngaahi lea fakalaumālie 'e faí, pea na'á ku ongo'i loto fakatōkilalo 'aupito 'i he'eku fakakaukau atu te mau fanongo ki ha pōpoaki meia Palesiteni Tieta F. 'Ukitofa, ko e Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisi 'Uluakí. Na'á ku fanongo fakamātoato ki he fo'i lea kotoa pē, hiki ha ngaahi fakamatala, peá u tukupā ke fakahoko 'a e me'a na'e fekau'i ke mau faí. Ne u ongo'i ko ha fakafe'iloaki faka'ofa'ofa 'eni ki

he ngaahi fakataha lahi 'e fakahoko he faka'osinga 'o e uike hoko maí.

Ka na'e hoko ha me'a fakamamahi lahi kiate au. Lolo-tonga 'eku 'i he ngāue'angá he Tu'apulelulu hokó, na'e telefoni ange 'eku toketaá 'o fakahā ange kuo ma'u mei hoku ngaahi sivi 'o e uike kimu'á 'oku ou kanisā.

'I he ngaahi 'aho hoko aí ne fonu hoku lotó 'i he vei-veiuá, manavaheé, puputu'ú, lotomamahí, mole e 'amanakí mo e faingata'a'ia. Kuo lahi e ngaahi ongo kehekehe na'e 'i hoku lotó 'o 'ikai ke u fa'a mamohē peá u fa'a lo'imata'ia. Kuo te'eki ai ke u ongo'i manavahē pehē 'i ha taimi ki mu'a.

'I he hokosia 'a e pongipongi Tokonakí, ne u faka-taumu'a ke fanongo pē ki he konifelenisí mo fai ha fanga ki'i ngāue kehe. Ne u 'amanakí 'e tokoni 'eku fakafemo'uekina'i aú ke to'o 'eku fakakaukaú mei hoku faingata'a'ia. Ka na'á ku tuku e foó pea 'ikai fufulu e ipú kau sio he televisoné. Ne mei tu'u e tā hoku mafú 'i he kamata 'aki 'e 'Eletā L. Tomu Peuli 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Ua 'a e fakataha 'uluakí 'a e lea ko 'ení: "He 'ikai lava ke tau tala 'a e faingata'á mo e ngaahi fefa'uhi 'e hoko mai he mo'ui ní, na'a mo e me'a 'e vavé ni mai 'ene hokó, ka ko ha kakai kitautolu 'oku tau tui mo 'amanaki lelei, 'o tau 'ilo'ilo pau ai 'oku mo'oni 'a e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí, pea 'oku te'eki ai ke tau a'u ki he taimi lelei tahá."¹

Ne u fakakaukau 'o pehē, kuo pau pē ko e tefito hono hokó 'e fekau'aki ia mo e 'ulungāanga ma'á pe ko e 'aho Sāpaté. Ka ko e pōpoaki takitaha na'e hokohoko atu aí na'e fekau'aki ia mo e 'amanaki lelei 'i he ngaahi taimi faingata'á!

Ko ha 'aho nonga 'a e Sāpate na'e fakataha ai homau fāmili 'o lotu mo 'aukai ma'akú. Ne kei hokohoko atu pē 'eku fanongo ki he ngaahi lea 'o e 'amanaki lelei 'o hangē ko e 'aho kimu'á, mo ha lea faka'osi mālohi na'e fai 'e 'Eletā Kuenitini L. Kuki 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apo-setolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá 'i he ho'ataá: "Oku ou fakamo'oni 'oku fālute 'e he Fakalelei 'a Sisū Kalaisí 'a e ngaahi 'ahi'ahi mo e ngaahi faingata'a'ia kotoa pē te tau a'usia 'i he mo'uí ni. 'I he taimi te tau ongo'i ke tau pehē ai, 'Faka'amu pē ke ke 'ilo'i ne u faingata'a'ia,' 'e lava ke tau ma'u ha 'ilo fakapapau 'okú Ne 'i ai, pea 'oku tau malu 'i Hono to'ukupu 'ofá."²

Mahalo ko e 'aukaí pe ngaahi lotú pe ko 'eku loto faka-tōkilaló pē ne u ongo'i ai ko e konifelenisi lahi fakatāutaha pē 'eni ia ma'aku pea ko e tokotaha pē 'oku fanongo ki aí, talu pē mei he kamata'angá 'o a'u ki he'ene 'osi.

Ne lahi e ngaahi faingata'á 'i he ngaahi 'aho, uike, mo e māhina hoko aí lolotonga ia hono fai hoku ngaahi sivi, kimó, mo e hulú. Faka'amu ange 'e au na'e lava ke u talaatu na'e 'ikai ha'aku ongo'i 'oku 'ikai ha toe 'amanaki lolotonga e māhina ko ia 'e 12. Ka na'á ku ongo'i pehē. Ne u ongo'i foki 'a e poupu mai 'a e ngaahi lotu mo e 'aukai 'a e uotí mo kinautolu 'i he fāmili, ngaahi tāpuaki 'o e lakanga fakataula'eiki ne foaki mai 'e he'eku tamaí, pea mo e tui 'a 'eku fa'eé. Ne u lau kakato e Tohi 'a Molomoná 'i he ngaahi 'uluaki māhina si'i ne fai ai hoku ngaahi faito'ó, he na'á ku 'ilo'i 'e fakafou mai 'a e fakafie-mālié 'i he folofola 'a e 'Otuá.

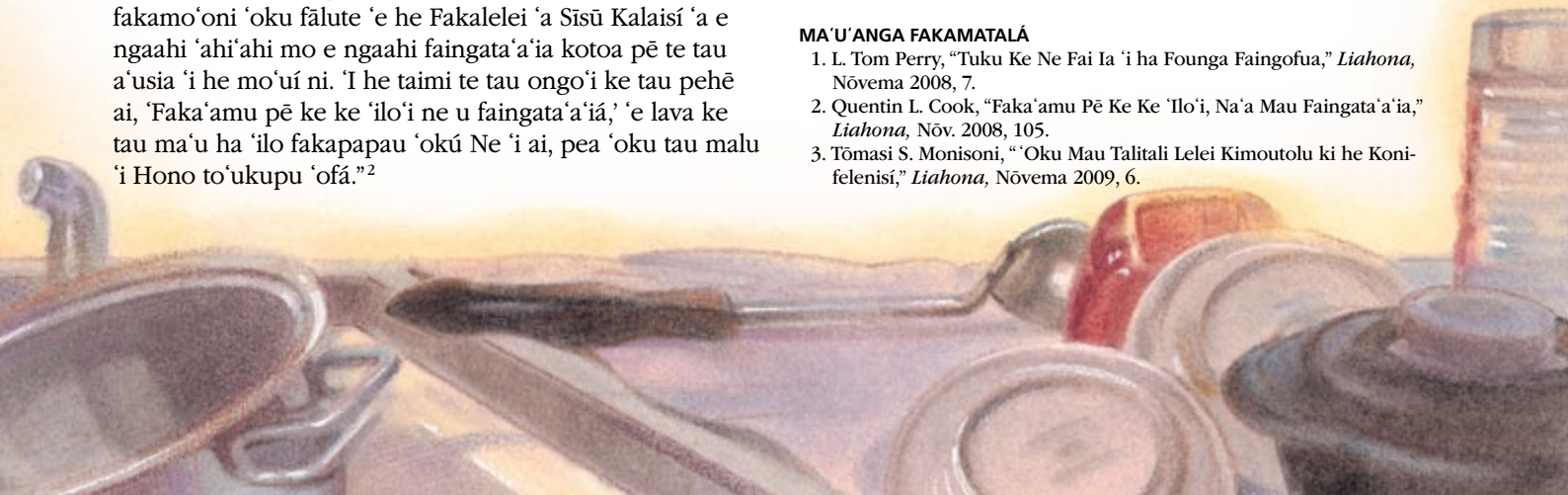
Ka 'i he ngaahi 'aho faingata'a tahá, ne u lau ma'u pē 'a e tatau 'o e *Liahona* kuo motu'a 'o Nōvema 2008 pea toutou lau e ngaahi lea 'a ha Tamai 'ofa na'e fai faka-hangatonu mai pē ki hoku loto manavaheé 'o fakafou mai 'i ha kau tamaio'eiki kuo ue'i 'e he Laumālié. Ne u ofo 'i ha kupu'i lea na'e 'ikai ke u manatu'i hono lea 'aki 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'i he'ene lea fakaavá: "Oku tokaima'ananga mai 'a 'etau Tamai Hēvaní kiate kitautolu fakatāutaha mo 'etau ngaahi fie ma'ú. 'Ofa ke fakafonu kitautolu 'aki Hono Laumālié 'i he'etau 'inasi 'i he ngaahi polokalama 'o e Konifelenisi Lahi Fakavaeua-ta'u ko 'eni hono 178."³

Kuó u ma'u ha fakamo'oni ki he mo'oni ko iá. Na'e 'afio'i 'e he Tamai Hēvaní e me'a na'e hoko kiate au 'i he faka'osinga 'o e uiké 'i 'Okatopá. Na'á Ne 'afio'i 'eku fie ma'u ha 'amanaki lelei 'i He'ene 'ofá mo e 'amanaki lelei 'i He'ene palani ma'akú. Na'á Ne folofola mai peá u fakafanongo. ■

Fakatokanga'i ange: Na'e 'osi e faito'o kanisā 'o Sisitā Singikolotoní 'i Sune 'o e 2009, pea na'e 'osi ai pē 'a e kanisā.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. L. Tom Perry, "Tuku Ke Ne Fai Ia 'i ha Founa Faingofua," *Liahona*, Nōvema 2008, 7.
2. Quentin L. Cook, "Faka'amu Pē Ke Ke 'Ilo'i, Na'a Mau Faingata'a'ia," *Liahona*, Nōv. 2008, 105.
3. Tōmasi S. Monisoni, "Oku Mau Talitali Lelei Kimoutolu ki he Konifelenisi," *Liahona*, Nōvema 2009, 6.

'OKU FAKAFEHOKOTAKI 'E HE Ouau Silá

'A E NGAAHI
FĀMILÍ KE
TA'ENGATA

'O ku lava ke tau fai ha ngaahi fuakava toputapu (ngaahi palōmesi) mo e 'Otuá 'i he tempale mā'oni'oni 'i he mafai 'o e lakanga fakataula'eikí lolotonga 'etau 'i he māmaní. 'Oku kau 'i he ngaahi fuakava ko 'eni 'a e faingamālie ke silá 'i ai 'a e husepānití mo e uaiifí (mali ki he ta'engatá) pea silá 'i mo ena fānaú ki te kinaua. 'Oku 'uhinga leva 'eni, kapau te tau tauhi 'etau ngaahi fuakava mo e 'Eikí pea mo 'etau fefuakava 'akí, he 'ikai lava ke toe fakamāvae kitautolu 'e he maté. Ko e ouau ko 'eni 'o e silá ko ha konga mahu'inga ia 'o e palani 'a 'etau Tamai Hēvaní ke tau nofo fakataha mo Ia 'o ta'engatá. (Vakai, T&F 128:9–10; 132:19.)

Ko 'etau fakahoko pē 'a e ngaahi fuakava 'o e tempalé ma'atautolú, 'e lava lava ke tau tǎnaki mai hotau hisitōlia fakafāmilí pea fakahoko e ngaahi ouau fakatempalé ma'a 'etau ngaahi kui kuo pekiá. 'E lava ke nau ma'u heni e ngaahi fuakava 'o e tempalé (vakai, T&F 138:29–37).

Na'e kikite 'i e mālohi 'o e lakanga fakataula'eikí ki hono silá 'i 'o e ngaahi fāmilí 'i he kuonga mu'á (vakai, Malakai 4:5–6) pea 'i onopooni (vakai, T&F 2). Na'e fakatou fakahā 'e he ongo kikitē " 'e tō 'e he palōfita ko 'Ilaisiáa 'i he loto 'o e fānaú 'a e ngaahi tala'ofa na'e fai ki he ngaahi tamaí, pea 'e liliu 'a e loto 'o e fānaú ki he'enua ngaahi tamaí" (T&F 2:2).

Na'e fakahoko 'a e tala'ofa 'e toe foki mai 'a 'Ilaisiáa 'i he 'aho 3 'o 'Epeleli 1836, 'i he Tempale fo'ou 'i Ketilani ne toki fakatapu 'i 'Ohaiō,

USA, 'i he hā mai 'a 'Ilaisiá fakataha mo ha ni'ihi kehe 'o foaki 'a e ngaahi kī 'o e lakanga fakataula'eikí ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá (vakai, T&F 110:13–15).

'Oku 'i ai ha tempale 'e 134 'oku lolotonga faka'aonga 'i he māmaní, 'a ia 'oku lava ke fai ai 'e he Kāinga-lotu mo'ui tāu ha ngaahi fuakava mo e 'Otuá pea silá 'i ai kinautolu ko e ngaahi fāmilí he ta'engatá. 'E lava ke nau toe foki 'o ngāue fakafofonga ma'a 'enua ngaahi kui kuo pekiá, 'o fakahoko ai 'a e kikite ko ia 'e liliu e loto 'o e fānaú ki he ngaahi tamaí. ■

Ke ma'u ha fakamatala lahi ange, vakai, *Ngaahi Tefito 'i Mo'oni 'o e Ongoongolelel* (2009), 243–48; *Tu'u Ma'u 'i he Tuí* (2004), 73–74, 150–154, 113–118, 141–46; mo e "Mo'ui Taau ke Hū he Tempalé," *Liahona*, 'Aokosi 2010, 12–13.

"Pea te u 'atu ki te koe 'a e kī 'o e pule'anga 'o e langí: pea ko ia kotoa pē te ke nono 'o 'i māmaní, 'e nono 'o ia 'i he langí" (Mātiu 16:19).

TĀ FAKATĀTAI 'O E NGAAHI 'AIĀ 'E LAURENI FOCHETTO, JOHN LUKÉ, CRAIG DIMOND, MATTHEW REIER, MO DAVID STOKER; 'Ā 'O E TEMPALÉ 'ESAĀĀ PALASĀĀ NA 'E FAI 'E LAURENI FOCHETTO

Kuo pau ke tau ma'u 'a e ngaahi fuakava mo e ngaahi ouau pau kae lava ke tau foki 'o nofo mo 'etau Tamai Hēvani:

1. 'Oku papitaiso pea hilifaki-nima kitautolu (vakai, Mātiu 3:16–17; Sione 3:5; 2 Nifai 31:5–18).

2. 'Oku ma'u 'e he hou'eiki tangatá 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné pea toki ma'u mo e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisēteki kimui ai (vakai, T&F 128:11).

3. 'Oku tau fai 'i he temipalé mo ha toe ngaahi fuakava 'oku fekau'aki mo e 'enitaumeni.

4. 'Oku sila (mali) 'a e husepānití mo e uaifí 'i he temipalé ki he nofo taimí mo hono kotoa 'o e nofo ta'engatá.

5. Ko e fānau ko ia 'oku fā'ele'i ki ha mātu'a kuo nau 'osi silá, 'oku fā'ele'i kinautolu "i he fuakavá." 'E lava ke sila 'a e fānau 'oku 'ikai fā'ele'i 'i he fuakavá ki he 'enau mātu'á.

6. 'Oku tau teuteu'i leva e ngaahi hingoa 'o 'etau ngaahi kui ki he ngāue fakatemipalé pea 'oku fakahoko mā'anautolu 'i he temipalé 'a e ngaahi ouau 'oku fie ma'ú (vakai, 1 Kolinitō 15:29; T&F 128:15–16, 24).

KO E NATULA TA'ENGATA 'O E Malí

Fai 'e Palesiteni
N. Eldon Tanner
(1898–1982)

Tokoni 'Uluaki 'i he Kau
Palesitenisi 'Uluakí

Na'e fā'ele 'i 'a Nētane 'Eletoni Tena 'i he 'aho 9 'o Mē 1898, 'i Sōleki Siti, 'i 'Iutā. Na'e fakanofo ia ko e 'Aposetolo 'i he 1962, pea 'i he vaha'a 'o e 1963 mo e 1982, na'á ne hoko ai ko ha tokoni 'i he Kau Palesitenisi 'Uluakí ki ha Kau Palesiteni 'e toko fā 'o e Siasí. Na'e to'o e fakamatala hoko haké mei he'ene lea ko e "Mali Fakasilesitiale mo e Ngaahi Fāmili Ta'engata," 'i he konifelenisi lahi 'o 'Epeleli 1980. Ke ma'u kakato 'ene leá 'i he lea faka-Pilitāniá, vakai ki he conference.lds.org.

Ko e taha 'o e ngaahi taimi fakafiefia taha 'i he mo'ui 'a ha tahá 'a e taimi 'okú ne fakakaukau ai ke malí. . . . 'Oku lelei pē 'a e pehē ia 'oku fakapapau 'i 'e he mātu'a mali tokolahi ko e fili totonú ia 'oku nau fai 'i he taimi 'oku nau mali aí; ka ko 'ene fa'a 'osi pē 'a e ngaahi 'uluaki 'aho 'o e malí, pea kamata mo e palopalemá, 'oku fakaiku vete leva 'a e malí.

'Oku tupu mei he toutou hoko 'o e mali veté ke a'u ai ha ni'ihia ki ha tu'unga 'oku 'ikai ke nau fie fai e ngaahi ouaú he 'oku hā ngali ta'e'uhinga nai, pea nau fai ai ha tō'onga mo'ui 'oku te'eki ai ke nau mali pe fakangofua fakalao kehe. 'Oku ou fa'a fifili pe ko e hā 'enau 'ilo ki he taumu'a na'e Fakatupu ai 'a e māmani 'oku nau nofo aí pea kuo nau fekumi kakato nai 'i he folofolá ke 'ilo'i hono 'uhinga na'e fakatupu ai 'e he 'Otuá 'a e tangatá mo e fefiné mo kamata 'a e ouau toputapu 'o e malí.

Tau 'uluaki fakakaukau angé ki he taumu'a hono Fakatupu 'o e māmani. 'Oku fakamahino 'i mai 'e he folofolá na'e 'ikai hano toe 'uhinga kehe ka ke 'i ai ha feitu'u ke nofo ai 'a e ngaahi foha mo e ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuá 'i he mo'ui matelié pea fakamo'oni 'i ai 'oku

nau taau ke toe foki ki he 'ao 'o e 'Otuá 'a ē ne nau ha'u mei aí, 'o fakafou he'enau tauhi e ngaahi fekaú.

Hili hono Fakatupu 'o e māmani, "Na'e folofola 'a e 'Otuá, Ke tau ngaohi 'a e tangatá 'i hotau tataú, mo 'etau angá. . . .

"Ko ia na'e ngaohi 'a e tangatá 'e he 'Otuá 'i hono tataú, na'á ne ngaohi ia 'i he tataú 'o e 'Otuá; na'á ne ngaohi 'a kinaua ko e tangata mo e fefine.

"Pea na'e tāpuaki 'i 'a kinaua 'e he 'Otuá, pea folofola 'a e 'Otuá kiate kinaua, Fanafanau, mo fakatokolahi, mo fakakakai 'a māmani, pea pule ki ai" (Sēnesi 1:26–28).

'I hono ngaohi 'e he 'Otuá 'a e fefiné pea Ne 'omi ia ki he tangatá, na'á Ne folofola, "Ko ia 'e tukuange ai 'e he tangatá 'ene tamaí mo 'ene fa'eé, kae pikitai ki hono [uaifí]: pea te na kakano taha pē" (Sēnesi 2:24).

'Io, ko e malí ko e tu'utu'uni ia 'e he 'Otuá, pea hili 'a e 'uluaki fakamo'oni fakafolofola ko ia kau ki he husepānití mo e uaifí, 'oku tau ma'u mo e ngaahi potufolofola lahi 'oku nau fakamo'oni 'i na'e hoko 'a e kakai tangata mo fafiné ko e husepānití mo e uaifí 'i he ouau malí pea hoko atu ai mo ha kātōanga fakafiefia 'i 'o e malí. 'Oku 'ikai ke tau 'i hení ke "kai, mo inu, mo fiefia" pē (2 Nifai 28:7). Kuo foaki mai kiate kitautolu ha māmani ke tau pule ki ai mo ha fakahinohino ke fakatokolahi mo fakakakai ia. 'Oku mālie ke fakatokanga 'i na'e folofola 'a e 'Otuá ke "fakatokolahi" kae 'ikai ke "fakakakai" pē 'a e māmani (vakai, Sēnesi 1:28).

'Oku mahu'inga ke mahino kiate kitautolu, hangē ko ia 'oku lava ke tau 'ilo mei he folofolá, 'oku ta'engata 'a e 'Otuá, 'oku ta'engata 'a 'Ene ngaahi fakatupú, pea 'oku ta'engata 'a

‘Ene ngaahi mo‘oní. Ko ia, ‘i He‘ene foaki ‘a ‘Ivi kia ‘Ātama ‘i he malí, ‘e ta‘engata leva ‘a ‘ena taha ko iá. ‘Oku ta‘engata ‘a e malí ‘i he tu‘utu‘uni ‘a e ‘Otuá pea mo hono fakahoko ‘i Hono ngaahi tempale mā‘oní‘oní—‘o ‘ikai ngata pē ‘i he maté. ‘Oku tau lau ‘i he Tangata Malangá ‘o pehē, “‘Oku ou ‘ilo, ko e me‘a kotoa pē ‘oku fai ‘e he ‘Otuá, ‘e tu‘u ma‘u ia ‘o ta‘engata” (Tangata Malanga 3:14).

‘I he fehu‘i ‘e Kalaisi kia Pita pe ‘okú ne pehē ko hai Iá, na‘e tali ange ‘e Pita, “Ko koe ko e Kalaisí, ko e ‘Alo ‘o e ‘Otuá mo‘uí.” Na‘e fakahā ‘e Sisū kia Pita na‘á ne ‘ilo ‘eni ‘i he fakahā mei he ‘Otuá ko e Tamai pea te Ne langa Hono Siasí ‘i he maka ko ‘eni ‘o e fakahaá. Hili iá na‘á Ne folofola ange, “Pea te u ‘atu kiate koe ‘a e kī ‘o e pule‘anga ‘o e langí: pea ko ia kotoa pē te ke nono‘o ‘i māmaní, ‘e nono‘o ia ‘i he langí; pea ko ia te ke veteki ‘i māmaní, ‘e veteki ia ‘i he langí (vakai, Mātiu 16:15–19).

‘I he ha‘u ‘a e kau Fālesí kia Sisū, ‘o

Ko N. ‘Eletoni mo Sala Tena mo ‘ena fānau fefiné, ‘i he 1927 nai. Na‘e fā‘ele‘i ‘a Hēleni ‘i he 1931, ko e fika nimá ia mo e sí‘isi‘i taha he fānau.

‘ahi‘ahi‘i ia, mo fehu‘i kau ki he vete malí, na‘e kau ‘eni ‘i He‘ene talí:

“Na‘e ‘ikai te mou lau, ko ia na‘á ne fakatupu ‘a e kakaí ‘i he kamata‘angá, na‘á ne fakatupu ‘a kinaua ko e tangata mo e fefine,

“‘O ne pehē, Ko e me‘a ‘eni ‘e tuku ai ‘e he tangatá ‘ene tamaí mo ‘ene fa‘eé, kae pikitai ki hono [uaifí]: pea ‘e hoko ‘a kinaua ko e kakano pē taha?

“Ko ia ‘oku ‘ikai ai te na kei ua, ka ko e kakano pē taha. Pea ko ‘eni, ko ia kuo fakataha[‘i] ‘e he ‘Otuá, ‘oua na‘a fakamāvae ‘e ha tangata” (Mātiu 19:4–6).

‘Oku talamai ‘e he ngaahi potufolofolá ni ‘oku ta‘engata ‘a e mali fakasilesitalé, ‘a ia kuo tu‘utu‘uni ‘e he ‘Otuá pea fakahoko ‘aki ‘a Hono mafaí ‘i Hono ngaahi tempale mā‘oní‘oní, pea ko e ongo me‘a mali ‘oku fakataha‘i aí, ‘oku sila‘i kinaua ki he nofo taimí pea mo hono kotoa ‘o e nofo ta‘engatá, pea ‘oku fā‘ele‘i ‘a ‘ena fānau ‘i he fuakava ‘o e ongoongolelei ta‘engatá. Te na hoko ko ha fāmili ta‘engata ‘o fakatatau ki he‘ena faivelengá. . . .

Na‘e hā‘ele mai ‘a Sisū Kalaisi ki māmani ke ‘omi ‘a e pōpoaki pē ko iá—ko hai kitautolu pea ko e hā e me‘a ‘oku fakataumu‘a mai ke tau faí. Na‘á Ne foaki mai kiate kitautolu ‘a e palani ‘o e ongoongolelei ki he mo‘uí mo e fakamo‘uí pea ne talamai ‘oku ‘ikai mo ha toe hingoa ‘i he lalo langí ‘e lava ke tau mo‘ui ai (vakai, Ngāue 4:12). Kuo toe fakafoki mai ‘a e ongoongolelei tatau pē ‘i he ngaahi ‘aho kimumi ní, pea ‘i ai mo e palōfita mo‘ui ‘i he ‘ahó ni . . . ke lea ma‘á e ‘Otuá, he ko e founga ia ‘o e fetu‘utaki ‘a e ‘Otuá mo e tangatá ‘i he ngaahi kuonga kotoa pē. . . .

‘Oku ou ‘ilo‘i ‘e lava ke tau takitaha ngaohi hotau ‘apí ke hoko ko ha hēvani ‘i māmani ‘o fakafou ‘i he ongoongolelei ‘o Sisū Kalaisí pea mo hono tauhi ‘o e ngaahi fekau ‘a e ‘Otuá mo e ngaahi fuakava ‘oku tau fai mo Iá, lolotonga ‘etau teuteu‘i kitautolu mo ‘etau fānau ke tau toe foki hake ki he‘etau Tamai Hēvaní. ■

Na‘e fakalelei‘i ‘a e sipelá, ngaahi faka‘ilongá, fakamata‘i-tohi lahí, mo e fakapalalakalafi.

KO HONO LANGA HAKE 'E KU Mali Ta'engatá

Fai 'e Rosana Pontes Barbosa Neves

I hoku ta'u hongofulu tupú, ne u ma'u 'a e tui 'e lava pē ke hoko 'a e malí ko ha me'a faka'ofa'ofa mo ta'engata. Neongo iá, na'e faingata'a ke u tui ma'u pē ki ai, he na'e 'ikai ke mālohi 'a e ngaahi sīpinga nofo mali ne u tupu hake 'o mamata aí, pea ne u loto manavasi'i he malí. Ka na'á ku fakapapau'i he 'ikai te u tuku ke pule'i au 'e he ta'elavame'á mo e lotomamahí pea 'e tokoni'i au 'e he Tamai Hēvaní ke u 'ilo'i 'a e founga ke fiefia ai 'eku nofo malí.

I hoku ta'u 26, ne u mali ai mo Sitenei 'i he Temipale Sao Paulo Palāsilá. Na'á ma feinga 'i he'ema kei faikaume'á ke teuteu'i fakalaumālie mo fakaeloto kimaua ki he me'a mahu'inga taha 'o 'ema mo'uí. Na'á ma fili 'a e fa'ahinga mali ne ma fie ma'ú, na'á ma fokotu'u fakataha ha ngaahi taumu'a, pea ma vahevahe 'ema ngaahi fakakaukaú—'ema ngaahi fakamo'oni ki he ongoongoleléi, 'ema ngaahi faka'amú mo e ngaahi me'a na'á ma hoha'a ki aí, pea mo 'ema ngaahi faka'ānauá. Ne ma fai e me'a kotoa pē na'e malavá ke ma teuteu ai, ko 'ema faka'amu ke ma fiefia mo malu pea pehē ki he'ema fānau he kaha'ú. Na'á ma kole ki he 'Eikí ke Ne foaki mai kiate kimaua ha poto ke ma mo'ui fiefia ai.

Ko e ta'u 18 'eni 'ema nofo malí. Lolotonga e ngaahi ta'u ko 'eni, ne kei hokohoko atu ai pē 'ema ako mei he ngaahi akonaki 'o e ongoongoleléi, 'a e fale'i 'a hotau kau takí, pea mo e Laumālié foki. Ko e ni'ihī 'eni 'o e ngaahi me'a kuó ma fakahoko ke mālohi mo fiefia ai 'ema nofo malí:

1. Lotu fakataha 'i he 'aho kotoa pē. 'I he'ema lotu he taimi po'ulí, 'okú ma fakamālō ai ki he Tamai Hēvaní koe'uhí ko 'ema nofo malí, ko 'ema fe'ofa'ofaní, pea ma kole ke fakamālohia ange 'a e ngaahi ongo 'okú ma ma'ú pea lava ke ma mālohi fakafa'ituitui 'i he'ema

fehangahangai mo e ngaahi fa'ufa'u 'a e filí, 'a ia 'okú ne ngāue ke faka'auha e ngaahi fāmilí.
2. Kole fakamolemole. 'Okú ma ngāue ke 'oua 'aupito na'a 'i ai ha taimi te ma tuku ai ke hanga 'e he fielahí 'o ta'ofi 'ema kole fakamolemolé pe fakahā 'okú ma halá. 'Oku

KO E MALÍ 'I HE PALANI 'A E TAMAI HĒVANÍ

“I he ofi ange ‘a e husepānití mo e uaifí ki I he ‘Eikí (vakai, 3 Nīfai 27:14), mo na ako ke fetauhi‘aki, fe‘ofa‘aki, mo vahevahe ‘a e ngaahi taukei kuó na ma‘ú peá na tupulaki fakataha ‘o hoko pē ‘o tahá mo faitāpuekina

kinaua ‘o fakafou ‘i hono fakataha ‘i hona natula kehekehé, ‘okú na kamata leva ke fakatokanga ‘i e finangalo kakato ‘o e

Tamai Hēvaní ma‘a ‘Ene fānaú. Ko e fiefia taupotu tahá, ‘a ia ko e taumu‘a ia ‘o e palani ‘a e Tamai, ‘oku ma‘u ia ‘i hono fakahoko mo faka‘apa‘apa ‘i ‘o e ngaahi fuakava ta‘engata ‘o e malí.”

‘Eletā David A. Bednar ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, “‘Oku Mahu‘inga ‘a e Malí ki He‘ene Palani Ta‘engatá,” *Liahona*, Sune 2006, 54.

4. Taukave ‘i ‘a e fa‘unga ‘o e nofo malí. ‘I he taimi kotoa pē ‘oku ma‘u ai hama faingamālie—kae tautautefito ki he taimi ‘oku mau feohi ai mo ha kakai ‘oku nau fakaanga ‘i ‘a e nofo malí—‘okú ma taukave ‘i ‘a e fāmilí mo e me‘a ‘okú ma tui ki aí.
5. Talanoa ke lahi pea fakafanongo. ‘Okú ma ta‘ofi ‘a e me‘a ‘okú ma faí ka ma fakafanongo fakalelei ‘i he taimi ‘oku lea ai ‘a e tokotaha ko ē.
6. Feanga‘ofa‘aki mo fefaka‘atu ‘i‘aki. ‘Oku ‘ikai ke ma fakasi‘isi‘ia, tukuaki‘i, pe fefakaanga‘aki.
7. Hokohoko atu ‘a e kumi tokoni mo fale‘i fekau‘aki mo e nofo malí mei he folofolá mo e ngaahi lea ‘a e kau palōfita ‘o onopōnī. ‘Oku ‘ikai ke ma ‘ilo‘i ‘a e me‘a kotoa pē. ‘Oku ‘ikai ke ma haohaoa pea fa‘a ngalo ha ngaahi me‘a ‘iate kimaua mo ma fai ha ngaahi fehālaaki. ‘Oku ‘ikai ke ma fie tatali ke toki hoko mai e ngaahi palopalemá ki ate kimaua, ka ke ma ngāue leva ke langa hake ha nofo mali ‘oku mālohí kimu‘a ia pea hoko ha fa‘ahinga me‘a ‘e lava ke ma mamahi ai.

Kuo tokoni ‘a e ngaahi me‘a ni ki hono fakamālohia ‘a e fetu‘utaki ‘i hoku vā mo hoku husepānití. ‘Oku ou ‘ilo kapau te ma fakahā ‘a ‘ema mo‘uí mo e ngaahi ongo ‘okú ma ma‘ú ki he Tamai Hēvaní pea fekumi ki ha fale‘i meiate Ia, ‘e ue‘i kimaua ‘e he Laumālie Mā‘oní‘oní pea ‘e lava ke ma hoko ko ha fāmilí ta‘engata, ‘o lava ‘i kotoa e ngaahi taimi faingata‘á. ‘Okú ma ‘ilo‘i foki ‘e tokoni mai e Tamai Hēvaní ‘i he‘ema feinga ko ia ke ‘ilo‘i pea fai ‘a Hono finangaló. ■

mahu‘inga ange ‘a e ‘ofá ia mo e uouangatahá ‘i he ‘ai ke ‘ilo‘i pe ko hai ‘oku totonú pea ko hai ‘oku halá.

3. ‘Oua na‘a fai ha feleakovi‘aki. ‘Oku mahino pē ‘a e ‘ikai ke ‘i ai ha taha ia ‘iate kimaua ‘e haohaoá, ka ‘oku ‘ikai pē ke ma lea ‘aki ha me‘a ‘oku kovi kau ki he tokotaha ko eé, pea ‘i he taimi ‘okú ma fakataha ai mo ha nī‘ihi kehé, ‘okú ma felea‘aki lelei.

NGAAHI NOFO MALI FIEFIÁ

“Oku fa‘u mo pukepuke ‘a e nofo mali mo e ngaahi fāmilí ‘oku fiefiá ‘i he ngaahi tefito‘i mo‘oni ‘o e tuí, lotú, fakatomalá, fa‘a fakamolemólé, faka‘apa‘apá, ‘ofá, manava‘ofá, ngāué, pea mo e ngaahi ‘ekitiviti ‘oku fakatupulakí.”

“Ko e Fāmilí: Ko ha Fanongonongo ki Māmani,” *Liahona*, Nōvema 2010, 129.

A'USIA HA KI'I KONGA 'O Hēvani 'i Māmāni

'Oku fie ma'u ki he mali fakasilesitialé ha mo'ui fakatapai 'oku taau pea mo ha ngaahi tefito'i mo'oni fakasilesitiale, 'a ia 'oku tupu mei ai 'a e fiefiá 'i he mo'uí ni mo e hakeaki'í 'i he mo'ui ka hokó.

Oku fakamatala'i 'e he *mali temipalé* 'a e feitu'u 'okú ke 'alu 'o fakahoko ai ho'o malí. Ko e *mali fakasilesitialé* 'a e me'a 'okú ke fa'ufa'u 'i ho'o tauhi mo'oni ki he ngaahi fuakava toputapu na'á ke fai lolotonga 'a e ouau mali temipalé.

Hili hono fakahoko 'o e ngaahi fakapapaú, 'oku fie ma'u leva ki he mali fakasilesitialé ha mo'ui taau kuo fakatapai pea mo e ngaahi tefito'i mo'oni fakasilesitialé, 'a ia 'oku tupu mei ai 'a e fiefiá 'i he mo'uí ni mo e hakeaki'í 'i he mo'ui hoko maí. Kapau te tau mo'ui 'aki 'a e ngaahi fono 'oku fekau'aki mo e mali fakasilesitialé, 'e lava ke tau ma'u mo hotau hoá pea mo hotau fāmílí ha ki'i konga pē 'o hēvani 'i māmāni. Pea 'i he'etau mo'ui 'aki 'a e ngaahi fono ko íá, ko 'etau akoako ia ke tauhi e ngaahi fono tatau pē 'oku ngāue 'aki 'i he langí. 'Oku tau akoako 'a e founga 'o e nofo mo e Tamái pea mo e 'Aló pea mo hotau ngaahi fāmílí 'i he nofo ta'engata ka hoko maí. 'I he'eku fakakaukaú, ko e pōpoaki ia ki māmāni 'a e Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní.

Fai 'e 'Eletā
Robert D. Hales

'O e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uá

'I he taimi te ke fili ai ho hoá, fakapapau'i 'okú mo fakatou holi ki ha nofomali fakasilesitiale, ha holi ke ma'u ha hoa ki he ta'engata, ha holi ke ma'u ha fāmili ta'engata, pea mo ha holi ke nofo 'i he 'ao 'o 'etau Tamai Hēvaní.

Ko Hono Fili 'o ha Hoá

'Oku fa'a fehu'i 'e he kāingalotu tāutaha 'o e Siasí, "Te u ma'u fēfē 'a e tokotaha totonu ke u mali mo iá?" Te u fokotu'u atu ha founa. Fakafuofua 'i 'a e tu'unga fakalaumālie 'o kinautolu 'e ala hoko ko ho hoa 'i he kaha'ú. 'Uluakí, kapau ko e mēmipa ia 'o e Siasí, 'oku mālohi nai mo tui kakato ki ai, pe 'oku mo'ui fakafie-fiemālie pe fakafili ki he Siasí? Uá, kapau 'oku 'ikai ke kau ki he Siasí, 'oku fie fanongo nai ki he ongo-ongolelei mo hono ngaahi akonakí pe 'oku 'ikai tokanga fakamātoato pe 'oku fakafili pē ia?

Kapau te ke mali mo ha mēmipa mālohi he siasí 'i he tempalé ki he nofo taimí pea mo hono kotoa 'o e nofo ta'engatá 'i he fuakava fo'ou mo ta'engatá, 'e 'i ai nai ha 'o palopalema? 'Io. Te ke lava nai 'o fakalelei' i kinautolu? 'Io. Na'e mei lelei ange nai ho faingamālie ke fakalelei' i kinautolu pea fakamālohia ho'o fakamo'oní 'o kapau na'á ke mali 'i he tempalé? 'Io. Ka kapau te ke mali mo ha taha 'oku fakafili ki he Siasí pe 'oku fakafie-fiemālie, 'okú ke 'i ha tu'unga leva 'e 'i ai ha 'aho 'e fie ma'u ke ke fili ai 'i he vaha'a 'o e tokotaha ko iá mo e Siasí. Ko ha fatongia mamafa mo'oni ia.

'I he taimi te ke fili ai ho hoá, fakapapau'i 'okú mo fakatou ma'u 'a e holi ki ha fetu'utaki 'i ha mali 'oku fakasilesitiale, ha holi ke ma'u ha hoa ki 'itāniti, ha holi ke ma'u ha fāmili ki 'itāniti, pea mo ha holi ke nofo 'i he 'ao 'o 'etau Tamai Hēvaní.

Tauhi 'a e Fonó

Kuo fakamahino'i mai 'e he 'Eikí 'e toki lava pē ke tau fakataha mo hotau hoá 'i 'itāniti 'o kapau te tau tauhi 'a e fonó. 'Okú Ne folofola mai 'i ha fakahā 'i onopooni:

"Teuteu ho lotó ke ke tali mo talangofua ki he ngaahi fakahinohino 'a ia 'oku ou 'amanaki ke 'oatu kiate koé; he ko kinautolu kotoa pē kuo fakahā ki ai 'a e fono ko 'ení kuo pau ke nau talangofua ki ai.

"He vakai, 'oku ou fakahā kiate koe ha fuakava fo'ou mo ta'engata" (T&F 132:3–4).

'Oku totonu ke lau mo ako 'e he mēmipa kotoa pē 'o e Siasí 'a e vahe 132 'o e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá. 'Okú ke 'ilo'i 'oku 'ikai tu'u ha taha 'i he vaha'a 'o e 'Eikí mo e tokotaha faisilá 'i he taimi 'okú ne fakahoko ai 'a e ouau 'o e silá? Ko ha ouau faka'ofu'ofa ia pea ongo ki he lotó.

Na'e fakamahino'i tonu pē 'e he Huhu'í 'a e tefito'i taumu'a 'o e mali tempalé 'i He'ene folofola 'o pehē, "Pea ko e me'a ki he fuakava fo'ou mo ta'engatá, na'e fokotu'u ia ki hono kakato 'o hoku nāunaú; pea ko ia ia te ne ma'u hano kakató kuo pau pea te ne tauhi 'a e fonó, pe 'e fakamala-ia'i ia" (T&F 132:6).

Na'e folofola foki 'a e 'Eikí, "Ko ia, kapau 'e mali ha tangata mo hano uaifi 'i he māmaní, pea 'ikai te ne mali mo ia 'iate au pe 'i he'eku leá, peá ne fuakava mo ia 'i he lolotonga 'ene kei 'i māmaní pea fuakava 'a e fefiné mo ia, 'e 'ikai mālohi 'a 'ena fuakavá mo e malí 'o ka na ka mate, pea 'o ka na ka mama'o mei he māmaní" (T&F 132:15).

'Oku tau 'ilo'i koá 'oku fakahā mai 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá, kapau 'e 'ikai ke tau fakahoko 'a e mali fakasilesitiale, he 'ikai ke tau lava 'o a'usia 'a e nāunau mā'olunga taha 'i he pule'anga fakasilesitiale (vakai, T&F 131:1–4)? 'Oku mahino mai foki 'a e me'a 'e hoko kiate kinautolu 'oku te'eki ai ke nau ma'u

'a e ngaahi tāpuaki 'o e mali temi-palé: 'oku nono'o 'a kinautolu kae 'oua kuo fakamāvae 'e he maté—ko ha me'a fakamamahi mo'oni ia ke te fakakaukau atu ki ai.

'Oku 'ikai ko e taumu'a 'o e ongo-ongolelé pea mo e taumu'a 'o e mali fakasilesitiale ke fakataha i pē kitautolu ka ke tau lava ai 'o ma'u 'a e fakapale mā'olunga taha 'a 'etau Tamai Hēvaní: 'a e hakeaki'i i he pule'anga fakasilesitiale, fakatokolahi i he pule'anga ko iá, mo e mo'ui ta'engata mo hotau ngaahi fāmilí.

Kaka Fakataha

'Oku hangē 'a e mali fakasilesitiale ko e kaka mo'ungá. 'Okú ne ha'iha'i koe ki hao hoa ta'engata, peá ke kamata kaka leva he mo'ungá. 'I he ma'u 'o e fānaú, 'okú ke ha'i koe kiate kinautolu pea hoko atu ho'o fonongá. 'E pukepuke fakataha 'e he ngaahi maeá 'a e kau kaka mo'ungá, ka 'e hanga 'e he havilí, 'uhá, sinou, mo e 'aisí—'a e ngaahi faingata'a 'o māmaní—'o feinga'i ke fusi hifo ki-moutolu ke mou tō mei he mo'ungá.

Te ke a'u fēfē ki he tumu'akí? Kapau 'e tu'usi 'e he Fa'eé mo e Tamai 'a e maeá 'okú ne ha'i fakataha kinaua pea mo 'ena fānaú, mahalo 'e tō ha taha 'iate kinaua mei he mo'ungá pea mahalo te ne fusi hifo ai mo ha ni'ihí 'o e fāmilí. 'E lava pē ke tō kotoa e fāmilí mei he mo'ungá pea 'ikai ke nau a'u ki he tumu'akí. He 'ikai lava ke tau tuku ke hoko 'eni. Tau manatu'i ma'u pē ko 'etau hoko ko ia ko e kau mēmipa 'o ha fāmilí, 'oku ha'iha'i ai kitautolu ki ha timi kaka mo'unga 'oku nau feinga ke toe foki hake ki he 'afio'anga 'o 'etau Tamai Hēvaní.

'Oku pehē 'e ha palōveape 'iloa, "Te ke hiki hake au pea te u hiki hake

koe, pea te ta kaka hake fakataha."

'Oku 'ikai ko ha 'akau tokotoko 'a hoto malí. 'Oku 'ikai te ke mali mo ha taha 'okú ke pehē 'oku kii mā'olunga si'i i he kau 'āngeló peá ke fakafalala ki he tokotaha ko iá. Ka 'okú ke fakatupulaki ho'o ngaahi me'afokí mo ho ngaahi talēnití. 'I ho'o fakalalakaká, 'okú mo tupulaki fakataha ai, 'o mo fepoupouaki mo fefakamālohia'aki.

Ne u pehē ange ki hoku uaifí 'i he te'eki ke ma malí, "Ilo'i Mele, 'oku ou ongo'i 'e fie ma'u ke u ngāue mālohi fakalotofonua mo fakavaha'apule'anga kae ola lelei 'eku pisinisí. 'Okú ke fie 'alu mo au 'i he fononga ko iá?" Na'á ne talamai 'io. Hili ha ta'u 'e hongofulu 'ema malí, na'e kole mai ke u 'alu ki 'Ingilani, pea na'á ne 'alu mo au. Hili iá ne

'Oku hangē 'a e mali fakasilesitiale ko e kaka mo'ungá. 'Okú ne ha'iha'i koe ki hao hoa ta'engata, peá ke kamata kaka leva he mo'ungá. 'I he ma'u 'o e fānaú, 'okú ke ha'i koe kiate kinautolu pea hoko atu ho'o fonongá.

Ko e fakapulipuli ki ha nofo mali fiefiá ko hono malu'i 'o e tafa'aki 'oku laveangofuá pea 'oua ná'á ke faka'aonga'i hala e ngaahi vaivai'anga 'o kinautolu 'okú ke maheni lelei taha mo iá, 'ofa taha aí, mo malava ke ke fakaloto-mamahi'i tahá.

ma ō ki Siamane pea ki Sipeini kimui ai. Na'á ne 'alu fakavaha'apule'anga, 'ilo e ngaahi anga fakafonua lahi, pea poto he ngaahi lea fakafonua lahi he na'á ne 'osi fakapapau'i te ma ngāue mo tupulaki fakataha.

Manatu'i ke mo feangalelei'aki mo fefaka'apa'apa'aki 'i he tu'unga 'okú mo 'i aí mo ia 'okú mo loto ke mo a'usiá.

'Oku ou manatu ki ha fefine 'i hoku uōtí he ngaahi ta'u lahi kuo hili 'i he taimi ne u písope aí. Ne 'i ai 'ene ngaahi palopalema mo hono husepānití 'i he'ena nofo malí. 'I he'emaui talanoá, ná'e kamata ke ne hanga 'o tuku hifo hono husepānití 'i he ngaahi tafa'aki mahu'inga ko ia 'oku fie ma'u ke fakahíkihiki'i ai ia kae lava ke ne kei faka'apa'apa'i pē iá. Na'á ne lau ki he'ene ta'efe'unga ke hoko ko ha tamaí, 'ene ngaahi ta'efe'unga 'i he'ena fetu'utaki fakamalí, 'ene ta'efe'unga ke tauhi e fāmilí, pea mo e 'ene ta'efe'unga he ngaahi me'a fakasōsialé.

Ne u fehu'i ange ki ai, "Ko e hā

'okú ke fai ai 'eni ki ha tangata 'oku totonu ke ke 'ofa ai mo pou pou'í?"

Na'á ne tali mai, " 'Oku lelei ange ho'o fakakikihi mo ha taha 'okú ke 'ofa aí he 'okú ke 'ilo'i 'a e tafa'aki te ke lava 'o 'ai ke ne mamahi taha aí."

Pea ko 'ene *fakamātoato* 'eni.

Neongo ia, 'oku fie ma'u ke tau ngāue 'aki 'e kinautolu Kāingalotu 'o e Siasí 'etau tau'atāina ke filí pea faka'aonga'i e ngaahi faingamālie 'oku tau ma'u ke tau tupulaki aí. 'Oku 'i ai e ngaahi vaivai 'o e tokotaha kotoa pē. 'Oku 'ilo'i 'e he filí 'a e vaivai'anga 'o kinautolu 'okú ke 'ofa aí, ho ngaahi kaungāme'á, 'a kinautolu 'oku mou kaungā lokí, ho ngaahi tuonga'ané mo e tuofāfiné, mo ho'o mātu'á. 'Oku mahino nai kiate koe *ho* tafa'aki 'okú ke laveangofua aí? Ko e fakapulipuli ki ha nofo mali fiefiá ko hono malu'i 'o e tafa'aki 'oku laveangofuá pea 'oua ná'á ke faka'aonga'i hala e ngaahi vaivai'anga 'o kinautolu 'okú ke maheni lelei taha mo iá, 'ofa taha aí, mo malava ke ke fakaloto-mamahi'i tahá.

"Ko ia, fakamālohia 'a ho kāingá 'i ho'o ngaahi lea kotoa pē, pea 'i ho'o ngaahi na'ina' i kotoa pē, pea 'i ho'o ngaahi ngāue kotoa pē" (T&F 108:7). 'I hono fakalea 'e tahá, 'oku fie ma'u ke mou fetokoni'aki 'i he 'aho kotoa pē 'i ho'omou lotú mo e na'ina'í, mo ho'omou ngaahi ngāue.

'Oku ou manatu ki ha ongome'a mali kei talavou ne toki 'osi'ena ako 'i he kolisí. Na'e 'oange 'e he mātu'a 'e taha hona 'api; na'e fakanāunau ia 'e he mātu'a 'e tahá pea fakatau ange ha'ana kā fo'ou. Na'e foaki ange kiate kināua 'a e me'a kotoa pē 'i he māmaní. 'I he ta'u pē 'e tolu kuó na vete. Na'e 'ikai ke na ngāue mo feilaulau. Na'á na fefakafalala'aki

peá na fakafalala ki he'ena mātu'á, 'ikai ke na fai ha ngāue, pea 'ikai ai ke na tupulaki. Kuo 'ikai ke na ako 'a e konga faingata'á. Kuo 'ikai ke na hoha'a kinaua ke 'ai ke lelei 'ena nofo malí. Fakapapau'i 'oku mou feilaulau, vahevahe, pea tupulaki fakataha.

Ko e Fepoupouakí

Hili 'eku hoko ko ha palesiteni 'o e kōlomu 'o e kaumātu'á, palesiteni fakakolo, pea pīsope 'i ha ta'u 'e nima, ne mau hiki ki ha uooti fo'ou. Na'e taimi nounou kuo ui hoku uaiifí ke hoko ko e palesiteni 'o e Fine'ofá. Na'á ne 'alu ki he'ene fuofua fakataha mo e pīsope kau tukufetuli holo au mo 'ema ongo ki'i tamaikí he holó mo e tau'anga me'alelé mo e faleva'ingá. Ko 'eku 'uluaki fetaulaki ia mo e tatalí. Ne u tatali 'i he houa 'e taha mo e konga. 'I he hū mai 'a Mele mei he 'ōfisi 'o e pīsope, kuó u fua 'a e tokotaha pea taki 'a e tokotaha. Na'e 'ikai ke u lototo'a fe'unga ke lea ange ki ai, ka na'e tala 'e hoku matá 'i he sio na'á ku fai angé, "Oku mahino koā kiate koe ko e houa 'eni 'e taha mo e konga 'eku tatali atu?"

Ko e me'a pē na'á ne fai ko e hiki hake hono fo'i tuhu 'e nima peá ne pehē mai, "Ta'u 'e nima." Ko e lōloa ia 'o e taimi na'á ne tatali ai kiate aú. Na'e toki kamata leva ke u 'ilo'i 'e hoko ko 'eku ngāue ke pou pou'i hoku uaiifí 'i hono fatongiá 'o hangē pē ko 'ene pou pou'i au 'i hoku ngaahi fatongiá.

'Oku ou kole atu ke 'oua mu'a na'a mou fakafalala ki homou hoá ke nau pukepuke hake 'a kimoutolu ka ke mou tu'u mālohi, fefakamālohia'aki, pea kole ha tokoni 'i ho'omou lotu fakataha 'i he pō takitaha. 'Oku ou fakamo'oni ko e ngaahi momeniti

ko ia 'i he'eku mo'uí ne 'ikai ke u fiefia aí, ongo'i lōmekina ai pe lotu mamahí, 'a e taimi ko ia ne u mavahe ai mei he ngaahi akonaki 'a e 'Eikí, neongo ko ha ki'i mavahe si'i pē. Ko 'eku lotú ia ke mou ma'u 'a e fiefia mo'oní pea ke mou ma'u 'a e fiefia 'o e mali fakasilesitalé pea a'usia ha ki'i konga 'o hēvani 'i māmani. ■

'Oku ou kole atu ke 'oua na'á ke fakafalala ki ho hoá ke ne pukepuke hake koe, ka ke tu'u mālohi, fefakamālohia'aki, pea kole ha tokoni 'i ho'omou lotu fakataha 'i he pō takitaha.

Mei ha lea 'i ha fakataha'anga lotu 'i he 'Univēsitī Pilihihami 'Iongi 'i he 'aho 9 'o Nōvema, 1976. Ke ma'u kakato e leá 'i he lea faka-Pilitāniá, vakai ki he speeches.byu.edu.

‘Oange ha Faingamālie ‘o e ‘Otua

KE NE TĀPUAKI ‘I KITAUTOLU

*‘Oku lava fēfē ke
fai ha mali temi-
pale ‘e 17 ‘i loto
‘i ha ta‘u ‘e fā, ‘i
ha vahefonua ‘i
‘Āsenitina ‘oku si‘i
ai e ngaahi kolo
‘o e Siasí? ‘Oku
pehē ‘e he kau takí
‘oku faingofua pē
‘a e tali ki aí: ko e
talangofua.*

TĀ ‘O E TEMPALE PUENOSI ‘AEALESI ‘ĀSENITINĀ NA‘E FAI ‘E NĒSTOR CURBELO;
MAPĒ NA‘E TĀ ‘E HE MOUNTAIN HIGH MAPS © 1993 DIGITAL WISDOM, INC.

Fai ‘e Michael R. Morris

Ngaahi Makasini ‘a e Siasí

Ihe taimi na‘e hiki ai ‘a e ta‘ahine ta‘u 21 ko Sisela Silivá mo hono fāmilí mei Menitousa ‘i ‘Āsenitiná ki he kolo mama‘o taha ko ‘Usuaia ki he feitu‘u fakatongá, na‘á ne fifili pe ko e ‘osi nai ia ‘a hono ngaahi faingamālie ke mali ‘i he temipalé. ‘Oku ‘i ai ha siteiki ‘i Menitousa ‘oku lahi hono ngaahi uōtí mo e Kāingalotú, ka ko ‘Usuaia—‘a ia na‘e tu‘u ‘i he motu ko Tiela teli Fuekó—na‘e toko 600 pē ‘a e kāingalotu ai na‘e kau ki ha ngaahi kolo iiki ‘e tolu.

Ko ‘ene manatu ‘eni ki aí, “Na‘e mali ‘eku ongomātu‘á he temipalé, pea na‘á ku fie ma‘u ke ‘a‘aku ‘a e tāpuakí ni—ke u mali mo ha mēmipa faivelenga ‘o e Siasí, ha taha ‘e lava ke ma fa‘u ha fāmilí ta‘engatá. Ka ‘i he‘eku a‘u mai ki ‘Usuaia, na‘e tokosi‘i ‘a e kakai lalahi kei talavou hení peá u fifili pe ‘e lava nai ke hoko ‘eni.”

Na‘e hoha‘a ‘a Lukasi Lomana ki he ngaahi me‘a tatau pē na‘e hoha‘a ki ai ‘a Siselá. Na‘e hiki hono fāmilí ki ‘Usuaia lolotonga ‘ene ngāue fakafaifekau ‘i ‘Ulukuaí. ‘I he‘ene foki hake ‘i he ‘osi ‘ene ngāue fakafaifekau, na‘e vave ‘ene fakatokanga ‘i ‘a e tokolahi ange ‘a e kau tāutaha tangata kei talavou ‘i he kau tāutaha fefiné. Ka neongo ia, na‘á ne kei fakapapau‘i pē ke ne talangofua ki he fale‘i ‘a e kau taki fakalotofonuá ke teiti pē mo e kau mēmipa ‘o e Siasí.

Ne faka‘au ke faingofua ange ‘a e muimui ki he fale‘i ko iá hili e fetaulaki ‘a Lukasi mo Sisela ‘i he lotú peá ne lesisita ‘i he ngaahi kalasi lea faka-Pilitānia na‘e faiako ai ‘a Lukasi. Na‘e kamata ke ne lue mo ia ki ‘api ‘i he ‘osi ‘a e kalasi, pea ‘ikai fuoloa kuo kamata leva ke na teiti. ‘I he‘ena lotua fakafo‘ituitui ‘ena fetu‘utakí ‘a ia ne faka‘au pē ke lahi angé, ‘okú na pehē na‘e

fakapapau'i mai 'eni 'i he "otu lea ki he 'otu lea, 'a e akonaki ki he akonaki" (2 Nīfai 28:30; T&F 98:12).

Na'e mali 'a Lukasi mo Sisela 'i he pule'angá 'i 'Epeleli 'o e 2005, 'o hangē ko hono fie ma'u 'e he lao 'o 'Āsenitiná, peá na toki sila 'i he Temipale Puenosi 'Aealesi 'Āsenitiná. Na'e mahu'inga 'ena silá ki he kau mēmipa kei talavou 'o e Siasí 'i 'Usuaiá: ko e fuofua mali temipale ia mei ha mali temipale 'e 17 'i loto he ta'u 'e fā kuohilí.

Ko ha Talanoa ki ha Lavame'a Ma'ongo'onga

'Oku lava fēfē ke fai ha ngaahi mali temipale lahi 'i ha vahefonua 'oku si'i hono fanga ki'i koló 'i ha ki'i taimi nounou pehē? 'Oku pehē 'e he kau takí 'oku faingofua pē 'a e tali ki aí: ko e talangofuá.

'Oku pehē 'e Maselino Toseni, ko e palesitini ki mu'a 'o e vahefonua 'Usuaiá, "Ko ha talanoa 'eni ki ha lavame'a ma'ongo'onga." 'Oku tā 'e he ni'ihiki kei talavou ni ha fa'ifa'itaki'anga ma'ongo'onga ma'á e kāingalotu 'o e Siasí. Ko e taha 'o e ngaahi 'ulungāanga lelei 'oku nau ma'ú ko 'enau talangofua ki he 'Eikí, kau palōfitá, mo 'enau kau taki fakalotofonuá, pea 'oku nau muimui 'i he ngaahi ue'i 'a e Laumālié. 'Oku fakatahataha 'i 'a e ni'ihiki kei talavou 'i he vahefonua ko 'eni ko 'Usuaiá 'e he 'ulungāanga lelei ni."

Ka neongo iá, 'oku pehē 'e Palesitini Toseni " 'oku fie ma'u ke ngāue lahi ['a e kau taki fakalotofonuá] ki he feinga ko 'eni 'oku fakahoko 'i he vahefonuá 'i ha ki'i taimi lōloa" kae toki ola 'enau akonaki mo e fale'i fekau'aki mo hono mahu'inga 'o e mali temipalé.

'Oku pehē 'e he palesitini fakavahefonua 'o 'Usuaiá, ko Lōpeto 'Ikinasio Siliva, ko e me'a na'á ne fakatokanga 'i hili 'ene hiki mai mo hono fāmilí ki 'Usuaiá 'i he 2004 ko e tokolahi 'o e kau 'osi ngāue fakafaipekau mo e kakai fefine lalahi kei talavou ne te'eki malí. Na'e kau hono 'ofefine ko Siselá he kulupu ko 'eni. Na'á ne pehē na'e 'i ai e taumu'a 'a e kakai lalahi kei talavou ke mali 'i he temipalé ka na'e fie ma'u ke poupou'i mo fakahinohino 'i kinautolu.

'Oku pehē 'e Palesitini Siliva, "Ne u talaange kiate kinautolu kapau 'oku tau fie ma'u hatau hoa ta'engata, 'oku 'ikai fie ma'u ia ke tau kumi ha taha 'oku haohaoá. Ka kuo pau ke tau lotu 'o kole ki he 'Eikí ke tokoni mai, pea kuo pau ke tau ngāue faivelenga 'i he Siasí."

Na'e 'ikai ngata pē 'i hono fakalahi 'o e ngaahi 'ekitiviti ma'á e kakai lalahi kei talavou—kau ai 'a e ngaahi faeasaiti mo e ngaahi 'ekitiviti fakataha mo e kakai lalahi kei talavou mei Lio Kalekousi mo e ngaahi kolo fakatokelaú—ka na'e fakamamafa'i 'e he kau takí 'a hono mahu'inga 'o e lotú, faivelengá, mo e mo'ui tāú. Na'a nau poupou'i foki e kakai lalahi kei talavou 'i 'Usuaiá ke nau ma'u ha tui fe'unga ke lava'i e ngaahi me'a 'oku nau manavasi'i ki aí.

Na'e 'Iakai Ha'amau Me'a 'e Ma'u

'Oku pehē 'e Palesitini Siliva, "Ko e me'a 'e taha 'oku hoha'a lahi ki ai 'a e ni'ihiki kei talavou hení pe 'e lava fēfē ke nau mali kapau 'oku 'ikai lahi e me'a 'oku nau ma'ú. Kuo mau tokoni ke mahino kiate kinautolu 'oku 'ikai fie ma'u ia ke tau ma'u e me'a hono kotoa ka tau toki mali."

"Ko e tāpuaki lahi taha 'o e mali 'i he temipalé 'a e fiefia ko ia 'oku ou ongo'i 'i he'eku 'ilo'i 'oku mau fakataha ko ha fāmilí ta'engata," ko e lau ia 'a Lute Siliva, 'oku hā mo hono husepāniti ko 'Imanuelá, mo hona 'ofefine ko Panilá 'i lotomālie ki he tafa'aki to'omata'ú. Tau-potu ki 'olungá: Ko 'Isikeli mo Malina Folau, mo hona 'ofefine ko 'Ailini. Taupotu ki laló: Ko Lukasi mo Sisela Lomano, mo 'ena fānaú ko Penisimani mo Lepeka.

Na'e maheni 'a Lute Lotilikasi mo 'Imanuela Siliva 'i he taimi na'e kole ange ai ke na tokoni 'i hono fokotu'utu'u ha 'ekitiviti fakavahefonua fakataha 'i Fēpueli 2006 ma'á e kau tāutaha kei talavou 'i Lio Kalekousi, 'a ia na'e maile 'e 200 tupu (km 'e 320) ki he feitu'u fakatokelaú. Ko e faka'amu ia 'a hona kaume'a na'e kole ange ke na ngāue fakatahá, ke na maheni. Ko e manatu 'eni ki ai 'a 'Imanuela 'a ia kuo ta'u 'e ua 'ene foki mei he'ene ngāue fakafaifekau 'i he Misiona 'Alesona Tūsoní, "Na'e 'aonga pē."

'I he'ena mali mo Lute 'i ha māhina 'e ono mei he taimi ko 'ení, na'e tokoni 'ena teuteú—fakalaumālie mo fakatu'asinó—ke ikuna 'i 'ena manavasi'i ki he kaha'ú.

Ko e fakamatala 'eni 'a 'Imanuela fekau'aki mo hono tali 'ene ngaahi lotú, "Ne u ongo'i e 'ofa 'a 'eku Tamai 'i Hēvaní mo 'Ene finangalo ke u fa'u ha fāmilí. 'I he'eku fokotu'u pē 'a e taumu'a ko iá, na'á Ne fakahā mai leva 'a e fougá mo tokoni mai ke u kumi hoku uaifi."

Na'e pehē foki 'e Lute na'e tokoni 'a e ngaahi taumu'a na'á na fokotu'u fakataha ko e ongome'a malí, kau ai 'a e ngāue mālohi ke tānaki ha pa'anga ki he'ena 'alu ki he temipalé, ke na laka ai ki mu'a. 'Okú ne pehē, "Taimi 'e ni'ihi na'e 'i ai ha ngaahi me'a na'á ma loto ke fakatau mai, ka na'á ma pehē pē, "Ikai, kuo pau ke ma fakahaofi 'ema pa'angá kae lava ke ma ō ki he temipalé."

Na'e 'osi pē 'ena ki'i pa'angá he totongi 'ena puna ki he Temipale Puenosi 'Aealesi 'Āsenitiná mo 'ena foki 'i he 2006. 'Oku talamai 'e 'Imanuela 'a e me'a tatau pē 'oku lea 'aki 'e kinautolu 'oku mali fo'ou, "Hili iá, na'e 'ikai toe 'i ai ha'ama me'a 'e ma'u." 'Okú ne kata mo Lute he 'ahó ni 'i he'ena manatu ki aí, mo 'ena fakafeta'i na'e lava 'e he'ena tuí 'o 'ave kinaua ke na "a'usia 'a hono faka'ofa'ofa" 'o 'ena sila he temipalé —ko ha me'a 'oku kei mahu'inga ange kiate kinaua 'i he me'a kotoa pē.

'Oku pehē e Lute, "E lava pē ke lahi 'etau ongo'i manavasi'i 'i he'etau fakakaukau atu ke tau malí. Fēfē 'a e ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tau ma'ú? Fēfē hotau tu'unga fakapa'angá? Fēfē hono 'ohake 'o e fānaú? Ka he 'ikai fie ma'u ke tau hoha'a kapau 'oku tau talangofua ki he folofola 'a e 'Eikí, 'alu ki he temipalé, pea kamata fa'u hotau ngaahi fāmilí. 'E

tāpuaki'i kitautolu 'e he 'Eikí 'i ha ngaahi founa na'e 'ikai malava ke tau fakakaukau atu ki ai."

He 'Ikai Te Ke Lava 'o Palani 'a e Me'a Kotoa Pē

'I he mole e ngāue 'a 'Isikeli 'Akositini Folaú 'i he kongā ki mu'a 'o e 2006, ko e 'osi ia 'a e meimei ta'u 'e ua 'ene foki mei he'ene ngāue fakafaifekau. Na'e te'eki ai pē ke mali ka na'á ne ongo'i 'e ia na'e 'ikai ke 'i 'Usuaia hono uaifi ki he kaha'ú. Na'á ne fakakaukau ke 'alu ki he temipalé 'o ma'u ha fakahinohino ai.

'Okú ne pehē, "Ne u fie ma'u ke toe lahi ange 'eku fetu'utaki mo e Laumālie Mā'oni'oni, 'ilo'i e finangalo 'o e 'Eikí ma'akú, pea feinga ke ma'u e ue'i 'a e Laumālié. Na'e tokoni e temipalé ke u ma'u ia."

'I he'ene a'u ki Puenosi 'Aealesí hili ia ha'ane fononga pasi he maile 'e 2,000 (km 'e 3,200) 'i ha 'aho 'e tolu, na'á ne nofo mo hano ngaahi kaungāme'a pea mo hano kā-inga lolotonga 'ene toutou 'alu ki he temipalé. Hili mei ai ha ngaahi uike lahi kuo kamata ke 'osi e pa'anga 'a 'Isikeli peá ne fakakaukau ke foki ā ki 'Usuaia. Ka ne ma'u ange 'e ha pīsope pē ai ha'ane ngāue, peá ne fakakaukau ke toe nofo pē.

Hili pē ha taimi nounou mei ai, na'e fetaulaki 'a 'Isikeli mo ha finemui ko Malina Mase 'i ha 'ekitiviti faka-Siasi na'e fai. Na'e faingofua 'ena fetalanoa'akí, pea vave pē 'ene ongo'i fiemālie ke feohi mo iá. Na'e lea'aki 'e Malia ha me'a na'e sai'ia ai 'a 'Isikeli 'i he'ena toe fe'iloaki 'i ha 'ekitiviti 'a e kau tāutaha lalahi kei talavou na'e fai.

'Oku manatu 'a 'Isikeli ki ha lea 'a Malina lolotonga ha'anau fealea'aki kau ki he ngaahi taumu'á, "'Oku totonu ke tau mo'ui 'aki e tu'unga mo'ui 'a e tokotaha 'oku tau fekumi ke mali mo iá."

Na'e lotu 'a Malina ke ma'u hano hoa 'oku mo'ui tāu. Na'á ne 'ilo'i ha kau talavou tokolahi ka na'á ne sai'ia 'i he tu'unga fakalaumālie 'a 'Isikeli.

Na'e tokoni hona kaume'a ke kumi ha feitu'u ofi ange ki he ngāue 'a 'Isikeli, 'a ia na'e houa 'e tolu 'a e 'alu pasi ki ai mei he feitu'u na'á ne lolotonga nofo aí. Ko hono olá, na'e vaha'a hala pē 'e ua mei hono fale nofo totongi fo'ou—'i ha kolo na'e toko 13 miliona e kakai aí—mei he 'api 'o Maliná.

Ko 'ene manatu 'eni ki aí, "Na'e 'ikai ke u palani au ke u nofo ofi atu ki hono 'api. Na'e 'ikai pē ke u 'ilo'i 'e au 'a e feitu'u na'e nofo aí."

Na'e hoko e nofo ofi 'a 'Isikeli kia Maliná ko ha faingamālie lelei ke sio ai kiate ia, pea na'e talitali loto māfana ia 'e hono fāmilí. Na'e hoko e fetautaulaki e ngaahi me'a na'e hokó ko ha tali ki he'ene ngaahi lotú.

Na'e teiti e ongo me'á pea kamata leva ke na palani fakataha ki hona kaha'ú. Hili 'ena mali 'i he temipalé he

KO HONO FAKA-OTUA 'O E MALÍ

[“Toki me'a faka'ofa'ofa mo'oni ko e malí 'i he palani 'a 'etau Tamai Ta'engatá, ko ha palani na'e faka-hoko 'i Hono poto faka-'Otuá ke fiefia mo malu ai 'a 'Ene fānaú pea kei hokohoko atu e fa'ahinga 'o e tangatá. . . .

“Ko e mo'oni, he 'ikai ha taha kuó ne lau e folofolá, 'i he kuonga mu'á mo onopooni, 'e lava ke ta'etui ki hono faka-'Otuá 'o e malí. 'Oku fakahā 'a e ongo'i fakafiefia taha 'o e mo'ui, 'a e ngaahi ongo'i 'ofa mo fakafiemālie 'o e loto 'o e tangatá, 'i ha nofo mali 'oku mavahe hake 'ene haohaoá mo e ma'á 'i he ngaahi kovi 'o e māmaní.”]

Palesitini Gordon B. Hinckley (1910–2008), “Ko la Kuo Fakataha 'i he 'Otuá,” *Ensign*, Mē 1991, 71.

fa'ahita'u fakatōlau 'o e 2006, na'á na hiki leva ki 'Usuaia.

'Oku pehē 'e 'Isikeli 'i he'ene toe fakakaukau ki he kuohilí, "Oku 'ikai lava ke mahino ma'u pē kiate kitautolu 'a e me'a 'oku fakakaukau ki ai 'etau Tamaí, pea he 'ikai ke tau lava 'o palani e me'a kotoa pē. Ka 'e lava ke tau talangofua mo 'oange kiate Ia ha faingamālie ke Ne tāpuaki'i kitautolu."

Ko e Me'a Faka'ofó'ofa ke 'I ai Hato Fāmilí

'Oku pehē 'e Palesiteni Toseni ko e taha 'o e ngaahi tāpuaki ma'ongo'onga taha kuo 'omi 'e he mali temipalé ki 'Usuaiaá ko hono "a'usia ko ia 'o e 'aho 'e tataki ai 'a e Siasí 'e he fānau 'o e fuakavá. Ko hono olá ko e mafola 'a e ongoongoleléi 'i heni, pea 'e tāpuaki'i 'e he 'Eikí 'a e Siasí"—'o hangē tofu pē ko 'ene tāpuaki'i e ngaahi hoa mali faivelenga 'oku nau mali 'i he temipalé.

'Oku pehē 'e Lute Siliva, "Na'e fakafiefia e ngaahi talanoa kotoa pē 'i he'eku kei sí'i mo e lea 'a homau kau takí kiate kimautolu 'o kau ki he malí." 'Okú ne 'ilo'i 'eni 'oku fie ma'u ke ngāue kae "ikai toe 'i ai ha palopalema 'i he

mo'ui ko 'ení, ka 'oku ou ongo'i na'e mo'oni e ngaahi talanoa ko iá. Ko e tāpuaki lahi taha 'o e mali 'i he temipalé 'a e fiefia ko ia 'oku ou ongo'i 'i he'eku 'ilo'i 'oku mau taha ko ha fāmilí ta'engatá."

Na'e tokoni 'ene tā sippingá ke papitaiso ai 'ene tamaí 'i he 2008 pea 'ave hono fāmilí ki he temipalé 'o sila'i ai kinautolu hili ha ta'u 'e taha mei ai.

'Oku pehē foki 'e Lukasi Lomani, "Mavahe mei hono 'ohake 'eku fānaú 'i he ongoongoleléi, ko e tāpuaki na'á ku fiefia taha aí ko e fiefia mo e melino na'e 'i hoku lotó 'i he'eku 'ilo'i kuó u fakahoko 'a e ouau fakamo'ui 'o e mali ta'engatá. 'Oku hanga 'e he'eku feohi fakataha mo hoku uaiifí mo e fānaú 'o fakafou'ou 'a e ongo'i fiefia ko iá. 'Oku hangē ia ko e teka 'a ha konga sinou kuo fakafuopotopotó'i, pea 'alu pē taimí mo 'ene tupu 'o lahí. 'Oku ou fakamālo lahi ange ki he 'Eikí 'i he 'aho kotoa pē 'i he'eku mali 'o kamata ha fāmilí."

'Oku toe pehē 'e Malina Folau, "Ko e me'a faka'ofó'ofa ke 'i ai hato fāmilí. 'E lava pē ke faingata'a he taimi 'e ni'ihí he 'oku lahi 'a e me'a ke akó, ka ko ha me'a faka'ofó'ofa ia." ■

"Kapau 'oku tau fie ma'u hatau hoa ta'engata, 'oku 'ikai fie ma'u ia ke tau kumi ha taha 'oku haohaoá. Ka kuo pau ke tau lotu 'o kole ki he 'Eikí ke tokoni mai, pea kuo pau ke tau ngāue faivelenga 'i he Siasí" ko e lea ia 'a Lopeto 'Ikinasio Siliva, ko e palesiteni fakavahefonua 'o 'Usuaiaá, ki he kakai lalahi kei talavou, pea na'e muimui e tokolahi ('oku hā atu he tā 'i 'olunga) ki he fale'i ko iá 'o nau mali 'i he Temipale Puenosi 'Aealesi 'Āsenitiná.

Fai 'e Julie B. Beck
Palesiteni Lahi 'o e Fine'ofá

Hisitōlia 'o e Fine'ofá: KO HA VAKAI KI HE VĪSONE 'A E 'EIKÍ MA'A HONO NGAAHI 'OFEFINÉ

'E lava ke tau laka atu ki mu'a ko ha ngaahi 'ofefine 'o e 'Otuá, i he loto falala 'oku tupu mei he ngaahi fa'ifa'itaki anga 'anautolu na'e i mu'a iate kitautolú, i he'etau fekumi ko ia ki he mo'ui ta'engatá.

The taimi na'e uiui'i ai kimautilu ko e kau palesitenisi lahi fo'ou 'o e Fine'ofá, na'e 'omai kiate kimautilu ha fakamatala ki he hisitōlia 'o e Fine'ofá ke mau ako. Na'a mau fai 'eni i he fa'a lotu, 'o mau fekumi ke 'ilo'i e me'a na'e finangalo 'a e 'Eikí ke mau akó pea fakahoko 'a e me'a ko ia na'a mau akó. Na'a mau 'ilo i he'emaui akó ha tukufakaholo na'e fonu i he mālohi fakalaumālie mo e ngāue 'a e hou'eiki fafine 'o e Siasí. Ko ha lekooti faka'ofa'ofa ia 'o e ngaahi fengāue'aki 'a e 'Eikí mo Hono ngaahi 'ofefiné mo e me'a na'á Ne 'amanaki mai ke nau fakahokó. I he ako na'a mau faí mo e ue'i fakalaumālie na'e ha'u fakataha mo e ngāue ko iá, na'a mau 'ilo'i ai e ngaahi taumu'a 'o e Fine'ofá. Na'a mau ako 'o 'ilo'i, i he'etau teuteu ko ia ki he ngaahi tāpuaki 'o e mo'ui ta'engatá, ko e me'a na'e finangalo 'a e 'Eikí ke fakahoko 'e Hono ngaahi 'ofefiné ko hono fakatupulaki 'o e tuí mo e anga mā'oni'oni fakatāutahā, fakamālohia e fāmili mo e 'apí, pea fekumi 'o tokoni'i 'a kimautilu 'oku faingata'a'ia. I hono lau 'e he hou'eiki fafine 'o e 'aho ní 'a honau hisitōliá i he fa'a lotu, te nau ma'u ai ha ngaahi 'ilo, ngaahi tali, mo e ue'i fakalaumālie 'o hangē pē ko ia ne mau ma'ú.

Ko 'emaui faka'amú ia i he'etau ako 'a e hisitōlia mo e ngāue 'a e Fine'ofá, te tau mamata ai ki hono tokoni'i 'e he'etau Tamai Hēvaní hotau ngaahi tokoua 'i he kuohilí. I

he'etau ako 'a e founa na'á Ne tokoni'i 'aki kinautilú, te tau ma'u ai ha fakamo'oni te Ne tokoni'i foki mo kitautolu he 'ahó ni. Te tau ako 'o 'ilo'i, kapau na'e lava ke tataki 'e he 'Otuá ha fefine 'o fakafou i he Laumālie Mā'oni'oni i he ngaahi ta'u 'e laungeau kuo hilí, ta te Ne lava 'o fai 'a e me'a tatau ma'á e hou'eiki fafine i hotau kuongá ni.

Ko ha taki tui mālohi mo faivelenga 'a Sisitā 'Ilisa R. Sinou, ko 'etau palesiteni lahi ia hono ua 'o e Fine'ofá. Na'e mahino ki ai 'oku hanga 'e he Laumālié "'o fakafiemālie i mo fakakakato 'a e ngaahi faka'anaua kotoa pē 'o e lotó, mo fakafonu 'a e ngaahi ongo'i tuēnoa kotoa pē." Na'á ne fefa'uhi mo e mahamahakí pea mo e ta'elatá i he ngaahi taimi kehekehe 'o 'ene mo'uí. Ka na'e fakamālohia ia, pea na'e lava ke ne ma'u 'a e fakahā fakatāutaha pea ngāue 'o fakatatau ki ai. Na'e hangē 'a e fakahā fakatāutahā ia mo e takaua ma'u pē 'o e Laumālié ko ha matavai mapunopuna. Na'á ne pehē, "Ikai ko hotau faingamālie ia ke tau mo'ui pea lava ke tafe mai ma'u pē 'eni ki hotau laumālie?"¹

'Oku tokoni'i kitautolu 'e he ngaahi si-pinga peheni i he kotoa hotau hisitōliá ke tau manatu i ko e malava ko ia ke ma'u fakahā fakatāutaha pea ngāue 'o fakatatau ki aí, ko e poto mahu'inga taha ia 'e lava ke tau ma'u i he mo'ui ní. Ka tau ma'u ia, he 'ikai ke tau ta'elava ha me'a; ka 'ikai ia he 'ikai ke tau lava ha me'a.

Fakatupulaki 'o e Tuí mo e Angatonu Fakatāutahá

he'enu tui ki he 'Eiki ko Sīsū Kalaisí mo 'Ene ongoongolelei kuo toe fakafoki maí. Kuo 'oange 'e he tui ko 'ení ha mālohi ki he hou'eiki fafiné ke nau fai ha ngaahi fili 'oku totonú pea ikuna'i 'a e ngaahi 'ahi'ahí mo e ngaahi faingata'á. Kuo lava ai ke nau faka'aonga'i 'a e ivi vékeveke 'o 'enu tui mo e mālohi 'o 'enu ngaahi fuakavá ke hoko ko e fa'ifa'itaki'anga lelei 'i he ngaahi me'a 'oku nau a'usia 'i he mo'ui matelié. 'Oku ma'u ha tukufakaholo 'o e tui 'i he ha'oha'onga 'o e kau fafine kuo nau tokoni ke fokotu'u 'a e Siasí mo fakamālohia e ngaahi 'api 'o e Kāingalotú.

Na'e fai 'e Silivia H. 'Alaleti, ko e tokoni 'uluaki 'i he kau palesitenisí lahi 'o e Fine'ofá, ha talanoa kau ki he'ene fa'eé, 'a Hilitā 'Alavalenga, 'a ia na'e ui ko e palesiteni Fine'ofa 'i ha kolo 'i 'Ele Salavatoa 'i he'ene papi ului mai 'i hono ta'u 30 tupú. Na'á ne talaange ki he palesiteni fakakoló na'e 'ikai ke taukei, 'ikai ke ne mateuteu, pea 'ikai ke ne fe'unga mo ia. Ka na'e kei ui pē ia 'e he palesiteni fakakoló. Lolotonga 'ene ngāué, na'á ne ako ha ngaahi poto fakatakimu'a mo fakatupulaki ha ngaahi me'afuaki fo'ou, hangē ko e faiakó, lea 'i he ha'oha'onga 'o ha kakai, mo hono fokotu'utu'u 'o e ngaahi fakataha, ngaahi 'ekitiviti, mo ha ngaahi ngāue tokoni. Na'á ne tokoni ki he ni'ihiki kehe 'i he koló 'i hono langa hake 'o e pule'angá.² Ko e 'amanaki mai ia 'a e Tamai Hēvaní he kuonga ní, 'o hangē pē ko e kuohilí, ke ma'u 'e Hono ngaahi 'ofefiné ha fatongia fakatakimu'a 'i he uooti pe kolo kotoa pē. 'Oku hoko 'a e kau fefine hangē ko Hilitā

'Oku mahu'inga 'a e hisitōlia 'o e Fine'ofá ki he hou'eiki fafine katoa 'i māmani he 'aho ní.

'Oku hā mei hotau hisitōliá 'a e fakahokohoko mai 'a ha kau fefine mālohi, angamā'oni'oni, faivelenga, mo mo'ui mateaki. Na'e kamata 'a e tukufakaholo ko 'ení 'ia 'Ivi, pea 'oku 'atautolu 'a e ngaahi talanoa ki he kau fafine ko 'ení 'o ne 'omai kiate kitautolu ha visone ki hotau kaha'ú. Kapau te tau kei hokohoko atu 'a e tukufakaholo ko 'ení 'o e kau fefine angamā'oni'oni mo mo'ui mateakí, 'e hoko iá, he 'oku tau langa 'i he me'a kuo nau faí. 'Oku tau 'ilo 'i he'etau ako 'a e hisitōliá 'oku 'i ai ha ivi pea 'oku malava 'a e me'a lahi 'e he hou'eiki fafine 'o e Siasí, ko e tupu mei

'Alavalengá ko ha kau paionia mo ha fa'ifa'itaki'anga ma'á e ngaahi to'u tangata 'o e kaha'ú.

'E lava 'e he hisitōliá 'o tokoni'i e hou'eiki fafine 'o e 'aho ní, 'a ia 'oku lahi e ngaahi me'a 'oku nau hoha'a ki ai 'i he mo'ui.

'I he 'a'ahi holo 'a 'emau kau palesitenisí 'i māmani, kuo mau a'u ai ki he ngaahi 'api 'o e hou'eiki fafiné. Kuo mau mamata 'i he'enu ngaahi faingata'a'ia pea 'ilo'i 'a e ngaahi me'a 'oku fakatupu lotomamahi kiate kinautolú. 'Oku ongo'i lōmekina 'a e kakai fefine tokolahi. 'Oku faingata'a ki hanau ni'ihiki ke tuku ha taimi ke fai ai 'a e lotu faka'ahó mo

Fakamālohia 'o e Fāmīlī mo e 'Apī

'Oku mahu'inga tatau pē 'a e fakatupulaki 'o e tuí, fakamālohia 'o e fāmīlī, mo e tokoni ki he ni'ihī kehē he 'ahó ni 'o hangē ko e taimi na'e fokotu'u ai 'a e Fine'ofá.

'Oku ako'i mai 'e hotau hisitōliá ko e tui mālohí ko ha ivi faka'ai'ai mo fakatu'uma'u ia 'i he mo'ui 'a e kakai fefine angamā'oni'oni. 'Oku 'ikai ngata pē 'i hono fakamo'ui kitautolu 'e he tui ki he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí, ka 'oku tau lava ai foki 'o fai 'a e ngaahi me'a 'oku faingata'á pea mo'ui 'o hoko ko ha fa'ifa'itaki-anga lelei. 'Oku ako'i kiate kitautolu 'e hotau hisitōliá kuo hanga 'e he 'ofa faka-Kalaisí, 'a e 'ofa haohaoa 'a Kalaisí, 'o tokoni'i 'a e kakai fefiné ke nau kātaki'i lelei 'a e ni'ihī 'o e ngaahi 'ahi'ahi faingata'á. 'Oku tau fakatupulaki 'etau tuí mo 'etau angamā'oni'oni fakatāutahá 'i he taimi 'oku tau fai ai 'a e ngaahi fili 'oku hoa mo e finangalo 'o e 'Otuá. 'Oku tau ongo'i 'a e melinó 'i he 'etau fai iá. 'Oku tau ongo'i halaia 'i he 'ikai ke tau fai iá. Ko hono fakahā mai ia 'e he Laumālié 'oku fie ma'u ke tau fakatomala pea fakatonutonu 'etau mo'uí ke hoa mo e finangalo 'o e 'Eikí. Ko e fakatomalá ko ha tefito 'i mo'oni ia 'oku tau faka'aonga'i faka'aho ke tau kei mālohi fakalaumālie ai pē.

e ako folofolá pea mo fai 'a e ngaahi me'a ko ia te ne tokoni'i kinautolu ke nau ongo'i 'a e Laumālié 'i he'enau mo'uí. 'Oku tau mo'ui 'i ha kuonga 'oku fakautuuutu ai 'a e faingata'á pea takatakai'i kitautolu 'e he ngaahi tui mo e 'ulungā-anga te nau lava 'o to'o 'etau tokangá mei he'etau taumu'a ta'engata. Koe'uhí ko e ivi tākiekina lahi 'oku tau ma'u kiate kinautolu 'oku tau feohí, kuo pau ai ke tau fai 'a e me'a hono kotoa te tau lavá ke tau kei mālohi fakalaumālie pē.

'Oku tokoni 'a e hisitōliá 'o e Fine'ofá ke tau tokanga taha ki he me'a 'oku mahu'ingá pea fakamu'omu'a hono fai 'o e me'a ko iá. 'Oku tuku mai ha faingamālie 'i he 'aho kotoa pē ke tau fai ha ngaahi fili te ne fakatupulaki 'etau tuí mo fakamālohia hotau ngaahi fāmīlī. 'I he ta'u 'e 60 tupu kuo hilí, na'e kole 'a Pele S. Sipāfooti, ko 'etau palesiteni lahi hono hiva 'o e Fine'ofá, ki he kau fafiné ke nau fakapapau'i angé 'a e ngaahi me'a 'oku nau manako aí, vakavakai'i e ngaahi 'ekitiviti 'oku nau faí, pea 'ai ke faingofua 'enau mo'uí 'aki hono fai 'o e ngaahi me'a ko ia 'e tolonga tahá, pea 'ikai fakahoko 'a e ngaahi 'ekitiviti 'oku 'ikai fu'u mahu'inga angé.³ 'Oku kei mahu'inga pē 'ene fale 'i he 'ahó ni. 'I he'etau ako hotau hisitōliá, 'oku tokoni ia ke tau ma'u 'a e 'ilo 'oku tau fie ma'ú ke tuku taha pē 'etau tokangá 'i he ngaahi me'a mahu'inga ko ia 'e faitā-puekina ai 'etau mo'uí 'o ta'engata.

'Oku tau ako mei hotau hisitōliá 'o 'ilo'i 'oku 'ikai ke hoko fakafokifá pē e mālohi 'a e ngaahi fāmīlī. Ko ha fili ia 'oku fai 'aki 'a e tuí 'i he māmani 'o e 'aho ní ke tau mo'ui 'aki e palani 'a e 'Eikí, 'o fai pau ki ai, fakataumu'a ki ai, pea fakapapau'i 'oku tau muimui ki ai. Ko ha ngāue tokoni ia 'oku fai 'aki 'a e tuí ke fakamālohia 'a kinautolu 'oku tau feohí mo tokanga'i 'a e ngaahi fāmīlī kotoa pē.

'Oku fonu hotau hisitōliá 'i he ngaahi tā sīpinga 'a ha kau fafine kuo nau tali 'a e fekau ke "fakafiemālie 'i 'a e masivá" pea ke "fakahaofi 'a e ngaahi laumālié."⁴ Na'e hoko 'a 'Eimi Palauni Laimani ko e palesiteni lahi hono valu 'o e Fine'ofá lolotonga e Tau Lahi 'a Māmani Hono II. Na'á ne fale'i e kau fafiné ke fakamālohia 'enau tuí pea tu'u ma'u. Na'á ne taki 'enau tokangá ki hono ngaohi honau ngaahi 'apī ke hoko ko ha feitu'u malu pea ke fakamu'omu'a ia 'i he'enau mo'uí.⁵

'I he kau atu 'a e fefine kotoa pē ki he Fine'ofá, 'okú ne hoko ko ha kongá 'o ha feohi fakatokoua ma'ongo'onga 'i he māmani kátoa, 'o nau taha 'i he tu'unga fakaeākongá. Ko e taimi 'eni 'oku kamata ai ke ne kau fakataha mo e ni'ihī kehe 'oku nau loto'aki ke tauhi 'enau ngaahi fuakavá pea foaki 'a e me'a kotoa 'oku nau ma'ú ki hono langa hake 'o e pule'anga 'o e 'Eikí.

Fekumi mo Tokoni'i 'a Kinautolu 'oku Faingata'a'ia

'Oku tokoni hotau hisitōliá ke mahino kiate kitautolu 'a 'etau fehokotaki mo e lakanga fakataula'eikí 'o 'ikai malava ke toe fakamavahevehe'í.

'Oku 'i ai ha ngāue mahu'inga 'a e 'Eikí ma'a Hono ngaahi fohá mo e ngaahi 'ofefiné. 'Oku fakahoko 'e he ngaahi kōlomu 'o e Lakanga Fakataula'eikí mo e Fine'ofá 'a e ngāue 'a e 'Eikí. Na'e pehē 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá, "Te u fokotu'utu'u 'a e hou'eiki fafiné 'i he lakanga fakataula'eikí pea 'i he founga 'o e lakanga fakataula'eikí."⁶

'Oku ngāue 'a e palesiteni 'o e Fine'ofá he taimí ni 'o hangē pē ko ia 'i he kuohilí 'o fakatautu mo e fakahinohino 'a e pīsope pe palesiteni fakakoló, 'a ia 'okú ne ma'u e ngaahi kī 'o e lakanga fakataula'eikí ke tatakí 'a e uōtí pe koló.

Na'e pehē 'e Papulā W. Uinitā, ko hotau palesiteni Fine'ofa hono 11, "Ko 'eku fie ma'ú ia, mo 'eku faka'amú, ke tau faaitaha 'otaha pē mo e lakanga fakataula'eikí, 'o tau ngāue mo langa hake 'a e pule'anga 'o e 'Otuá 'i heni he 'ahó ni."⁷

'Ikaí ko ia pē ka 'oku 'ikai ko ha me'a si'i ke 'ilo'i 'oku lava ke fakahoko 'e he fefine takitaha 'a e ngaahi ouau kotoa ki he fakamo'uí pea lava ke ne fai ha ngaahi fua-kava 'e fakahoko ai 'a hono misiona fakaemāmani mo ta'engatá. 'E lava ke ma'u ma'u pē 'e he fefine takitaha 'a e takaua 'o e Laumālie Mā'oní'oní ke tatakí ia, fakafiemālie'i, mo fakapapau'i ange kiate ia 'a 'ene ngaahi ngāue 'oku mā'oní'oní. 'Okú ne ma'u kakato foki mo e ngaahi me'afuaki fakalaumālie 'e lahi ange ai 'ene malava ke mo'ui loto falala mo malu. 'Oku ako'i mai 'e hotau hisitōliá 'a e founga hono faka'aonga 'i 'o e ngaahi tāpuakí ni 'e he kau fafine 'o e kuohilí.

'Oku tokoni hono 'ilo'i hotau hisitōliá ke tau teuteu atu ai ki he ngaahi tāpuaki 'o e mo'ui ta'engatá.

'Oku tau 'ilo'i na'e fehangahangai e kau Fine'ofá mo ha ngaahi taimi faingata'a 'i he kuohilí, ka 'oku tau toe fefa'uhi foki he 'ahó ni mo ha feingatau mo e filí 'a ia ko hono lotó ke faka'auha 'etau tuí mo hotau ngaahi fāmilí,

pea tuku ke tau nofo toko taha pē mo mo'ui mamahi. 'Oku 'omi 'e he hisitōlia 'o 'etau Fine'ofá ha fakamatala ki he me'a kotoa pē 'oku tau fai. Na'e foaki 'e he Fakamo'uí ki he Palōfita ko Siosefa Sāmitá ha fekau ki he kau fafine 'o e kuonga fakakosipeli ko 'ení ke nau tokoni 'i hono fakahoko 'o 'Ene ngāue.

'Oku tau 'ilo'i mei hotau hisitōliá pe ko hai kitautolu pea mo hotau fatongia mahu'inga 'i he palani 'a 'etau Tamai Hēvaní. He 'ikai lava ke tau vahe atu hotau ngaahi fatongiá ki ha taha kehe. 'E tokoni'i kitautolu 'e he 'etau Tamai Hēvaní 'i he 'etau feinga ke fakatautu hotau lotó mo Hono finangaló he 'okú Ne 'afio'i mo 'ofa 'iate kitautolu. "Ko ia, kapau te mou vilitaki atu, pea keinanga 'i he folofola 'a Kalaisí, pea kātaki ki he ngata'angá, vakai, 'oku folofola 'e he Tamaí: Te mou ma'u 'a e mo'ui ta'engatá" (2 Nifai 31:20). ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Eliza R. Snow, na'e hā 'i he *Daughters in My Kingdom: The History and Work of Relief Society* (2011), vahe 4.
2. Vakai, *Daughters in My Kingdom*, vahe 6.
3. Vakai, *Daughters in My Kingdom*, talateú.
4. Vakai, *Daughters in My Kingdom*, vahe 2.
5. Vakai, *Daughters in My Kingdom*, vahe 5.
6. Joseph Smith, na'e hā 'i he *Daughters in My Kingdom*, vahe 2.
7. Barbara W. Winder, na'e hā 'i he *Daughters in My Kingdom*, vahe 8.

NA'E FAKAHOKO 'ENE TALA'OFĀ

Lolotonga ha kalasi fakataha 'a e lakanga fakataula'eikí mo e Fine'ofā 'i he 2009, na'e fakamatala e kulupulita 'o 'emau kau taula'eiki lahi ki he fie ma'u 'e he'emau kau palesitenisí fakasiteikí ke 'ave 'e he tokotaha lahi kotoa pē ha hingoa fakafāmilí ki he tempalé he ta'u. Na'á ne fakafe'iloaki mai ha ngaahi polokalama fakasiteiki mo fakauooti 'e tokoni ke lava 'i ai 'e he kāingalotú 'a e taumu'a ko iá. 'I he faka'osi 'ene leá, na'á ne fai ha tala'ofa koe'uhi ko hono fatongia 'i he polokalama hisitōlia fakafāmilí, kapau te tau feinga ke a'usia e taumu'a 'a e siteikí, te tau lava 'i ia.

'I he 'osi 'a e fakatahá na'á ma alea 'i 'a e tala'ofā mo hoku uaifí peá ma pehē he 'ikai 'aonga ia kiate au; kuo 'osi 'a e ta'u 'e 40 mo 'emau fakatotolo 'i 'a e va'a kotoa pē 'o homau fu'u 'akau fakafāmilí. Na'e faingata 'a hono kumi 'eku ngaahi kuí, pea kuo

ta'u lahi mo e 'ikai ha fakalaka ki mu'a. Na'á ma tui 'oku 'ikai pē ha toe me'a ia 'e lava ke fai. Neongo iá, na'e kei ongo mai pē ki hoku 'atamaí e tala'ofa 'a e kulupulitá 'i he ngaahi 'aho hoko maí. Ne u fakakaukau ke u 'ahi'ahi 'i ange 'ene tala'ofā. Na'á ku kamata 'i he mape 'o 'eku ngaahi kuí 'o fakakaukau 'i e me'a 'e lava ke u faí.

Hili ha'aku fakakaukau 'i fakalelei ia 'i ha 'aho 'e tolu, na'e ue 'i au ke u kumi 'i ha feitu'u pau 'a e fakamatala kau ki ha kakai 'i he laine faka'osi 'o 'eku mapé. Na'á ku fekumi 'i he 'Initanetí pea te'eki ai vaeua e 'ahó kuó u 'ilo 'i na'e 'i ai ha tangata 'e taha na'á ne fakatotolo 'i e hingoa fakafāmilí ko iá 'i ha feitu'u 'i 'Ingilani. Ko e taha 'o e ngaahi hingoa na'á ne 'ilo fakamui-muitahá ko e tokotaha ia 'i he laine faka'osi 'o 'eku mapé. Na'á ku faka'aonga 'i 'ene fakamatalá 'o u a'u atu ki ha to'u tangata kehe 'e nima—na'e

foki 'eni 'o a'u ki he 1650—pea na'e kau ai e hingoa te'eki mali 'o ha kau fafine tokolahi 'i hoku lainé pea pehē ki ha hingoa 'o ha kakai tangata mo fafine tokolahi. Na'á ku 'ohovale mo fiefia mo hoku uaifí.

Ne u kamata fekumi kimui ai ki ha fakamatala 'i he 'Initanetí kau ki he'eku kui tangata hono tolú na'e 'ikai ke ma'u. Na'á ku ma'u ia hili ha'aku ki 'i fakatotolo nounou pē. Na'á ku 'ilo 'i ai na'e taimi nounou pē mei he mālōlō 'a hono uaifí 'uluakí pea hiki ia mei Penisolovēnia 'i he USA ki Uisikonisini pē 'i he USA. Na'á ku ma'u mo ha toe hingoa 'e 400 tupu ki he'eku hisitōlia fakafāmilí mei he fakamatala mei ha ngaahi lekooti 'i Uisikonisini.

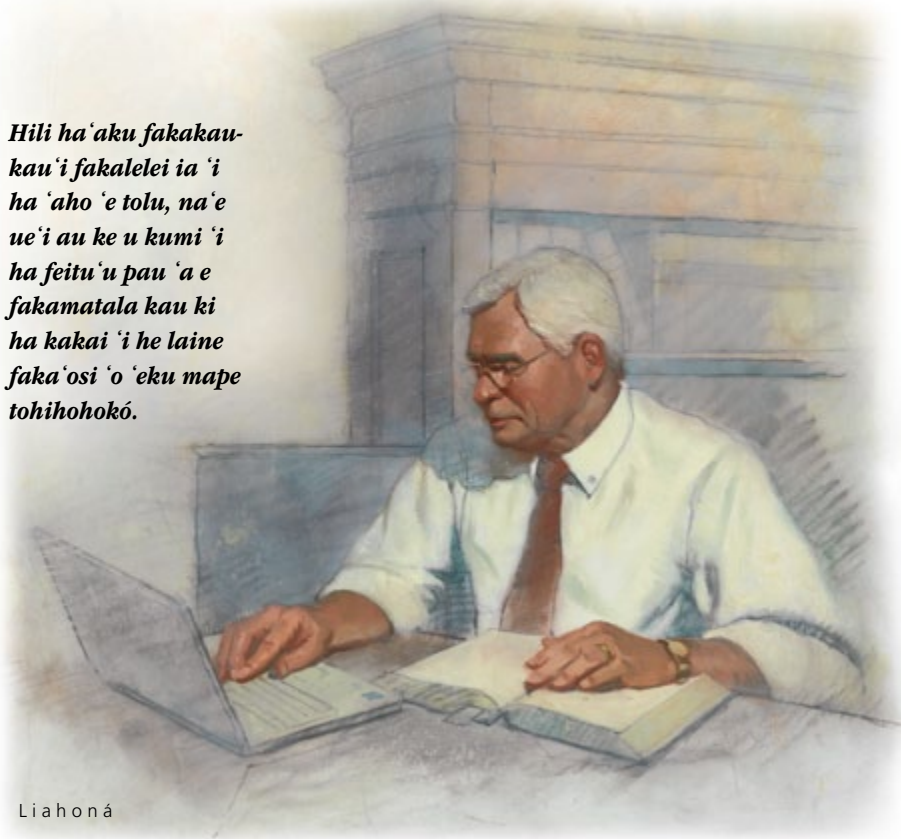
Ne u toki 'ilo kimui ha'aku ngaahi kui 'e toko 100 ne kau 'i he Tau Fakalotofonua mo e Tau Sivile 'a 'Ameliká. Ne u fakatotolo 'i e laine 'e ono 'o a'u ki he ngaahi ta'u 'o e 1600.

Lolotonga e ta'u 'e 40 ne fai ai 'eku fakatotolo ki mu'a, kuó u leko-oti ai ha hingoa 'e 65 nai 'i he'eku mape tohi hohokó pea meimei ko ha hingoa 'e 3,000 'i he'eku komipiutá. 'I he māhina 'e 20 hili 'a e tala'ofa na'e fai 'e he kulupulita 'o e kau taula'eiki lahi, kuó u tñaki atu ha hingoa 'e 70 tupu ki he mapé pea laka hake he hingoa 'e 17,000 ki he komipiutá, kau ai ha ongo palesiteni 'o e 'Unaiteti Siteití!

'Oku folofola mai 'a e 'Eikí " 'e fakamo'oni 'i hono kotoa ['Ene folofolá] neongo pē ko e fai ia 'i hoku le'ō pē 'o'okú pe 'i he le'ō 'o 'eku kau tamaio'eikí, 'oku tatau ai pē" (T&F 1:38). Ko e mo'oni, na'e fakamo'oni 'i 'a e tala'ofa 'a e Tamai Hēvaní na'e fakafou mai 'i ha taki lakanga fakataula'eiki kuo fakamafai 'i pea ue 'i 'e he Laumālié. ■

Teti Peinipilisi, Kololato, USA

Hili ha'aku fakakaukau 'i fakalelei ia 'i ha 'aho 'e tolu, na'e ue 'i au ke u kumi 'i ha feitu'u pau 'a e fakamatala kau ki ha kakai 'i he laine faka'osi 'o 'eku mape tohihohokó.

NA'E LEA 'A E LAUMĀLIÉ 'IATE AU

I he'eku ma'u hoku uiui'i ke ngāue 'i he Misiona Falanisē Tulusí, na'á ku fiefia ke ngāue 'i ha fonua muli mo ako ai ha lea fakafonua fo'ou. Neongo ne te'eki ai ke u ako lea faka-Falanisē kimu'a, ka na'á ku falala pē 'e faingofua ha'aku ako 'a e leá.

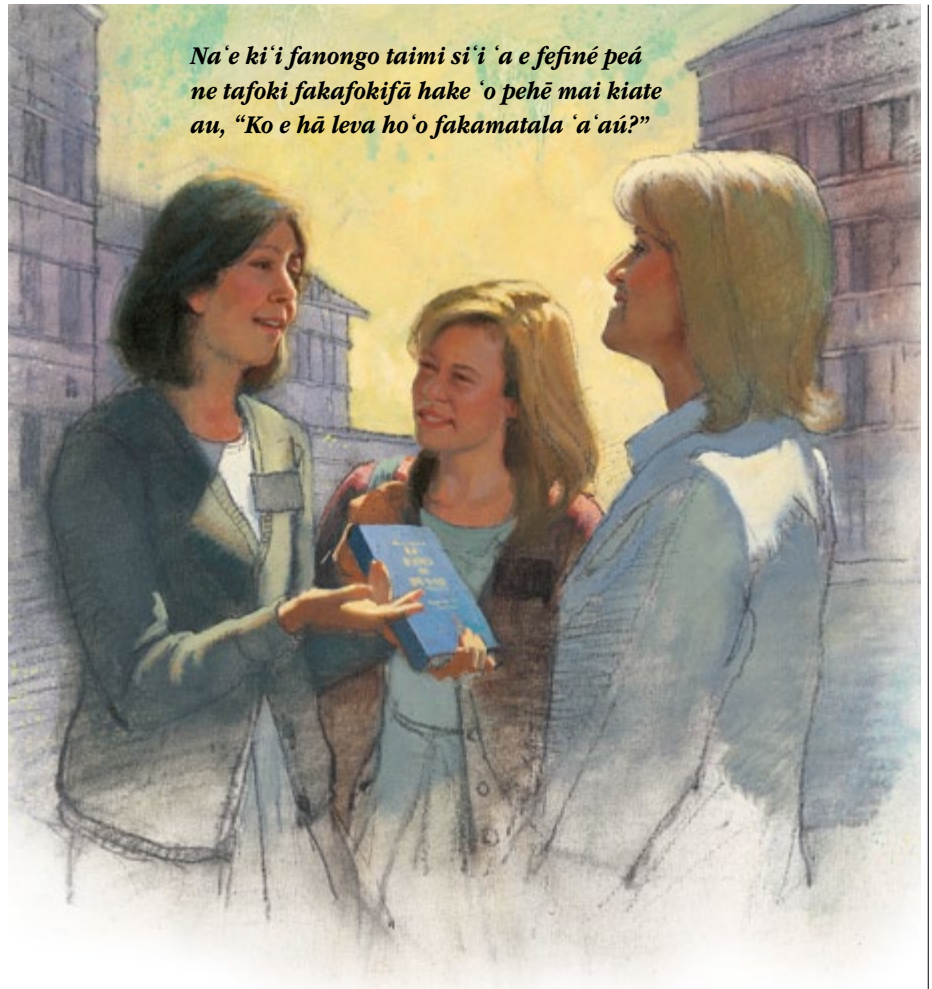
Na'e tāpuaki'i au 'e he'eku palesiteni fakasiteikí 'aki 'a e me'afaoaki 'o e ngaahi lea kehekehé 'i he taimi na'á ne vahe'i ai au ke u hoko ko ha faifekaú. Ne 'ai 'e he tāpuaki ko 'ení ke toe lahi ange 'eku falala 'e vave pē 'eku ako 'a e lea faka-Falanisē.

I he'eku a'u atu ki he senitā ako-anga fakafaifekau 'i Polovo 'i Tutaá, ne u vēkeveke ke fai mou kamata, ka na'e fakatupu loto fakatōkilalo hoku taimi 'i he MTC. Ne u ongo'i lōmekina pea ne u fāinga mo ia he 'aho kotoa pē. I he taimi ne u mavahe ai mei he MTC, ne u ongo'i kuo 'i ai pē 'eku ki'i fakalakalaka he lea faka-Falanisē. Ne u fifili pe te u ma'u koā 'a fē 'a e me'afaoaki 'o e ngaahi lea kehekehé.

Ko e 'uluaki feitu'u na'e vahe au ki ai 'i he mala'e ngāue fakafaifekaú ko ha ki'i kolo 'i he feitu'u fakatonga 'o Falanisē. Hili pē ha ngaahi 'aho si'i 'eku a'u atú, na'á ma ō mo hoku hoá 'i ha ho'atā 'e taha 'o uiui. Na'e 'ikai ke u fa'a lea 'i he'ema talanoa mo e kakai—na'e 'ikai ke mei mahino kiate au 'enau leá, pea na'e 'ikai mahino kiate kinautolu 'eku leá.

Na'á ma ō mai ki ha fefine pea kamata fakamatala ki ai hoku hoá 'o kau ki he Siasí. Na'e ki'i fanongo taimi si'i 'a e fefiné peá ne tafoki fakafokifā hake 'o pehē mai kiate au, "Ko e hā leva ho'o fakamatala 'a'au?"

Ne u haka holo he feinga ke manatu'i ha fa'ahinga me'a na'á ku ako. Ne tete hoku le'ó 'i he'eku fai

Na'e ki'i fanongo taimi si'i 'a e fefiné peá ne tafoki fakafokifā hake 'o pehē mai kiate au, "Ko e hā leva ho'o fakamatala 'a'au?"

ha ki'i fakamo'oni faingofua pē kau ki he Tamai Hēvaní mo e Tohi 'a Molomoná. I he'eku fai 'ení, na'e fakamo'oni'i kiate au 'e he Laumālié na'e mo'oni 'a e me'a na'á ku lea 'aki. 'Oku 'ikai te u 'ilo pe na'e ongo'i 'e he fefiné ha me'a, ka na'á ne mali-mali, tafoki ki hoku hoá, 'o kole ange ke hoko atu 'ene pōpoaki.

Na'e ako'i kiate au 'e he me'a ko 'eni na'e hokó ha lēsoni mahu'inga. Ne u 'ilo'i neongo na'e 'ikai ke u poto lelei he lea faka-Falanisē, ka na'e lava ke lea 'a e Laumālié 'iate au. Ne u 'ilo'i mahalo ko e tāpuaki ko ia ne u ma'u mei he'eku palesiteni fakasiteikí ko ha tāpuaki ia ke lava 'o lea 'aki e lea 'o e Laumālié.

Na'e akonaki 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'o pehē: "Oku 'i ai 'a e lea 'e taha . . . 'oku maheni mo e faifekau kotoa pē—'a ia ko e lea 'o e Laumālié. 'Oku 'ikai ako ia mei ha ngaahi tohi na'e fa'u 'e he kau tangata potó, pe ma'u mei he lau tohí pe

ako ma'ulotó. 'Oku [ma'u] 'a e lea 'o e Laumālié 'e he taha ko ē 'okú ne fekumi 'aki hono lotó kotoa ke 'ilo'i e 'Otuá mo tauhi 'Ene ngaahi fekau fakalangí. 'Oku lava 'e he'ete poto he leá ni 'o faka'atā kita ke te holoki e 'ā vahevahé, ikuna'i e ngaahi faingata'á, mo ue'i e loto 'o e tangatá" ("Oku Foaki Mo'ui 'e he Laumālié," *Liahona*, Sune 1997, 4).

Na'e kei takiekina pē au 'e he me'a ko 'eni na'e hokó hili ia ha ngaahi ta'u lahi mei ai. 'Oku 'ikai kei fie ma'u ia ke u malanga 'aki 'a e ongoongo-lelei 'i he lea faka-Falanisē, ka 'oku ou fie ma'u e tokoni 'a e Laumālié 'i he taimi 'oku kole mai ai ke u ako'i ha lēsoni pe fai ha lea he lotú. I he taimi 'oku ou ongo'i ai 'oku faingata'a ke u fakamatala'i e me'a 'oku ou ongo'i, 'oku ou ongo'i fiemālie 'i he'eku manatu'i 'oku lava ke lea 'a e Laumālié ki he loto 'o e fānu kotoa 'a e 'Otuá. ■

Kilisití Lusi Panisí, 'Iutā, USA

Te u manatu 'ofa ma'u pē ki he'ema nofo malí pea 'oku kau ia he talanoa he 'ikai teitei ngalo 'iate au.

NA'E TĀPUNI E TEMPALÉ!

Na'e teu 'ema mali he tempalé ki he 'aho 7 'o Siulai 2009—'a ia ko ha 'aho ne ma hanganaki fiefia atu ki ai. Na'á ma tupu hake pē 'o ofi ki he Tempale 'Apā Naisiliá, pea na'á ma fiefia ai he neongo ne ma hiki mei ai, ka 'oku kei nofo pē he feitu'u ko iá homa ngaahi kaungāme'a tokolahi mo e kau mēmipa 'o homa fāmīlī 'a ia 'e lava ke ō mai ki he tempalé pe ki he kai fakafiefia 'e faí.

Hili ha'ama fononga 'i ha houa 'e ono pe lahi ange ai mei Lākosi mo fai e ngaahi teuteu faka'osi ki he'ema silá mo e kaí, na'á ma a'u mai ki 'Apā. Ka na'e fakahā ange 'i he 'aho 'e tolu kimu'a he 'aho na'e teu ke fai ai 'a e malí, 'a hono tāpuni fakatu'upakē e tempalé pea 'e toki fakanongonongo mai ha taimi 'e ava ai. Na'e hoha'a 'ema fakakaukau peá ma puputu'u. Na'e 'ikai lava 'e ha taha 'o talamai pe 'e fakaava 'a fē, he na'e tāpuni ia ko ha maveuveu 'i he feitu'u ko iá. Na'á ma lotu mamahi peá ma tala ki homa ngaahi kaungāme'á mo e fāmīlī kuo toloi 'ema silá, peá ma foki lotu mamahi ki Lākosi 'o 'ikai ke ma 'ilo'i pe ko e fē ha 'aho 'e lava ke ma toe fakataimi-tēpile'i ki ai 'ema sila he tempalé.

'I he'ema foki ki Lākosi, na'á ma lotu fakamātoato ke toe fakaava 'a e Tempale 'Apā Naisiliá. Ne 'osi atu e uike mo e 'ikai pē ha ongoongo kau ki ha 'aho 'e fakaava ai. Na'e hangē 'a e uike ia 'e taha ko 'enī ko ha ta'u 'e taha kiate kimauá. Na'á ma hanganaki atu ki hano fakahoko 'ema mali tempalé pea fakafiefia'i ia mo homa ngaahi kaungāme'á mo e fāmīlī he vave tahá.

Ne 'alu pē taimí mo e 'ikai pē ha ongoongo ki hano toe fakaava 'o e tempalé, pea na'á ma ongo'i ke

fakakaukau'i ha fa'ahinga tafa'aki ange 'e taha. Ko e Tempale 'Apā Naisiliá pē 'a e tempale 'i Naisiliá, ko ia ne ma 'ilo'i kuo pau ke ma ō ki he Tempale 'Akalā Kaná kapau 'okú ma lotu ke vave hano fakahoko 'ema silá. Kae me'apangó ko e pa'anga lahi 'e fakamole ki aí pea na'e 'ikai ke 'i ai ha'ama pa'anga. Ka ne ma 'osi palani ma'u pē ke ma mali he tempalé, pea na'á ma 'ilo'i 'oku totonu ke hoko atu 'ema mo'uí.

Na'á ma kole ha pa'anga mei homa fāmīlī mo e ngaahi kaungāme'á, 'ai mo 'ema paasipotí fakaava'apule'anga, telefoni ki he Tempale 'Akalā Kaná 'o fakataimi-tēpile'i ha 'aho, pea totongi 'ema tikite puna ki Kaná.

Ne ma tū'uta 'i 'Akalā he 'aho 14 'o 'Aokosi 2009, pea ma ō ki he tempalé he 'aho hono hokó. Ko e faisila pē 'a e tempalé mo e ongo fakamo'oní pea mo kimaua na'e 'i he loki silá. Na'e 'ikai ke 'i ai homa

ngaahi kaungāme'á, 'ikai ke 'i ai ha fāmīlī, pea na'e 'ikai ke 'i ai ha taha na'á ma 'ilo'i. Na'á ma 'i ha fonua na'e 'ikai ke ma maheni ai, 'i ha feitu'u mama'o mei homa 'apí, ka na'a ma 'ilo'i na'á ma 'i he feitu'u totonú 'o fai 'a e me'a totonú. 'I he momeniti ko iá, ne ma ongo'i 'a e ngaahi mālohi 'o 'itānití pea toe mahino lelei ange kiate kimaua 'a e 'ofa 'a e Tamai Hēvaní 'iate kimauá pea mo hono kotoa 'o 'Ene fānaú.

Ko e me'a fakamamahi 'a e mā-lōlō hoku uaifí 'i he 2010 hili ia 'ene fā'ele'i 'ema 'uluaki pēpeé. 'Oku ou 'ofa lahi ki ai ka 'oku fakafiemālie'i au 'e he'eku 'ilo'i kuó ma 'osi sila 'i he tempalé. 'Oku ou fakamālō ta'e-tūkua ko e 'ikai ke ma toloi 'ema mali tempalé 'aki ha'ama nofo 'o tatali ki ha taimi 'e toki faingamālie ai. Te u manatu 'ofa ma'u pē ki he'ema nofo malí pea 'oku kau ia ha talanoa he 'ikai teitei ngalo 'iate au. ■ Sainetū 'Eniveluso, Lākosi, Naisilia

'E LAVA NAI KE MA'U HA'AKU NGĀUE?

Ne u sio fakamama'u ki he pa'anga pepa 'i hoku nimá peá u 'ilo'i na'e kei fie ma'u ke totongi 'eku vahehongofulú mei he pa'anga ko ia ne u ma'u he'eku ngāue lolotonga e uike faka'osí he tutuku 'a e akó. Ko 'eku vahehongofulú ko e leni (rands) 'e 90, pea na'e 'iate au 'a e la'i pa'anga pepa leni 'e 100 (R100).

Ko e toki kamata ia hoku ta'u faka'osi 'i he ako'anga fakafaito'ó pea lahi e ngaahi me'a fakaako ke totongi. Ne u tangutu pē 'o pukepuke 'a e la'i pa'anga R100 mo fakakaukau ke totongi 'eku vahehongofulú. Ko 'ene 'osi ia 'eku ngāue he tutuku 'a e akó, pea hei'ilo pe te u toe ma'u ha ngāue 'e fe'unga mo e femo'uekina 'eku taimi-tēpilé. Neongo ia, ne 'osi ako'i au 'e he'eku mātu'á ke totongi kakato 'eku vahehongofulú. Ko e pa'anga 'eni ia 'a e 'Eikí, pea ne u 'osi 'ilo'i pē. 'I he'eku fakakaukau peheé, ne u fa'ó e pa'angá 'i he silá pea totongi 'eku vahehongofulú.

'I he'eku kumi ngāue he ngaahi 'aho hoko aí, ne u lotu pē ke ava hake 'a e ngaahi matapā 'o e langí kiate au. Ne u fie ma'u ha ngāue ko ia 'e fe'unga mo 'eku taimi-tēpilé, totongi lelei 'i ha ngaahi houa si'i, pea kei 'i ai pē haku taimi ke u ako ai. Ko hono fakanounou, ne u fie ma'u 'e au ke hoko ha mana.

Hili ha uike 'e ua mei ai, na'e fokotu'u mai 'e haku kaungāme'a ke u tohi kole ki he ngāue 'i he falemahaki na'e toki fakaava ai e lokiako fo'ou 'a homau 'apiako fakafaito'ó. Ne u lue atu ki he 'ōfisí 'o tukituki 'i he mata-paá. Na'e manatu'i au 'e he fefine 'i lotó, ko ia na'e faiako 'i he'emaui kalasí he ta'u 'e ua ki mu'á.

Na'á ku pehē ange, "Ko 'eku vakai pē pe 'oku mou kumi ha kau faiako ki ho'omou polokalama fo'ou. Kapau 'oku pehē, te u fie ngāue."

Na'á ne tali mai, "Io. 'Oku mau kumi ha taha ke faiako houa 'e taha he taimi ho'ataá ki ha kau ako fakafaito'ó ta'u ua. 'E lava pē ke fulifulihi e taimi kamata pea 'e fie ma'u ke ke ako kau ki ha kau mahaki kehekehe 'i he 'aho takitaha peá ke toki ako'i leva e kau akó. Te ke lava 'o fai ia?"

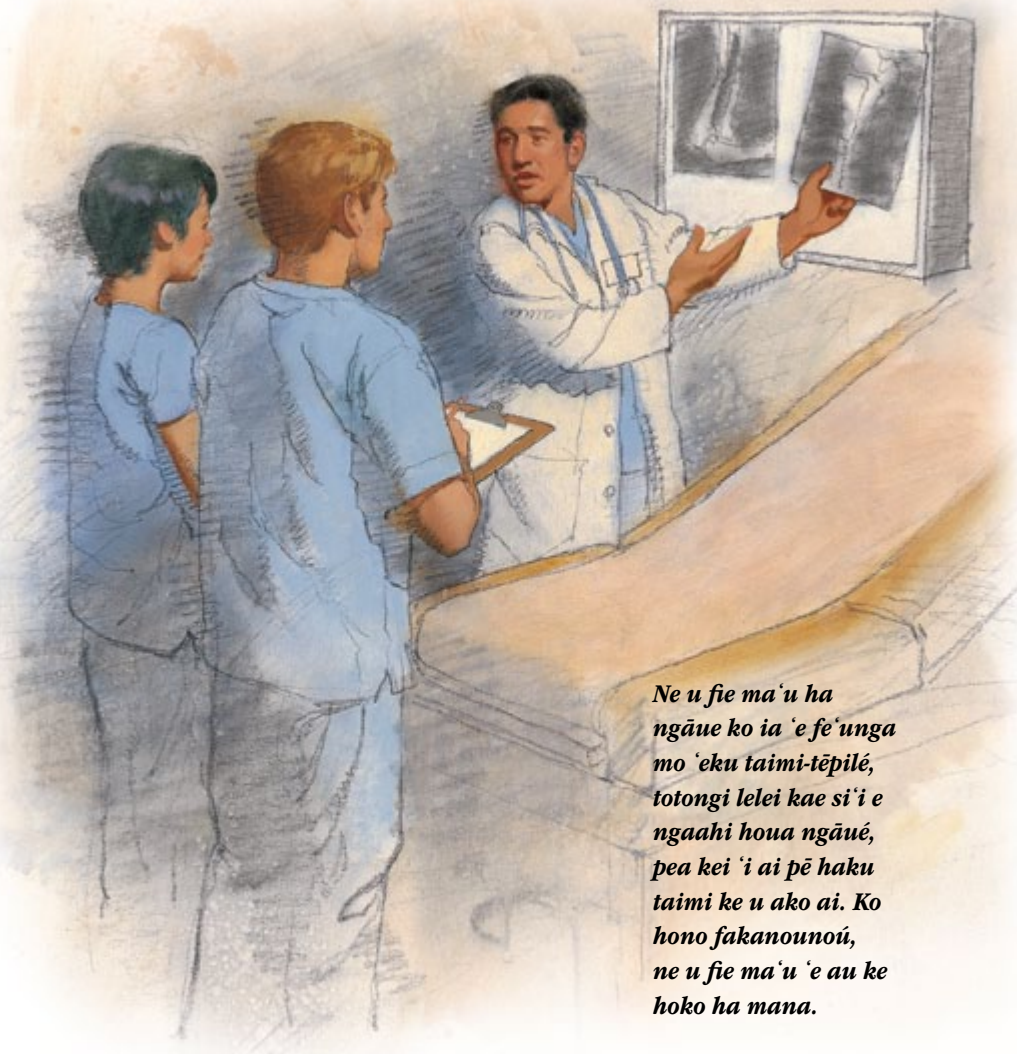
Kuo tokoni mai e 'Eikí ke kumi 'a e ngāue tofu pē ko ia ne u fie ma'ú! Ko e tali ia ki he'eku lotú.

Hili ha'aku ngāue 'i ha māhina 'e taha, ne u 'ilo'i 'a e tāpuaki lahi ne u

ma'ú. Ne hā he'eku sieke vahé 'oku ou vahe fakamāhina pea liunga tolu hono lahí he me'a ne u fakakaukau atu ki aí. 'Ikai ko ia pē, ka na'á ku kei vahe pē he ngaahi 'aho mālōló.

Kuo fakaava 'e he 'Eikí 'a e ngaahi matapā 'o e langí pea lilingi hifo ha ngaahi tāpuaki lahi ange 'i he me'a ne u 'amanaki ki aí. Na'e tupu mei ai hono fakamālohia 'o 'eku tuí fekau-'aki mo e tefito'i mo'oni 'o e vahehongofulú. ■

Keleki Peioni, 'Afilika Tonga

Ne u fie ma'u ha ngāue ko ia 'e fe'unga mo 'eku taimi-tēpilé, totongi lelei kae si'i e ngaahi houa ngāue, pea kei 'i ai pē haku taimi ke u ako ai. Ko hono fakanounou, ne u fie ma'u 'e au ke hoko ha mana.

LOTOTO 'A KE NGĀUE

Kuo kole mai 'e he kau palōfita 'o onopōnī ki he talavou kotoa pē 'oku mo 'ui taau mo malavá, ke ne 'alu 'o ngāue fakafai-fekau taimi kakato pea nau talitali lelei mo e kau finemui 'e fie ngāue. 'Oku tali 'e he kakai lalahi kei talavou 'i he mā-maní 'a e ui ko 'eni ke ngāue, ka 'oku fie ma'u 'a e tui mo e loto to'a ke muimui 'i he palōfitá. 'Oku vahevahe 'e ha ni'ihī kei talavou 'osi ngāue fakafai-fekau 'i he ngaahi talanoa hoko haké 'a e founa na'a nau ma'u ai 'a e mālohi ke lava 'i e ngaahi faingata'a 'oku hoko 'i he fili mo e teuteu ko ia ke ngāue fakafai-fekau.

PIKITAI KI HE 'EKU FILÍ

'I he hoko hoku ta'u 21, na'e kamata ke u ongo'i hono ue'i au ke u ngāue fakafai-fekau. Na'e 'ikai pē ke u palani au ke ngāue fakafai-fekau, pea na'e ta'e amanekina e ngaahi fakakaukau ko 'eni. Na'e poupu'i au 'e he'eku taki lakanga fakataula'eikí ke u lotua ia, pea na'á ku fai 'eni.

Na'e mahino 'aupito e tali ki he'eku lotú: Na'á ku 'ilo'i ko e finangalo ia 'o e 'Otuá ke u ngāue fakafai-fekau. Ne u ongo'i fiefia he kamata'angá ke ngāue, ka na'e faingata'a ange 'a e mavahe 'o ngāue fakafai-fekau 'i he me'a ne u amanaki atu ki aí.

Na'e 'ikai mahino ki hoku pulé 'a e 'uhinga 'eku mavahe 'i he māhina 'e

18, pea na'e 'ikai ke ne fie tuku mai haku taimi mei he ngāue ke u teuteu ai ki he'eku 'alú. Na'á ne tuku mai pē ha fakatokanga faka'osi: "Ko ho'o ngāue pe ko e 'ikai ke ke ngāue. Fili pē koe." Neongo 'eku manavasi'i he ta'engāue 'i he ngaahi uike faka'osi peá u 'alu 'o ngāue fakafai-fekau, ka na'á ku fili ke u nofo mei he ngāue.

Na'e faingata'a foki hono fakakakato 'o e ngaahi fie ma'u fakafaito'ó. Na'e te'eki ai sio 'eku toketā hoku fonua tupu'anga ko Lūsia, he ngaahi pepa fakafaito'o 'a e Siasí ki he ngāue fakafai-fekau pea fakafisi ia ke fakamo'oni ai.

Na'e hanga 'e he ngaahi me'a pehení 'o 'ai ke u fifili pe na'á ku fai koá 'a e fili totonú. Ne tu'o lahi e mei liliu 'eku fakakaukau. Ka 'i he ngaahi taimi ne u loto veiveiua pehē aí, na'á ku manatu 'i e tali ki he'eku lotú pea

lava ke u kei pipiki pē ki he'eku fili ke u 'alu 'o ngāue fakafai-fekau. Na'e faifai pē peá u ma'u e ngaahi founa ke fakalelei'i 'aki e ngaahi faingata'a kehe ne u fepaki mo iá.

Na'e uiui'i au ke u ngāue 'i he Misiona Lūsia Seni Pitasipékí. Na'e 'ikai faingofua e ngaahi 'uluaki māhina si'i 'i he mala'e ngāue fakafai-fekau. Kae tupu mei he me'a ne u ako ke fakahoko 'i he'eku fepaki mo e ngaahi faingata'a 'i he'eku teuteu ki he ngāue, na'e lava ke u fehangahangai mo e ngaahi faingata'a 'i he'eku ngāue. Ne ako'i au 'e he'eku ngāue fakafai-fekau—mo e ngaahi faingata'a ne u fetaulaki mo ia he'eku teuteu ki aí—'e lava ke u fai 'a e ngaahi me'a 'oku faingata'a 'i hono tokoni'i au 'e he 'Eikí.

'Elena 'Okineva 'Enitasoni, 'Iutā, USA

‘OKU ‘A ‘ANA ‘A ‘EKU MO ‘UÍ

I he hoko hoku ta‘u 18, na‘e kamata talamai ‘e he kāingalotu ‘i hoku uōtí mo e siteikí ‘oku totonu ke u ‘alu ‘o ngāue fakafaipekau. Neongo ne u ‘osi palani ma‘u pē ke u ‘alu ‘o ngāue fakafaipekau, ka na‘e ‘ikai ke u sai‘ia he‘enau fu‘u hoha‘á.

Fuoloa si‘i mei ai ne u kamata hoku ta‘u ‘uluaki he kolisí. Koe-‘uhí ko ‘eku ngāue mālohí, na‘e ma‘u ‘eku sikolasipi ‘o lava ke u ako ai ‘i Siamane. Na‘e kehekehe ‘aupito ‘a Siamane mei Mekisikou, ‘a ē ne u tupu hake aí, ka na‘á ku tokanga lahi ke ‘ilo e ‘ulungāanga fakafonuá pea vave mo ‘eku ako ‘enau leá.

Na‘e faifai pea ma‘u ‘eku ngāue tu‘u ma‘u ‘i ha kautaha ‘iloa mei ‘Iulope. Na‘e ‘alu hake fakafokifā ‘iate au ha ongo na‘e hangē e ngāue fakafaipekaú ia ko ha fatongia kae ‘ikai ko ha me‘a ‘oku ou holi ke fakahoko. Ne u pehē ke u ngāue he ngāue‘anga ko ‘ení pea fiefia he ngaahi me‘a fakamāmani ‘e ma‘u aí.

I he ‘aho sinou ‘e taha na‘á ma ō ai mo hoku kaume‘a ko Melanīí ki he kolo ko Hitolopēkí. Na‘e ‘ufi‘ufi e halá he sinoú, pea hili pē ha ngaahi houa lahi kuo kamata ke ma fiemohea. Na‘á ma lele he maama kulokulá ‘i he vave ko e maile ‘e 65 (km ‘e 105) ‘i he houa ‘o ma tui‘i ha pasi.

I he‘eku ofo haké, na‘á ku sio ki he kau polisí, me‘alele ‘a e

falemahakí, mo Melanī 'oku tangi. Kuo ta'e'aonga e kaá pea na'á ku kei 'i loto pē. Ne tō hoku lo'imatá he'eku 'ilo'i 'ema monū'ia 'okú ma kei mo'uí. Na'á ku kamata lotu 'o fakamālō ki he'eku Tamai Hēvaní 'i hono fakahaofi kimauá, ka ne 'alu hake ha'aku ongo'i manavasi'i fo'ou—na'e 'ikai ke u lava 'o ue'i hoku ongo va'é.

'I he'emaui lele ki falemahakí, ne u fanongo ki he pehē 'e he kau nēsí kapau na'e lavea hoku hui tu'á, mahalo he 'ikai ke u toe lava 'o 'alu. Ne u lotu 'aki hoku lotó kotoa ki he'eku Tamai Hēvaní. Na'á ku 'uluaki fakamālō 'i hono fakahaofi aú, peá u fakatokanga'i ai na'e 'ikai 'a'aku 'eku mo'uí. Ne u palōmesi ange leva, "Kapau 'oku hao pē hoku ongo va'é peá u lava 'o 'alu, te u ngāue fakafaifekau 'aki hoku lotó mo e 'atamaí kotoa."

Hili ha houa 'e fā 'i he falemahakí, na'e sai pē lipōtí: Te u toe lava pē 'o 'alu. Na'e 'ikai ke kei faka'apē 'eku 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Ka ne u ma'u ha holi mālohi ke vahevahe 'eku fakamo'óni mo e ni'ihī kehē 'oku mo'uí 'a e 'Otuá, ko 'etau Tamai Ia 'i Hēvaní, pea te Ne lava 'o fakahoko ha ngaahi mana 'i he'etau mo'uí.

Hili e me'a na'e hokó na'á ku pehē ke u tali e ngāue na'e talamaí. Na'á ku 'ilo'i 'oku 'a e 'Eikí 'a hoku taimí mo e me'a hono kotoa. Ko e hā 'oku 'ikai ke u foaki ai kiate Ia ha kongá sí'i 'o e taimi ko iá pea ngāue Ma'ana 'i ha ta'u 'e ua?

'I he'eku 'osi mei he akó, na'e uiui'i au ke u ngāue 'i Felengifeeti 'i Siamane. Ne u fakamo'óni 'o kau ki he'eku Tamai Hēvaní lolotonga 'eku ngāue fakafaifekau. 'Oku ou 'ilo'i 'okú Ne mo'uí, ko 'eku Tamaí Ia, pea 'okú Ne malu'i au. Kuó Ne foaki mai 'eku mo'uí, pea 'e 'A'ana ma'u pē ia.

Mahonilai Konisālesi, Molēlosi, Mekisikou

NA 'E LILIU 'EKU FAKAKAUKAU

Ko hoku ta'u 21 ia pea na'á ma fakalele ha fale ngaohi 'ulu mo ha taha kehe. Na'á ku faiako 'i ha kalasi Palaimeli he lotú. Na'e lele lelei 'eku mo'uí ka ne u ongo'i ta'efiemālie pē. Hangē na'e 'i ai mo e me'a kehe ia na'e fie ma'u ke u fai—ka ne 'ikai ke u 'ilo'i pe ko e hā.

'I he 'aho Sāpate 'e taha na'e ui au 'e he'eku pīsopé ki hono 'ōfisi peá ne fehu'i mai pe kuó u fakakaukau nai ke u 'alu 'o ngāue fakafaifekau. Na'e 'ikai ke u 'amanaki ki he fehu'i na'á ne fai māi. Ko e ta'u ua pē 'eni 'eku kau ki he Siasí pea ne te'eki ai pē ke u fakakaukau ngāue fakafaifekau.

Na'á ku talaange ki he pīsopé na'e 'ikai ke u fakakaukau au na'e fe'unga ke u ngāue fakafaifekau. 'I he'eku hū atu mei hono 'ōfisi, na'á ne pehē mai, "Ka liliu leva ho'o fakakaukau pea tala mai." Ne u pehē 'e au ko 'ene 'osí ia, ka ne kei ongo mai pē ki hoku 'atamá e ngaahi lea 'a e pīsopé.

Ne u fehu'i loto pē kiate au pe 'e lava fēfē ke u ngāue fakafaifekau. Ko au pē 'i hoku fāmilí na'e kau ki he Siasí. Ko e hā ha ongo'i hoku fāmilí? 'E fēfē leva hoku fale ngaahi 'ulú? Te u lava'i nai e ngāue 'i he ta'u 'e taha mo e kongá?

'I he'eku fakakaukauloto ki he ngaahi fehu'i ko 'ení, na'e ue'i au ke u lau e Tohi 'a Molomoná. Ne u to'o hake ia 'o huke ki he vahe valu 'o e tohi 'a 'Alamaá. 'I he'eku lau kau ki he ngāue fakafaifekau 'a 'Alamā mo 'Amulekí, na'á ku 'ilo'i na'e fie ma'u foki ke u "fakahā 'a e ngaahi folofola 'a e 'Eikí" (veesi 30). 'I he Sāpate hokó ne u talaange ki he'eku pīsopé kuo liliu 'eku fakakaukau pea na'á ku fie 'alu 'o ngāue fakafaifekau.

TOTONU KI HE TOKONI 'A E 'EIKÍ

[“Mahalo 'oku natula mā hamou ní'hi pe 'oku mou

pehē 'oku 'ikai ke mou taau ke tali 'io ki he ui ke ngāue. Manatu'i ko e ngāue 'eni 'a e 'Eikí, pea 'i he taimi 'oku tau fakahoko ai e ngāue 'a e 'Eikí, 'oku 'i ai 'etau totonu ke ma'u e ngaahi tokoni 'a e 'Eikí. 'E fakamālohia 'e he 'Eikí kitautolu ke tau matú'uaki 'a e kavenga 'e hilifaki māi.”]

Palesiteni Thomas S. Monson, “'Oku Fie Ma'u 'e he 'Eikí ha Kau Faifekau,” *Liahona*, Sān. 2011, 4.

Na'e poupu mai hoku fāmilí, pea na'e lava ke u fakatau atu 'a 'eku konga 'i he fale ngaahi 'ulú. Na'á ku ngāue 'i Kalākasi 'i Venesuela, pea 'oku kei hokohoko atu pē 'eku ma'u 'a e ngaahi tāpuaki 'o e ngāue lelei mā'á e 'Eikí.

Sēsika Pakisesi, 'Aitahō, USA

FAKAULUI KI HE ONGOONGO- LELEÍ—MO NGĀUE FAKA- FAIFEKAU

Na'á ku tupu'i Siasi pea ne u palani ma'u pē ke u ngāue fakafaifekau. Ka 'i he hokosia e taimi ke u ngāue fakafaifekau aí, ne u faka'amu ke 'i ai ha fa'ahinga me'a mālohi 'e hoko 'o fakaului ai au hangē ko e ngaahi me'a 'oku fakamatala 'i 'e he kakaí fekau'aki mo 'enau kau ki he Siasí.

Na'á ku 'ilo'i 'e fie ma'u ke fai ha ngaahi feilaulau ki he ngāue fakafaifekau. Na'e lelei 'eku ngāue pea vahe lelei, pea ne u fakakaukau pe 'e lava nai ke u toe ma'u ha ngāue lelei tatau mo ia 'i ha'aku foki mai. Na'á ku hoha'a na'a motuhia 'eku akó peá u 'alu mei hoku fāmilí mo e ngaahi

kaungāme'á. Ka na'á ku 'ilo'i lelei pē ko e me'a totonú ke u ngāue fakafaifekau, ko ia na'e hokohoko atu pē 'eku teuteú.

Ko e konga 'o e teuteu ko iá ko 'eku 'alu mo e ongo 'eletā 'i hoku feitu'ú ki he'ena ngaahi ako'í. Ne mau ako'i mo e ongo 'eletā ha tangata kau ki he Lea 'o e Potó 'i he efiafi 'e taha, ka na'e 'ikai ke ne fie tali 'a e tefito'i mo'oní. 'I he'emaui mavahe mei hono 'apí, na'e lava pē ke u tala na'e loto fo'i e ongo 'eletā, peá u ongo'i loto mamahi ai pē mo au.

Na'e 'ikai ke u fakapapau 'i hono 'uhinga 'eku loto mamahí, he na'e 'ikai ke u fu'u 'ilo'i lelei e tangata ko 'ení. Na'á ku nofo pē 'o fakakaukau ki ai, pea na'á ku 'ilo'i leva ne u ma'u e ngaahi ongo pehe'e he na'á ku ongo'i 'a e Laumālié lolotonga e lēsoní. Na'á ku loto mamahi hono ta'etali 'e he tangatá ni e me'a na'á ne 'omi 'a e fiefia lahi kiate aú.

'I he fakakaukau ko iá ne u 'ilo'i ai na'e fakaului mo'oni au. Na'á ku 'ilo'i na'e mo'oni 'a e ongoongolelé, pea na'e 'ikai ke u fa'a tatali ke vahevahe atu ia. Na'e taimi si'i pē kuo ui au ke u ngāue 'i he Misiona 'Itali Lomá.

Na'e tāpuaki'i lahi au 'i he ngaahi feilaulau ko ia kuó u fakahoko 'i he teuteu ki he'eku ngāue fakafaifekau. Ne u ako'i 'a e ongoongolelé ki ha kakai lelei tokolahi, ma'u hoku ngaahi kaungāme'a mamae, peá u ako 'a e lea faka-Pilitāniá. Ne kei ma'u hokohoko ai pē 'a e ngaahi tāpuakí hili 'eku foki ki 'apí. Na'á ku toe ma'u pē 'eku ngāue kimu'a he'eku ngāue fakafaifekau pea na'a mo hoku tu'unga fakangāue na'e toe hiki hake.

Neongo ia, mahalo ko e tāpuaki ma'ongo'onga tahá 'a e tupulaki 'eku fakamo'oni ki he ongoongolelé. Na'e 'ikai hano tatau 'eku tupulaki fakalau-mālié 'i he vaha'ataimi na'á ku ngāue fakafaifekau aí, pea te u fakamālō ma'u ai pē. ■

Mākō Pelenitō, 'Itali

Ko e Fakalalakalaka Fakatāutaha 'a Homa Ongō Fāmīlī

Fai 'e Hillary Slaughter
mo Elyssa J. Kirkham

‘O ku pehē 'e Katea Kalasikouva mei Kaivi 'i 'Iukuleinī, “Taimi 'e ni'ihī 'e lava pē 'e ha tokotaha ia 'o liliu e ngaahi me'a 'i hono 'ātakaī. Kamata pē 'iate koe—kapau 'okū ke loto to'a ke ke kamata pē 'iate koe—'e a'u pē ki ha taimi kuo liliu e me'a kotoa pē 'i ho 'ātakaī 'iate ia pē.”

Na'e ma'u 'a e loto to'a ko iá 'e Katea Kalasikouva mo 'Ivana Lupanisi 'o e Uooti Vosikesenikī 'i he tuí mo e Fakalalakalaka Fakatāutahá, 'o na ma'u ai 'a e faingamālie ke fakamālohia hona ongo fāmīlī pea mo teuteu ki he tempalé.

Ko Hono Fakahoko ha Liliu

Ne fakatou kau e fāmīlī 'o Katea mo 'Ivaná ki he Siasí hili pē ha taimi nou-nou mei hono fokotu'u 'o e Misiona Kaivi 'Iukuleinī 'i he 1992. Na'e iku māmālohi pē 'a e ongo fāmīlī fakatou'osi 'oku te'eki ai ke ta'u motu'a fe'unga e ongo tamaikī ke papitaiso.

Na'e ma'u 'e Katea Kalasikouva 'a e 'iló 'i he'ene ngāue'í 'a e Fakalalakalaka Fakatāutahá, 'a ia na'e tākiekina ai 'ene mātu'á ke na ō mo ia ki he lotú. Peesi hanga mai: Ko Katea mo hono kaungāme'a ko 'Ivana Lupanisiukī 'i he tafa'aki ki mu'a 'o e Tempale Kaivi 'Iukuleinī.

'I he ta'u 13 'a 'Ivaná na'e hiki ai hono fāmīlī ki ha 'api na'e ofi pē ki ha falelotu 'o e Siasí. 'I he'ena lue 'o fakalalaka atu aí, na'e manatu 'i 'e he'ene fa'eé 'a e lelei ne 'omi 'e he Siasí ki he'ene mo'uí. Na'á ne fakalotolahi 'i 'a 'Ivana ke 'alu ki he lotú. 'Oku pehē 'e 'Ivana, “Na'e 'ilo'í 'e he'eku fa'eé ko e me'a lelei pē 'e ako'í kiate au 'i he Siasí, 'i hono fakafehoanaki atu ki he me'a 'e ako'í 'e māmānī.” Na'e kamata leva ke 'alu mo e ongo faifekau ki he lotú mo e ngaahi 'ekititiví mo e ngaahi fakataha'angá, pea 'i hono 'eke ange 'e he ongo faifekau pe 'e fie papitaisó, na'á ne loto ki ai.

Ko e Talanoa 'o Katea

Na'e foki mai 'a Katea, ko hono ta'u 15 ia, mei ha fononga mo ha kulupu to'u tupu mei honau tukui koló. Na'á ne 'ohovale 'i hono talaange 'e he'ene tamaí kuó ne 'osi fakaafe'í mai e ongo faifekau ke ako'í ia. Na'á ne fakamahino'í ange kia Katea 'e lelei ka fie fanongo, ka ko iá 'oku 'ikai pē te ne fie fanongo.

Na'e fokotu'u 'e Katea ha taimi

ke fe'iloaki ai mo e ongo faifekau. Ko 'ene fakamatalá 'eni, “'I he'eku fakafanongó, na'á ku ongo'í ko e hala totonu 'eni ke u fou aí. Na'á ku manatu 'i 'a e ngaahi ongo na'á ku ma'u 'i he'eku 'alu ki he lotú he'eku kei sí'í. Pea hili pē ha taimi sí'í na'á ku loto ke papitaiso au.”

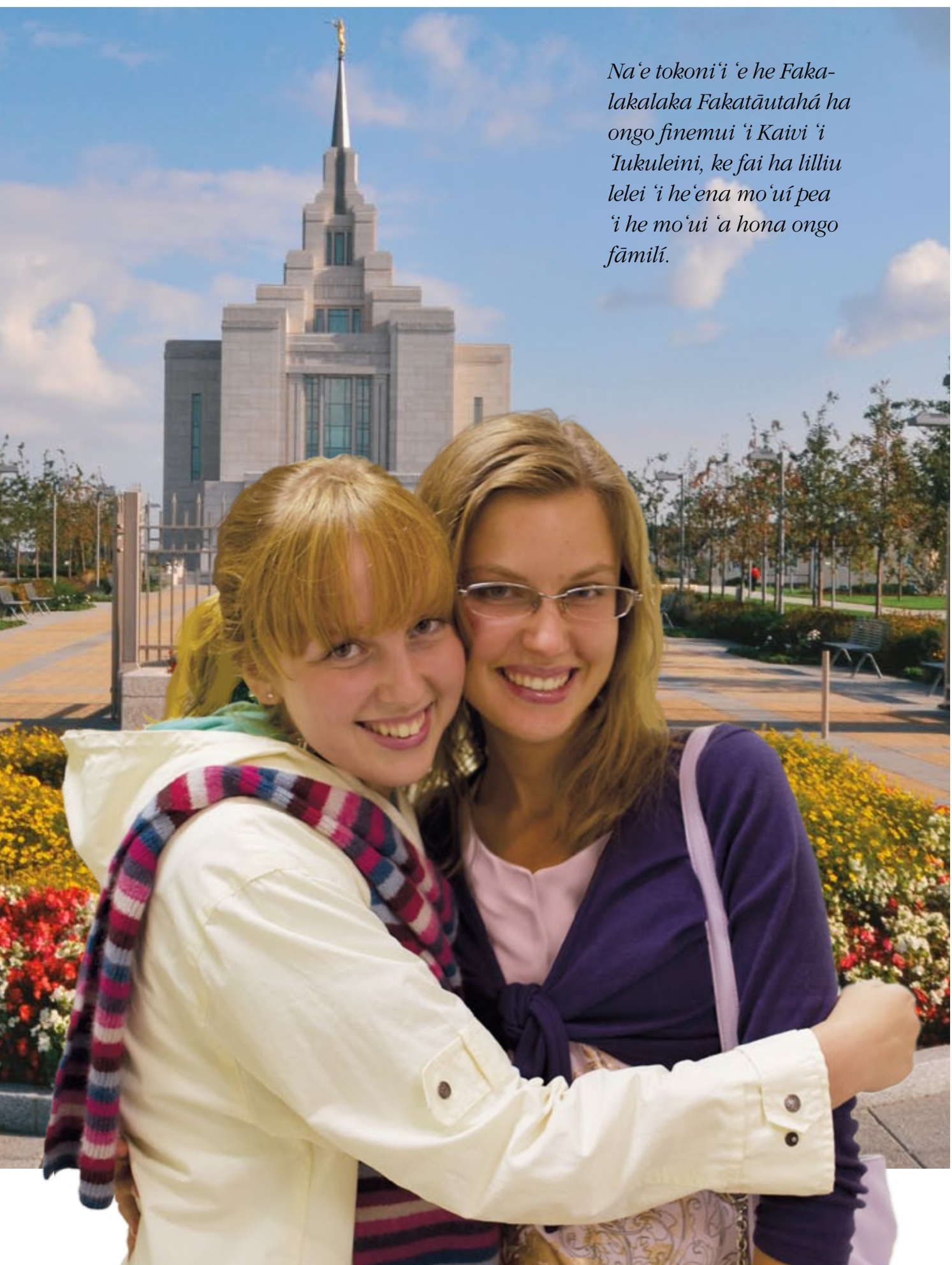
Ko e Fakalalakalaka Fakatāutahá

Na'e pau ke fakatou fai 'e he ongo finemuí ha ngaahi liliu ka na kau ki he Siasí, pea na'e tokoni 'a e Fakalalakalaka Fakatāutahá 'i he'ena fakahoko e liliu ko 'enī. Ko e manatu 'eni 'a Katea ki aí, “Na'á ku kei tupulaki pē. Na'e 'i ai pē hoku ngaahi 'ulungāanga 'o'oku. Na'a mo e fa'ahinga vala na'á ku tuí na'e fie ma'u ia ke fetongi. Na'e tokoni'í māmālie pē au 'e he Fakalalakalaka Fakatāutahá ke u liliu. Na'á ne 'omi kiate au 'a e mālohi ke u hoko ko e 'ofefine 'o e 'Otuá, 'o 'ikai 'i he lotú pē kae 'i he 'aho kotoa pē.”

'I he Fakalalakalaka Fakatāutahá na'e lava ke fokotu'u ai 'e 'Ivana mo Katea ha ngaahi 'ulungāanga te ne fakamālohia fakalaumālie kinaua, hangē ko e lotú, ako folofolá mo e sio he mītia 'oku tāú. Na'á na ako foki mo e founga ako'í 'o e ngaahi lēsoní mo e tokoni ki he kakai kehé. 'I hono fakakatoá, na'e tokoni ia ke na toe ofi ange ki he 'Otuá peá na hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga lelei ange ki hona ngaahi fāmīlī.

'Oku pehē 'e 'Ivana, “Na'e tokoni'í au 'e he Fakalalakalaka Fakatāutahá. Ne u tupulaki 'i he ngāue kotoa pē na'á ku fakakakato; na'e toe lahi ange ai 'a e 'ilo mo e loto to'a na'á ku ma'u. Na'e lelei 'aupito 'eni kiate au he na'e 'ikai mālohi he Siasí ha tokolahi 'o hoku fāmīlī.”

Na'e tokoni'i 'e he Fakalalaka Fakatāutahā ha ongo finemui 'i Kaivi 'i Tukuleini, ke fai ha lilliu lelei 'i he'ena mo'ui pea 'i he mo'ui 'a hona ongo fāmili.

Ko e Taki 'Aki 'a e Fa'ifa'itaki'angá

Na'e tokoni e ngaahi liliu na'e hoko kia 'Ivana tupu mei he Fakalalaka Fakatāutahá ke ne hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga ki hono fāmilí. Ko e fakamatala 'eni 'a 'Ivaná, "Kuo mamata 'eku ongomātu'á he taimi ko 'ení ki he'eku liliú. Na'á na fiefia he'eku 'alu ki he lotú." Na'á ne 'alu toko taha pē ki he lotú mo e ngaahi 'ekitivitií, ka 'i he 'aho 'e taha na'e fakakaukau ai 'ene fa'eé ke na ō ki he houalotu sākalamēnití. Ko e taimi ní 'okú na ma'ulotu fakataha.

Na'e 'aonga foki 'a e fa'ifa'itaki'anga 'a Kateá ki he mo'ui hono fāmilí. Taimi nounou pē mei he kau 'a Katea ki he Siasí, na'e kamata ha'u 'ene fa'eé mo ia pea hoko mai mo 'ene tamaí. Na'e fakatokanga 'i 'e he ongo fāmilí 'o e ongo finemuí ni 'a e lelei kuo fai 'e he Fakalalaka Fakatāutahá mo e mālohi he Siasí ki he mo'ui 'a Katea mo 'Ivaná. Na'a nau sio ki he'ena fiefiá pea nau fie ma'u ke nau kau mo kinautolu he fiefia ko iá.

Ko e Hū ki he Fale 'o e 'Eikí

Na'e fakautuutu ai pē 'a e lahi e fiefia 'a Katea mo hono fāmilí. 'I he kau 'a Katea ki he Fakalalaka Fakatāutahá, na'á ne fakatokanga 'i

'Oku fakamālō 'a 'Ivana ko hono tokoni' i ia 'e he Fakalalaka Fakatāutahá ke tā ha sīpinga lelei ma'a hono fāmilí. 'Oku 'alu fakataha 'eni 'a 'Ivana mo 'ene fa'eé ki he lotú.

e nofo taha 'a e tokangá 'i he mahu-'inga 'o e temipalé. " 'Oku 'i ai e konga kakato ia 'oku fakamatala pē ki he 'alu ki he temipalé, pea na'á ku fie ma'u mo'oni ke u 'alu ki he temipalé ka na'e te'eki ai mateuteu 'eku ongomātu'á ki ai."

Ka neongo ia, na'e lava 'a Katea 'o 'alu mo 'ene kalasi seminelí ki he temipalé. Ko 'ene manatu 'eni ki aí, "Ko e fuofua taimi 'eni ke u fakahoko ai ha ngāue fakatemipalé. Na'a ku fiefia lahi, pea na'á ku lotu ke u toe 'alu. Na'á ku fie ma'u mo'oni ke 'alu ki ai hoko fāmilí 'o sila ki 'itāniti."

Na'e teuteu e fāmilí 'o Katea pea faifai pē 'o nau ongo 'i kuo nau mateuteu ke 'alu ki he temipalé. Hili ha ta'u 'e ua mei he taimi na'e fuofua 'alu ai 'a Katea ki he temipalé, na'á ne toe foki ki ai, pea ko e taimi ko 'ení, na'á ne 'alu ai mo hono fāmilí. 'Okú ne pehē, "Na'e mahino kiate au ko ha feitu'u mo'oni ia 'e lava ke hoko ai e ngaahi fāmilí 'o ta'engata." Na'a nau sila 'i he Temipale Falaipeeki Siamané.

Hokohoko Atu 'i he Tuí

'Oku hounga kia Katea mo 'Ivana 'a e Siasí, pea kuó na fakatou ma'u ha ngaahi lelei mei he ngaahi me'a

KO HONO FAKATUPULAKI 'O E MĀLOHI FAKALAUMĀLIÉ

" 'Oku 'i he polokalama 'a e Kau Finemuí [ha]

sīpinga mālohi tatau pē ke fakatupulaki 'a e mālohi fakalaumālié 'i he kau finemuí mo 'omai ha faingamālie ke tau tokoni ai. 'Oku tokoni 'a e Fakalalaka Fakatāutahá ki he kau finemuí ke nau teuteu ke ma'u 'a e ngaahi ouau 'o e temipalé. 'Oku tokoni' i kinautolu 'e he fa'ifa'itaki'anga 'a e ngaahi fa'eé, ngaahi kuifefiné, mo e fefine angatonu kotoa pē 'oku nau feohi 'i he Siasí."

Palesiteni Henry B. Eyring, Tokoni 'Uluaki 'i he Kau Palesitenisí 'Uluaki, "Tokoni' i Kinautolu ke Nau Toe Foki ki 'Api," *Liahona*, Mē 2010, 25.

'okú ne 'oange kiate kinauá, fakatautefito ki he Fakalalaka Fakatāutahá. "Ko 'eku fakamo'oni ki he Fakalalaka Fakatāutahá, 'okú ne ngaohi kinautolu ke tau toe mālohi ange pea 'oku tokoni ia ki hono fakahaohaoa' i kinautolu 'i he tapa kotoa pē 'o 'etau mo'uí," ko e fakamatala ia 'a Katea.

'Oku ongo 'i 'e 'Ivana kuo tokoni' i ia 'e he Kau Finemuí mo e ngaahi houalotu 'a e Siasí ke ne teuteu ke hoko ko ha faifekau. 'Okú ne lotu ke ngāue fakafaifekau. Ko 'ene fakamatalá 'eni, " 'Oua 'e lotu fo'i, kae hoko ma'u pē ko ha fa'ifa'itaki'anga 'o e founga kuo liliu ai 'e he Siasí 'etau mo'uí. 'Oku tau fiefia ai, pea 'oku fie ma'u 'e he tokotaha kotoa pē ke fiefia. Pea kapau te tau 'ave 'a e kakaí pea faka'ali'ali kiate kinautolu 'a e fiefia ko iá, te nau muimui leva 'i he'etau fa'ifa'itaki'angá. 'E lava ma'u pē ke tau tokoni' i e kakai ko iá—'i ha fanga ki' i founga iiki—fai ha ngāue ma'anautolu, pea 'e 'i ai pē ha fo'i momeniti faka'ofo'ofa kuo nau mateuteu ai." ■

KO HA FO'I LEA 'E TAHA MO HA LĒSONI MA'Á E KOTOA 'E KU MO'UÍ

Fai 'e Heather Wrigley

Ngaahi Makasini 'a e Siasi

Ko e angatonú 'a ho'o tō'onga 'i he taimi 'okú ke pehē 'oku 'ikai sio atu ai ha tahá.

Na'e vela 'aupito 'a tu'a, ko e tikilí F 'e 115 (46°C), 'a ia ko e angamaheni pē ia ki ha 'aho 'i he fa'ahita'u māfaná 'i he faama 'i Poloulí 'i Kalefōniá, 'i he USA. Na'á ku 'akahi e va'e 'o e fu'u loli vaí he ko e tu'o tolu 'aki 'eni 'ene maumau 'i ha 'aho 'e fā. Na'á ku fakafalala ki he'eku ngāue he tutuku 'a e akó ke totongi 'aki e fakafiefiá, vala akó, pea mo ha'aku hū ki he kolisí. Neongo e vela 'a e 'eá, ka na'e 'ikai ke u sai'ia ke tuku vave 'eku ngāué, kae na'e hangē te u toe tuku vave pē he 'aho ní.

Na'e lue mai 'a Tēvita, ko ha mēmipa homau uōtí mo ha kaume'a 'o e fāmili mei he fale ngaohi'anga mahoa'á 'o sio ki he lolí. 'I he'eku fakamatala'i ange ki ai 'eku 'itá, na'e 'alu hake ke u lea 'aki ha fo'i lea ne u fanongo hono fai 'e ha ní'ihī kehe 'i he taimi na'a nau 'ita aí. 'I he momeniti kimu'a peá u lea 'akí, ne u fakakaukau ke 'oua te u lea 'aki he na'á ku 'ilo'i ko e fo'i lea kovi ia. Ka na'á ku pehē 'e sai pē koe'uhí he 'ikai teitei 'ilo ki ai ha taha. Ne u lea 'aki e fo'i leá, ka na'e 'ikai tokoni ia ke u ongo'i lelei ange.

KO E ANGA- TONÚ MO 'ETE FAKA- 'APA'APA'I PĒ KITÁ

"Mahalo ko e sivi pau taha 'o e angatonu 'a ha taha ko e 'ikai ke ne fai pe lea 'aki ha fa'ahinga me'a te ne maumau'i 'ene faka-'apa'apa'i pē iá."

Palesiteni Thomas S. Monson, "In Search of an Abundant Life," *Liahona*, Aokosi 1988, 3.

Ne hanga hake 'a Tēvita 'o talamai te na toki ngaohi e lolí mo 'eku tamaí 'i ha taimi 'e toki lava ai. Lolotonga iá, na'á ku ma'u ha ngāue kehe ke fai 'i he toenga 'o e 'ahó.

'I he 'osi 'a e ngāue ki he 'aho ko iá, na'á ku heka ki he lolí 'a 'eku tamaí peá ma kamata lele ki 'api. Ne 'ikai fuoloa 'ema lelé kuo sio mai 'eku tamaí mo talamai na'e talaange 'e Tēvita 'eku 'ita he maumau 'a e lolí, mo 'eku kapekapé. Na'e pehē mai e tangata'eikí, "Talamai 'e Tēvita na'e 'ikai 'amanaki ia 'e ha'u ha lea pehē mei he ngutu hoku 'ofefiné. 'Okú ne faka'apa'apa'i lahi koe."

Ne u punopunou pea vave mo e tafe hoku lo'imatá. Kuó u tuku hifo au 'i he vakai mai 'a kinautolu 'oku nau faka'apa'apa'i aú. Ka ko e me'a lahi tahá 'a 'eku loto mamahi he me'a ne u faí peá u 'ilo'i na'e loto mamahi foki mo e 'Otuá. Na'á ku 'ilo'i lea ko hono 'uhinga ia na'e 'ikai ke u ongo'i lelei ange ai 'i he'eku lea 'aki e fo'i leá.

Ne u fai ha palōmesi he 'ikai 'aupito te u toe lea 'aki e fo'i lea ko iá pe ha fa'ahinga me'a pē 'e 'ikai fakahōifua ki he 'Otuá, 'o 'ikai ko hono 'uhingá ko e 'ikai ke u loto ke maa'i au 'e he'eku tamaí mo Tēvita, ka koe'uhi ko e me'a totonu pē ia ke faí. Ne u ako 'o 'ilo'i, ko e angatonú, ko ho'o tō'onga ia 'i he taimi 'okú ke pehē ai 'oku 'ikai ke sio atu ha tahá. ■

Ko e Fānau Koā Au 'a e 'Otuá?

Fai 'e Valarie Schenk

*Na'e tokoni ha veesi 'e taha
'i he Fuakava Motu 'á ke
mahino kiate au 'a hoku
natula faka-'Otuá.*

Ko ha tokotaha ako ta'u 21 au 'i he kolisí, pea na'á ku fekumi ki he mo'oní pea na'á ku fiefia lahi he fanongo ki he pōpoaki 'o e ongo-ongoleléi mei he ongo faifekau. Na'e māmālie pē 'eku tali kotoa e pōpoakí 'aki e kotoa hoku lotó. Na'á ku kau ki he Siasí, ka ko au tokotaha pē 'i hoku fāmílí na'e kau ki aí.

Hilí ha ta'u 'e taha nai 'eku kau ki he Siasí, na'á ku fakatokanga 'i na'e faka'au ke mālohi ange 'eku fakamo'oní 'i he 'aho kotoa pē, ka na'e 'i ai e me'a na'e 'ikai ke u ma'u. Na'e 'ikai ke u 'ilo'i ko e fānau au 'a e 'Otuá.

Ko e mo'oní kuó u tali e 'Otuá ko e Tamai ia 'a e kakai kotoa pē. Ka na'e 'ikai ke u 'ilo'i 'e au 'okú Ne 'afio'i 'a e ngaahi me'a takitaha kuó Ne fakatupu. Ne u fehu'i pē kiate au, "Oku lahi 'a e ngaahi me'a 'i he māmaní, 'e anga fēfē leva Ha'ane 'afio'i fakatātutaha au? 'E lava fēfē ke Ne lau au ko Hono 'ofefine? 'E lava fēfē ke Ne 'ofa 'iate au 'o hangē pē Ha'ane fānau?"

Na'á ku fakakaukau ki he ngaahi fehu'i ko 'ení peá u lotu ki he Tamai Hēvaní. Taimi nounou mei ai lolotonga 'eku ako folofolá, ne u lau 'eni

'i he 1 Fakamatala Me'a Hokohoko 28:9. Na'e folofola 'a e Tu'i ko Tēvitá ki hono fohá, "Pea ko koe, 'e Solomonone ko hoku foha, ke ke 'ilo 'e koe ki he 'Otuá 'o ho'o tamaí, peá ke tauhi kiate ia 'aki ho lotó kotoa, pea 'i he lotu fie fai: he 'oku hakule 'e [he 'Eikí] 'a e lotu kotoa pē, pea 'okú ne 'ilo'i 'a e filio'i mo e fakakaukau kotoa pē; kapau te ke kumi kiate ia, te ke 'ilo ia 'e koe; pea kapau te ke sí'aki ia, te ne sí'aki koe 'o lauikuonga."

'Oku 'ikai mo ha potufolofola tatau mo 'eni kuó ne 'omi au ke u ofi ange ki he 'eku Tamai 'i Hēvaní. 'Ikai ngata pē 'i he'ene fakamo'oní 'i mai ko e 'ofefine au 'o e 'Otuá ka te u 'ilo Ia 'o kapau te u kumi kiate Ia. Na'á ne fakamo'oní 'i mai kiate au 'a hoku natula faka-'Otuá. Kuo te'eki ai ke u ului kakato 'i hoku lotó ki he fakakaukau ko ia ko e fānau au 'a e 'Otuá. Na'á ku 'amanaki na'e mo'oní e ngaahi me'a ko 'ení ka na'e 'ikai lava ke u tui ki he 'ilo ko ia 'oku 'i ai ha Tamai Hēvani 'ofa pehē. Na'e 'ikai mahino kiate au ha Tokotaha na'á Ne lava ke 'ilo'i 'a e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi kakapa 'a hoku lotó. Na'e 'ikai ke u lava 'o tali 'Ene 'ofá lolotonga 'eku 'ilo'i 'eku ngaahi tōnōnou mo e lahi e ngaahi fehālaaki kuó u faí.

Na'e lahi e ngaahi me'a na'e ako'i kiate au 'e he folofolá. 'Uluakí ko Tēvita, 'a ia ne lahi 'ene ngaahi fehālaakí ka na'á ne ako'i hono foha ko Solomoné ke tauhi kakato kiate Ia. 'E lava ke 'ilo 'e Solomonone 'a e 'Eikí 'o ka ne

fai 'eni. Na'e fakatupu 'e he'eku lau e ngaahi lea ko 'ení ha holi mālohi 'i hoku lotó ke fakatupu ha fetu'utaki fakatātutaha mo 'eku Tamai 'i Hēvaní. Na'á ku ako lahi ange 'o kau ki he ngaahi tō'onga 'ofa 'a e Tamai Hēvaní. Hangē ko Tēvita mo Solomoné, na'á ku 'ilo'i 'e lava ke u 'ilo Ia. Na'e tupulaki 'ema fetu'utakí. Na'e 'omai 'e he folofolá ha founga ke u mo'ui 'aki, pea na'á ku 'ilo'i 'ene mo'oní.

Na'á ku 'ilo'i 'oku 'afio'i fakatātutaha au 'e he Tamai Hēvaní. Ne hokohoko atu pē 'eku ako 'a e potufolofola ko 'ení kae 'oua kuo mahino lelei ki hoku 'atamaí 'a e kupu'i lea "oku hakule 'e [he 'Eikí] 'a e lotu kotoa pē." Ko e taimi kotoa pē na'a ku lau ai iá, na'e fanafana mai 'a e Laumālie Mā'oní'oní ki hoku lotó 'oku 'afio'i 'e he Tamai Hēvaní 'a e me'a kotoa pē, na'a mo e ngaahi "filio'i mo e fakakaukau kotoa pē." Na'á ku 'ilo'i na'e 'ikai ngata pē 'i he'ene hoko ko hoku Tupu'angá ka ko 'eku Tamai 'ofa Ia pea ko 'Ene fānau 'ofeina au. Kuo faifai peá u tali 'okú Ne 'afio'i au. 'Okú Ne 'afio'i 'eku ngaahi fakakaukau liló, ngaahi kakapá, faka'ānauá, ngaahi holí, manavasi'í, ngaahi tau-mu'á, pea mahu'inga taha kiate aú, 'a 'eku ngaahi fakakaukau. 'Okú Ne 'afio'i au 'o hangē ko hono 'ilo'i au 'e he'eku mātu'a 'i he māmaní, ka 'oku mahulu ange Ia. Ko e ngaahi 'ilo 'eni na'e ma'u ai 'eku fakamo'oní ko e fānau au 'a e 'Otuá. ■

**NGAAHI 'OFE-
FINE 'OFEINA
'O E TAMAI
HĒVANÍ**

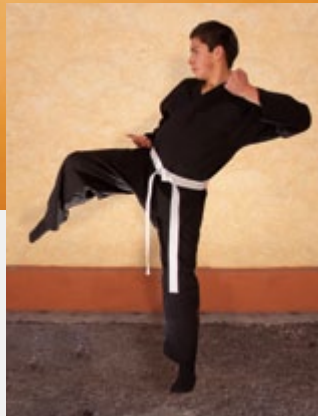
"I he peesi 'uluaki 'o ho'omou tohi *Fakalalaka Fakatātaha 'a e Kau Finemuí*, te ke 'ilo ai e ngaahi lea ko 'ení: "Ko ha 'ofefine 'ofeina koe 'o e Tamai Hēvaní kuo teuteu'i ke ke ha'u ki he māmaní 'i he kuonga ko 'ení koe'uhí ko ha taumu'a toputapu mo nāunau'ia' [(tohitufa, 2009), 1].

"E ngaahi tuofāfine, 'oku mo'oni e ngaahi leá ni! Na'e 'ikai fa'u kinautolu 'i ha talanoa fananga! 'ikai 'oku faka'ofe ke 'ilo 'oku 'afio'i kimoutolu 'e he'etau Tamai Hēvaní ta'engatá, 'okú Ne fanongo, tokanga'i mo 'ofa'i kimoutolu 'aki 'a e 'ofa 'oku ta'engatá? Ko hono mo'oni, 'oku hulu fau 'a 'Ene 'ofa kiate kimoutolú kuó Ne foaki atu ai e mo'ui matelié ni ko ha me'a'ofa mahu'inga 'o e "tokua na'e 'i ai ha taimí," pea fakakakato 'aki ho'o talanoa ki ho'o fonongá, faingata'a'ia mo e ngaahi faingamālie ke hoko 'o 'iloa, faka'e'i'eiki, loto to'a mo 'ofa. Pea ko e nāunau'ia tahá, 'okú Ne foaki atu ha me'a'ofa 'oku 'ikai lava ke fakamahu'inga'i pe mafakamatala'i. 'Oku foaki atu 'e he Tamai Hēvaní 'a e me'a'ofa ma'ongo'onga tahá—'a e mo'ui ta'engatá—mo e faingamālie mo e tāpuaki ta'e hano tatau ko e 'nofo fiefia 'o lauikuonga.'

"Ka 'oku 'ikai ma'u ta'etotongi ha tāpuaki pehē. 'Oku 'ikai foaki ia koe'uhí he 'okú ke faka'amua ia. 'Oku ma'u pē ia 'i he ma'u e mahino pe ko hai koe mo e me'a kuo pau ke ke hoko ki ai ka ke fe'unga mo taau mo ha me'a'ofa pehē."

Palesitēni Dieter F. Uchtdorf, Tokoni Ua 'i he Kau Palesitēni 'Uluaki, "Ko Ho'o Fiefia 'o Lauikuongá," *Liahona*, Mē 2010, 125.

AKO, NGĀUE, VAHEVAHE

Fai 'e Adam C. Olson
Ngaahi Makasini 'a e Siasí

‘O ku manako ‘a Hilamani ‘Aiala ‘i he ninjitsu (ko e ‘aati ‘o e fuhu [martial art] faka-Siapaní). Kuo fakamoleki ‘e he taula‘eiki ko ‘eni he Uooti Hasienitaá, ‘i he Siteiki Mekisikou Siti Tekamekí ha taimi lahi ‘i hono ako ‘o e me‘a kuó ne ‘iló. Na‘e fa‘a kole ange ‘e hono ngaahi kaungāme‘á ke ne faka‘ali‘ali ange kiate kinautolu ha ngaahi founa kehekehe.

‘Oku ‘oatu ‘e he ngaahi fo‘i lea ko ‘eni ‘e tolú ‘a e kī ki hono fakahoko ho fatongia ki he ‘Otuá.

'Okú ne manako foki he mūsiká pea fai mo 'ene ngaahi lēsoni ako tā kītā. 'Okú ne pehē 'e ia, "Ka 'oku 'ikai haku taimi fe'unga ke u fai ia pea 'oku 'ikai ha'aku fu'u fakalakalaka. Pea 'oku 'ikai lava ke lahi 'eku vahevahe ia mo e ni'ihī kehé."

'Oku mahino kia Hilamani 'a e mahu'inga hono faka'aonga'i 'o e me'a 'okú ne akó pea vahevahe ia mo e ni'ihī kehé. 'Okú ne pehē, he 'ikai lava ke ke 'ilo'i 'ata'atā pē. Kuo pau ke ke ngāue. Te tau lava 'o ako ha me'a, ka kapau he 'ikai ke tau faka'aonga'i, he 'ikai 'aonga ia kiate kītautolu. Pea 'oku mahu'inga hono vahevahé ke faka-papau'i kuó ke ako ia."

Ko e me'a ia 'okú ne manako ai 'i he tohi fo'ou 'o e Fatongia ki he 'Otuá. Ko 'ene fakamatalá 'eni "Oku ou sai'ia 'i he fo'i fakakaukau ki he 'ako, ngāue, vahevahé.' Kuo tokoni lahi 'eni kiate au. Kuo tokoni'i 'eku fakamo'oni 'e he lahi ange 'eku 'ilo mo faka'aonga'i 'a e me'a kuó u akó."

'Okú ne faka'aonga'i e palani 'o e fakamo'u'i ke sipinga 'aki. Ko ha tokāteline 'eni kuo tu'o lahi 'ene fanongo ai. "Ka 'i he'eku ako ia 'iate au peé, na'á ku 'ilo ai 'a e 'ofa 'a e Tamai Hēvaní 'iate kītautolú. Na'e ue'i 'e he Laumālie Mā'oni'oni hoku lotó, peá u ongo'i ai 'oku mo'oni. Na'á ku ongo'i 'Ene 'ofa kiate aú 'o Ne foaki mai ai Hono 'Aló."

'I hono fokotu'u 'e Hilamani 'ene ngaahi taumu'a ki he Fatongia ki he 'Otuá peá ne ngāue ki aí, 'oku hounga ai kiate ia 'a e pou pou 'a 'ene ongomātu'á. 'Okú ne pehē, "Oku pou pou'i au 'e he'eku ongomātu'á, 'okú na fakamanatu mai he taimi 'oku ngalo ai 'iate aú, peá na 'eke mai pe kuó u fokotu'u 'eku ngaahi taumu'á.

Ko 'ene tamaí 'oku pīsope 'i honau uōtí, pea 'okú ne faka'aonga'i hono taimí ke tokoni kiate ia. 'Oku pehē 'e Hilamani, "'Okú ne tokoni ke mahino e ngaahi me'a 'oku 'ikai mahino kiate aú. 'Oku fakatou pou-pou mai 'eku tamaí mo 'eku fa'éé 'i he tafa'aki ko iá."

'Oku pehē 'e Hilamani ko e ngaahi taumu'a 'oku kole mai 'e he Fatongia ki he 'Otuá ke fokotu'u 'e he kau talavou' ko e 'ai pē ke nau lelei ai. Kuo fakamālohia 'e he Fatongia ki he 'Otuá 'ene tuí pea tokoni ke ne teke'i e 'ahi'ahí. Kuo tokoni foki ke teuteu'i ia ki he kaha'ú. 'Oku tokoni atu e tohi ke ke teuteu ke ma'u 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí pea ako'i ai e ngaahi me'a lahi te ke fie ma'u 'i

ho'o hoko ko e faifekau'.

'Oku 'ilo'i 'e Hilamani "'oku fie ma'u ke tau fokotu'u ha ngaahi taumu'a pea hanga atu ki he kaha'ú" 'o hangē pē ko 'ene fakalakalaka 'i he ninjitsu 'aki 'ene ako, ngāue'i e me'a kuó ne akó, pea vahevahe ia mo e ni'ihī kehé.

Na'e kamata lelei hono fakahoko 'e Hilamani e Fatongia ki he 'Otuá 'i he tokoni 'a 'ene mātu'á. ■

NGĀUE FAIVELENGÁ MO E FALALÁ

"'I he ngaahi uike sí'i kuo hīlī, ne u vakai ki ha kamata 'a ha tīkoni fo'ou 'i

he hala ko ia 'o e faivelengá. Ne faka'ali-ali mai 'e he'ene tangata'eiki ha fakatāta ne tā 'e hono fohá 'a ia ne 'asi ai e 'otu sea kotoa 'o honau falelotú, ha fika ki he tīkoni kotoa 'e vahe ke ne tufaki e sākalamēnití pea mo honau hala he falelotú ke tufaki e sālāmēnití ki he kāingalotú. Na'á ku malimali mo 'ene tamaí 'i he'ema fakakaukau ki ha kī'i tamasi'i, na'e 'ikai ke fekau'i ka na'á ne fa'u ha palani ke faka-papau'i te ne lavame'a 'i hono fatongia he lakanga fakataula'eiki.

"Na'á ku 'ilo mei he'ene faivelengá ha sipinga mei he tohi fo'ou 'o e *Fatongia ki he 'Otuá*. 'A ia ko hono 'ilo'i 'o e me'a 'oku 'amanaki mai ki ai 'a e 'Eiki, fai ha palani ke fakahoko ia, ngāue'i ho'o palani 'i he faivelenga, pea vahevahe mo e ni'ihī kehé 'a e founa ne hanga 'e he me'a na'á ke fouá 'o liliu koe mo faitāpuekina e ni'ihī kehé. . . .

"Te mou faivelenga ange 'i ho'omou ongo'i 'a hono lahi 'o e falala atu 'a e 'Otuá. 'Oku 'i ai ha pōpoaki mei he Kau Palesitenisí 'Uluakí kiate kimoutolu 'i he tohi ko ia ko e *Fatongia ki he 'Otuá*: 'Oku falala mo fakatetu'a atu 'a e Tamai Hēvaní kiate koe pea 'oku 'i ai ha misiona mahu'inga ke ke fakahoko. Te Ne tokoni'i koe 'i ho'o tafoki kiate la 'i he lotú, fakafanongo ki he ngaahi ue'i 'a e Laumālié, talangofua ki he ngaahi fekau' pea mo tauhi 'a e ngaahi fuakava kuó ke fai' [*Ko Hono Fakahoko 'a Hoku Fatongia ki he 'Otuá: Ma'á e Kau Ma'u Lakanga Taula'eiki Faka-Éloné* (tohitufa, 2010), 5]."

Palesiteni Henry B. Eyring, Tokoni 'Uluakí 'i he Kau Palesitenisí 'Uluakí, "Ngāue 'i he Faivelenga Kakato," *Liahona*, Mē 2010, 60–61.

Fatongia ki he 'Otuá, fakataha mo e TANGATA 'EIKÍ

Fai 'e Paul VanDenBerghe

Ngaahi Makasini 'a e Siasi

'Okú ke fie ma'u tokoni 'i hono fakahoko 'o e Fatongia ki he 'Otuá? 'Oku ofi pē ia ki 'api.

Hili e 'ilo 'e 'Aleki Mila—ko e palesiteni 'o e kōlomu 'o e kau tikoní 'i he Uooti Nofu Soá 'i he Siteiki Venikuva Pilitisi Kolomupia, ki he tohi fo'ou 'o e *Fatongia ki he 'Otuá* 'i ha faeasaiti he ta'u kuo 'osí—na'á ne vēkeveke ke kamata leva. Na'á ne fá'u mo 'ene tamaí ha taimi-tēpile ke na fakataha 'i he Sāpate kotoa pē 'o ngāue fakataha ki ha kongá 'o e tohí.

'Oku pehē 'e 'Aleki, "I he uike kotoa pē, 'okú ma nofo hifo ai mo 'eku tamaí 'o lau ha kongá 'o e tohí. 'Okú ma kamata 'aki pē ha lotu, pea toki ako e fakamatalá mo lau e ngaahi potufolofolá. 'Okú ma tali e ngaahi fehu'i he kongá ko iá peá ma hiki leva e founa te ma lava ke fakahoko 'aki 'a e me'a kuó ma 'iló." 'Oku fa'a vahevahe 'e 'Aleki 'a e me'a 'okú na ngāue ki ai mo 'ene tamaí. "Na'á ku talanoa ki he 'eku fa'eé kau ki he sākalamēnití mo hono 'uhinga e ongo lotu tāpuaki 'i 'o e sākalamēnití peá u hiki ha ngaahi fakakaukau fekau'aki mo ha founa te u lava ai 'o tokoni, 'i he 'eku hoko ko e tikoní, ke toe mahu'ingamālie ange kiate ia 'a e sākalamēnití."

Hili pē ha ngaahi uike si'i 'o e Fatongia-ki he-'Otuá-mo e Tangata-'eikí, na'e fakatokanga 'i 'e 'Aleki ha liliu 'i he'ene mo'uí. 'Okú ne talamai,

'OKU TA'ALO MAI HOMOU KAHA'Ú

"'E teuteu'i kimoutolu 'e ho'omou ngāue mālohi 'i he Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné ke mou ma'u e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisēteki, 'o ngāue fakafaifekau, pea mali 'i he temipale mā'oní'oní.

"Te mou manatu'i ma'u pē ho'omou kau 'etivaia 'i he kōlomu 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné pea mo e kau mēmipa 'o ho'omou kōlomú. . . .

"Kau talavou 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné, 'oku ta'alo mai homou kaha'ú; teuteu ki ai. Fakatau-ange ke tataki ma'u pē kimoutolu 'e he Tamai Hēvaní lolotonga ho'omou fai iá. Fakatauange ke ne tataki 'a kitautolu kotoa lolotonga 'etau feinga ke faka'apa'apa 'i 'a e lakanga fakataula'eiki 'oku tau ma'ú pea ke tau fua totonu hotau ngaahi uiui'i."

Palesiteni Thomas S. Monson, "Fai ho Fatongia—Ko e Lelei Tahá Ia," *Liahona*, Nōvema 2005, 56.

"'Okú ne 'ai ke u ongo'i lelei 'aupito." 'Oku 'ikai ko e 'uluaki me'a ia 'oku fie fai 'e 'Aleki 'i he ho'atā Sāpaté ke nofo hifo mo 'ene tamaí 'o ngāue ki he'ene tohí, "ka 'i he kamata pē 'ema ako mo laukonga fakatahá, 'oku ou fiefia ange peá u ongo'i lelei ange 'i hono fai iá."

Kuo fokotu'u 'e 'Aleki ha ngaahi taumu'a fo'ou pea 'oku toe lahi ange 'ene mahino ki he ongoongolelei 'i he'ene ako mo 'ene tamaí. "'Oku fokotu'u mai 'i he taha 'o e ngaahi kongá 'i he *Fatongia ki he 'Otuá* ke mau ako ha tefito 'e nima 'i he *Ki Hono Fakamālohia* 'o e *To'u Tupú* pea hiki ha taumu'a ki he tefito takitaha koe'uhí ke toe lelei ange ho'o fakahoko iá. Na'á ku fili 'e au 'a e faitotonú. Ko ia ko e taha leva 'o 'eku ngaahi taumu'a ke u tala ki he 'eku ongomātu'a 'a e taimi 'oku ou fai ai ha me'a 'oku halá kae 'oua na'á ku fakalongolongo pē."

Ko e tefito 'e taha na'e fili 'e 'Aleki ko e akó. "Ko 'eku taumu'a ke 'osi ha māhina kakato he 'akó 'oku 'ikai ke u 'ulungāanga kovi he kalasí pea ke 'osi katoa 'eku ngaahi ngāué 'o 'ikai ke toe ha'aku ngāue fakaako ke fai mei 'api. 'Oku lele lelei 'eni pea 'oku lahi hoku taimi 'ataá he taimí ni."

'Oku fakalotolahi 'i he taimí ni 'e 'Aleki e kau tikoní 'i he'ene kōlomú ke nau ngāue ke fakakakato honau fatongia ki he 'Otuá. Pea 'okú ne fai 'a e fale 'i tatau ki ha toe talavou pē 'oku nau fakakaukau ke fakaava hake 'enau tohí pea kamata ngāue ki ai: "Fai leva ia. Kapau 'oku 'ikai te ke lava 'o kamata pē 'iate koe, fai e me'a 'oku ou faí 'o kole ki ho'o tamaí ke mo fai fakataha ia." ■

Ko Hono Ui 'o 'Eku KŌLOMŪ

Fai 'e Mark Tensmeyer

*Na'ā ku tokoni ki ha fāmili
'i hoku uōtī, pea na'ā ku fie
ma'u tokoni ke fai e me'a
kotoa pē ke 'osi.*

He ho'atā Tokonaki 'e taha na'e telefoni ange ai e tamai 'a ha fāmili na'ā ku faiako faka'api ki ai. Na'e kole ange 'a Misa Sitiveni (kuo liliu e hingoā), "Te ke lava nai 'o tokanga'i 'ema fānaū ka ma ō mo Sinitī 'o 'a'ahi ki he'ene kuifefinē? 'Oku 'ikai ke mo'ui lelei, pea 'okū ma fakakaukau na'a ko homa faingamālie faka'osī pē 'eni ke 'a'ahi ki aī."

Ne u talaange kia Misa Sitiveni te u fiefia ke tokoni ange. Na'ā ne pehē mai, "Mālō ia! Pea ka lava mu'a peā ke fakama'opo'opo ai pē mo fale, he 'okū ma fakamanatu he 'ahó ni homa 'aho malí."

'I he'eku a'u atú kuo 'osi tuku mai 'e Misa mo Sisitā Sitiveni ha nūtolo ke toki haka mo ha lisi 'o e ngaahi me'a ke fai 'i falé. Hili pē iā peā na ō. Na'ā ku ongo'i 'e lahi ange 'a e me'a te u faí 'i he tokanga'i 'ata'atā pē 'ena fānaū. Ko ha 'aho faingata'a 'eni kiate kināua, pea na'ā ku loto ke fai ha me'a ke lelei ange kiate kināua. Na'ā ku fakapapa-u'i te u fai kotoa e ngāue he lisí mo ha toe ngāue lahi ange, kau ai hono

fufulu e ipú mo kosi e musié.

Na'e mahino pē he 'ikai ke u lava 'o fai kotoa ia mo tokanga'i 'ena fānaū 'e toko tolú 'i ha houa pē 'e tolu, ko ia ne u

fakakaukau ke ui ha ni'ihī 'o 'eku kōlomu 'o e kau taula'eikí. Na'e taha pē palopalemá: Na'e 'ikai ke mau fu'u maheni mo e kau talavou 'i he'eku kōlomú. Mau feohi pē kimautolu, ka na'e 'ikai ke lahi e me'a na'a mau tatau aí, tuku kehe pē Siasí. Na'a mau ako 'i he ngaahi 'apiako kehekehe, pea tātātaha ke u sio kiate kinautolu 'i ha ngaahi me'a 'oku fai, mavahe mei he me'a faka-Siasí. Na'ā ku ongo'i ngalivale ke ui kinautolu ki ha fa'ahinga me'a peheni.

Na'ā ku telefoni ki he palesiteni 'o e Kau Talavou 'o kole ange pe te ne ma'u mai ha ni'ihī 'o e kau talavou ke tokoni. Na'ā ne tali mai ko iā ko e 'etivaia pē pea 'oku totonu ke u telefoni kia Pita, ko e 'asisiteni 'uluaki ki he pīpōpē, he ko hono uiu'i ke tokoni'au 'i hoku fatongia fakataula'eikí. Na'ā ku 'osi 'ilo'i pē 'e au ko e me'a ia te ne talamāi.

Na'ā ku tailili mo ki'i momou he'eku tā kia Pita 'o kole pe 'e lava ke ne 'alu angé. Na'ā ne pehē mai, "Io. 'Oku 'i heni 'a Sikoti mo Kēvini, pea te mau ō atu mo kināua."

Na'a mau ngaue fakataha ki hono kosi 'o e musié, fufulu e ipú, mo fakama'opo'opo e falé. Fe'unga pē 'ene 'osī mo e foki mai 'a Misa mo Sisitā Sitiveni.

Ne ako'i au 'e he me'a na'e hokó 'oku fakatahataha'i e ngaahi kōlomu 'o e lakanga fakataula'eikí 'e he tui kia Sisū Kalaisí mo e ngāue tokoní, neongo 'a e faikehekehe hotau ngaahi manakó, 'ulungāngā, pe puipuitu'á. ■

KO HA

TAUMU‘A

MA‘ONGO‘ONGA ANGE

Ko e founga faka‘ofa‘ofa hono fakaafe‘i ‘o e kakai kehé ki he Siasí ke tokoni ‘i hono fakakakato hotau fatongia fakataula‘eiki ke fakaafe‘i “‘a e kakai kotoa pē ke nau ha‘u kia Kalaisí” (T&F 20:59).

Fai ‘e Nereida Santafe de Salinas

Na‘e fakakaukau homau siteikí, ‘a e Siteiki Seni Kulisitipolo Venesuelá, ke fokotu‘utu‘u ha fe‘auhi tau ‘akapulu ma‘á e to‘u tupu ‘o e Lakanga Taula‘eiki Faka-‘Éloné. Na‘e ‘ikai ke taha pē taumu‘a ‘o e ‘ekitiviti ko ‘ení, ka na‘e kau ai hono langa hake ‘o e feohi fakakaungāme‘á mo hono fakamālohia ‘o e ngaahi kōlomu kehekehe ‘o e lakanga fakataula‘eiki.

Na‘e pehē ‘e he kau takí ko e kau talavou pē ‘o e uooti pe kolo takitaha na‘e ngofua ke nau kaú pea ke nau poupu‘i e kau mēmipa fo‘ou mo māmālohí ke nau kau mai koe‘uhí ke kakato ‘enau ngaahi timí ‘i he to‘u takitaha. ‘I homau uōtí, ‘a e Uooti Tailipá, ko e tikoní pē ‘e ua, akonaki ‘e toko taha, mo ha kau taula‘eiki tokosi‘i.

Ko Hono Fa‘ufa‘u ‘o ha Timí

Na‘e kau ‘eku tamasi‘i ko Hōsei Felenisisikoú, ‘a ia na‘a mau ui pē ko “Sí‘i,” mo hono kaume‘a lelei ko ‘Osikā ‘Alesanituloó, ‘i he kōlomu ‘o e kau tikoní. Na‘e ‘osi mahino pē ‘oku ‘ikai ha tamaiki fe‘unga ke kau ‘i he fe‘auhi ‘akapulú. Ko ia na‘a nau ngāue mo e kau faifekau pea mo e kau takí fakauōtí ke kumi mai e to‘u tupu na‘e māmālohi peé. Na‘a nau fakamoleki ha taimi he uike kotoa pē

ke kumi mai e kau talavou ko ‘ení, poupu‘i kinautolu pea mo ma‘u ‘enau falalá. Tupu mei he ngāue ‘a e ongo tamaiki ta‘u 12 ko ‘ení, na‘e lava ai ke nau ma‘u mai ha ni‘ihi fe‘unga ke fa‘u ha timi. Ko e taha ‘o e ngaahi mana na‘e hoko he‘ena ngaahi ngāue ko e toe tokolahi ange ‘a e to‘u tupu na‘e mālohi ‘i homau uōtí!

Na‘a nau uta honau ngaahi kau-ngāme‘a fo‘ou lolotonga e uiké pea nau ako va‘inga ‘i he mala‘e va‘inga fakakoló. Ko e ngāue lahi ‘eni pea na‘a nau hela‘ia ma‘u pē. Na‘e si‘i hano ako‘i kinautolu pe fakahā ange e founga va‘ingá, ka na‘e ‘ikai tuku ai e ako va‘inga ‘a e kau talavou. Na‘a nau fiefia pē ‘i he me‘a na‘a nau faí.

Ko e Kamata ‘o e Fe‘auhi

Na‘e faifai pea hokosia ‘a e ‘uluaki ‘aho ‘o e fe‘auhi. Na‘e a‘u mai ‘emau timi lototo‘a ‘o e kau tikoní ki he senitā fakasiteikí. Na‘e ‘ikai ha kakai tokolahi ke pasipasi‘i kinautolu, pe ‘i ai ha‘anau faiako pe tokoni‘i kinautolu pe hanau teunga ‘o hangē ko e ngaahi timi kehé. Ka na‘a nau va‘inga fie va‘inga, uouangataha, mo fe‘ofa‘ofani.

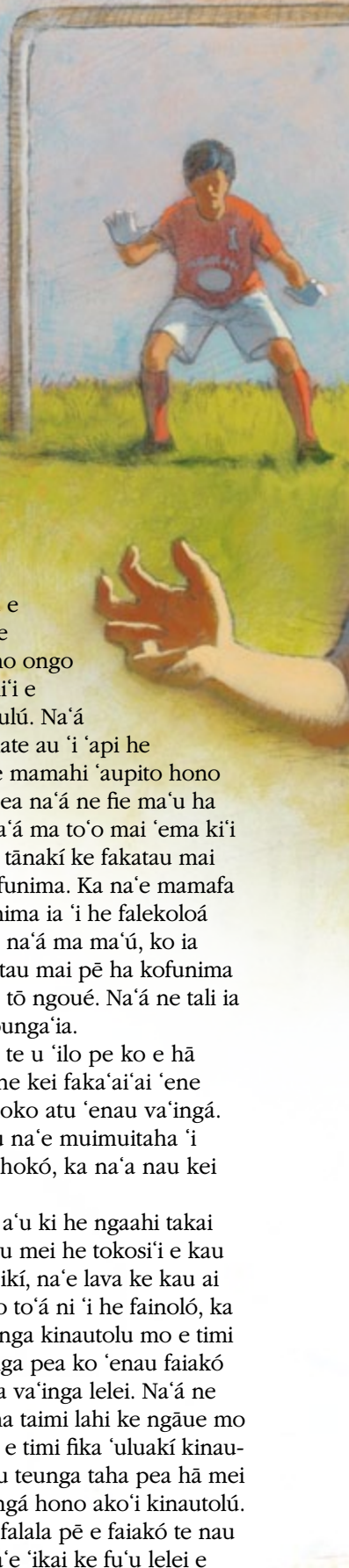
Na‘a nau ‘ulungia mamahi he ‘ulu-aki taú. Ka na‘e ‘ikai ke nau loto fo‘i ai, pea na‘e kamata ke fakalotolahi‘i kinautolu ‘e he siteikí kotoa, ‘o nau pehē ko e kau fa‘ifa‘itaki‘anga lelei e fānau tangata mei he Uooti Tailipá.

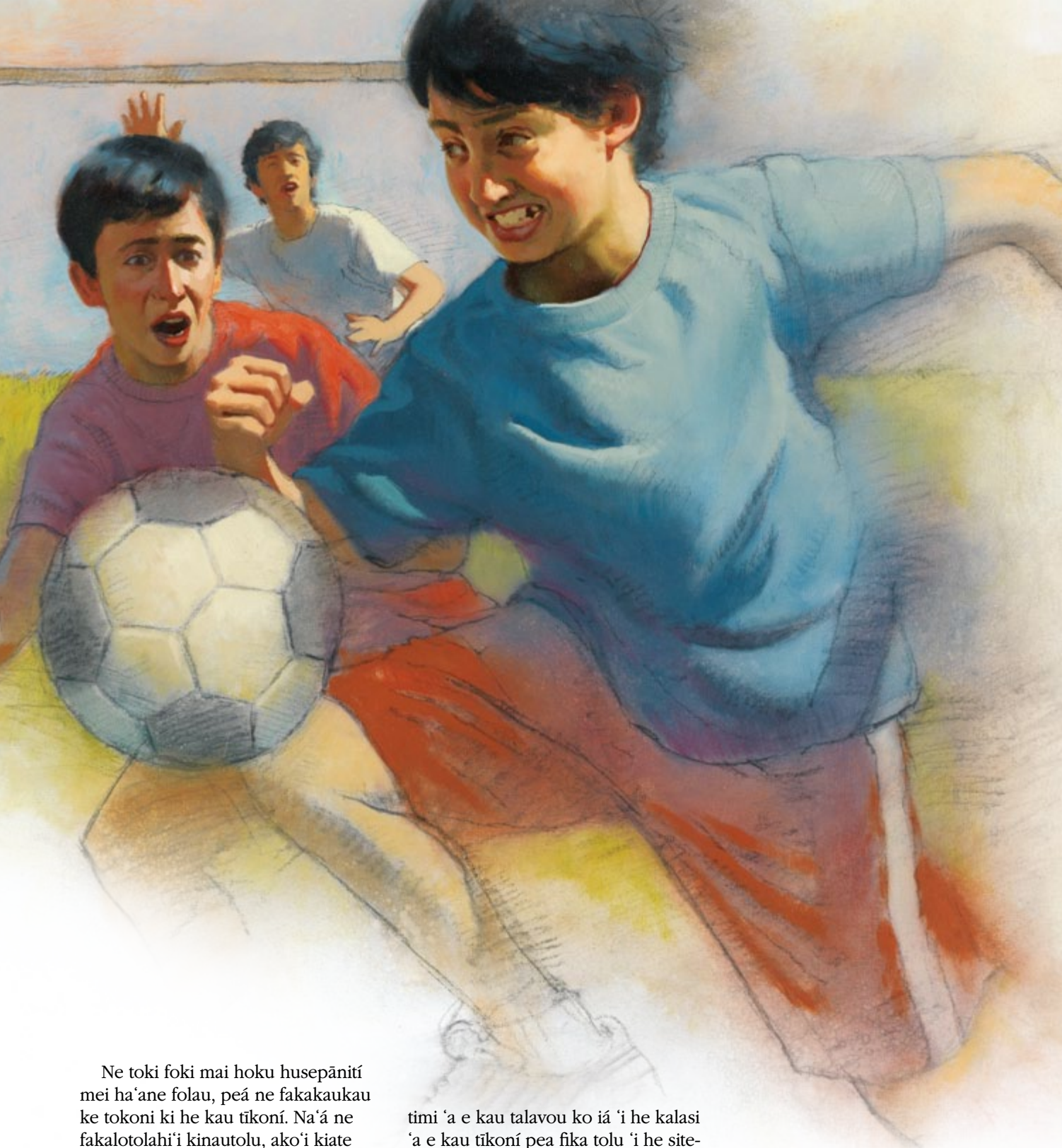
Ko Sí‘i na‘e le‘o koló. Na‘á ne

malu‘i fefeka e koló pea na‘e ‘ilonga ‘i hono ongo nimá ‘ene tali‘i e ngaahi fo‘i pulú. Na‘á ne talamai kiata au ‘i ‘api he pō ko iá na‘e mamahi ‘aupito hono ongo nimá pea na‘á ne fie ma‘u ha kofunima. Na‘á ma to‘o mai ‘ema ki‘i pa‘anga na‘e tānakí ke fakatau mai ‘aki hano kofunima. Ka na‘e mamafa ange e kofunima ia ‘i he falekoloá ‘i he pa‘anga na‘á ma ma‘ú, ko ia na‘á ma fakatau mai pē ha kofunima tupenu ki he tō ngoué. Na‘á ne tali ia mo e loto hounga‘ia.

‘Oku ‘ikai te u ‘ilo pe ko e hā e me‘a na‘á ne kei faka‘ai‘ai ‘ene timí ke kei hoko atu ‘enau va‘ingá. Ko kinautolu na‘e muimuitaha ‘i he fakahokohokó, ka na‘a nau kei va‘inga pē.

Faifai pea a‘u ki he ngaahi takai faka‘osí. Tupu mei he tokosi‘i e kau tikoní he siteikí, na‘e lava ke kau ai e kulupu loto to‘á ni ‘i he fainoló, ka na‘a nau va‘inga kinautolu mo e timi maheni va‘inga pea ko ‘enau faiakó ko ha tangata va‘inga lelei. Na‘á ne fakamoleki ha taimi lahi ke ngāue mo ‘ene timí. Ko e timi fika ‘uluakí kinautolu; na‘a nau teunga taha pea hā mei he‘enau va‘ingá hono ako‘i kinautolú. Mahalo na‘e falala pē e faiakó te nau mālohi he na‘e ‘ikai ke fu‘u lelei e timi ‘eku tamasi‘i.

Ne toki foki mai hoku husepāniti mei ha'ane folau, peā ne fakakaukau ke tokoni ki he kau tikoní. Na'á ne fakalotolahi'i kinautolu, ako'i kiate kinautolu e ngaahi tefito'i me'a mahu'inga ke faí, pea na'e faka'ohovale 'enau ikuná. Ko ia na'e lava leva ke nau fetaulaki mo e timi 'e taha 'a e siteikí. Na'e toe ikuna pē 'emau kau talavou!

Na'e pasipasi 'a e tokotaha kotoa pē 'i he 'osi 'a e taú. Na'e faingata'a ke tui e kakaí na'e lava ke mālohi e

timi 'a e kau talavou ko iá 'i he kalasi 'a e kau tikoní pea fika tolu 'i he siteikí fakakātoa 'o e Lakanga Taula'eiki Faka-Ēloné.

Ko Hono Fakakakato 'Enau Ngaahi Taumu'á

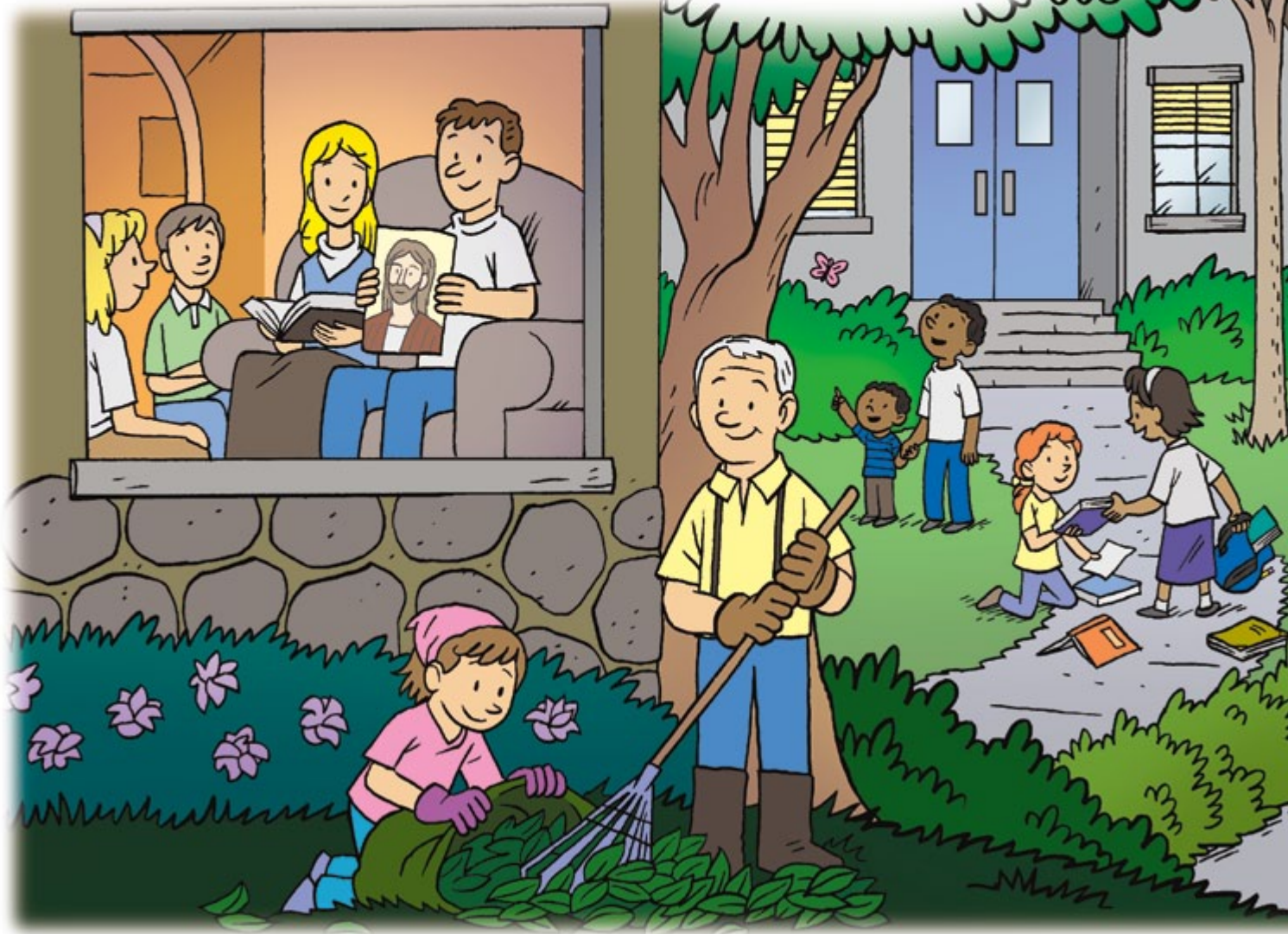
Na'e ako'i kimautilu 'e he me'a ko 'eni na'e hokó fekau'aki mo e ngaahi tefito'i mo'oni pea mo e ngaahi mo'oni ta'engata ko ia 'e tokoni kiate

kitautilu 'i he mo'ui ní. Na'e hoko e kau talavou 'o e siteikí ko e fa'i-fa'itaki'anga 'o e 'ofá, fakamālohiá, kātaki fuoloá, loto vēkevēké, mo e laumālie 'o e ngāue fakataha ko ha fo'i timí. Na'a nau faka'ali'ali 'a e tau-mu'a mo'oni 'o e 'ekitivitií. Na'a nau fa'u ha ngaahi ha'i 'o e anga fakakau-me'á mo e ni'ihī kehé. ■

Hoko ko ha Taha Langa Fāmīlī

Kuo 'i ai ha taimi te mou fakakaukau ai ki he ngaahi fāmīlī 'oku mou kau ki ai? 'Oku mahu'inga 'a e ngaahi fāmīlī kotoa 'oku fakamatala'i he ngaahi peesi ko 'enī pea 'oku nau tokoni ke mou tupulaki. Ki he fāmīlī takitaha, fili ha fakatātā 'e ua 'i lalo 'okú ne fakahaa'i ha founga 'e lava ke ke hoko ai ko ha tokotaha ke langa hake 'a e fāmīlī.

Ko au ko e tangata langá, langa e fāmīlī. ("Ko Hoku Fāmīlī Ta'engata," Fokotu'utu'u ki he Taimi Fe'inasi'akí mo e Polokalama Sākalamēniti 'a e Fānaú 'i he Houalotu Sākalamēniti ki he 2009, 10–11).

KO E FĀMILĪ 'O E TAMAI HĒVANĪ

'Oku 'i ai ho'o ongomātu'a fakalangi haohaoa mo ta'efa'amate 'okú na 'ofa haohaoa 'iate koe pea na 'ilo'i e me'a kotoa pē 'oku hoko 'i ho'o mo'uí. Te ke kau ma'u pē koe ki he fāmīlī ko 'enī, pea pehē ki hono kotoa 'o e fānau fakalaumālie kehe 'a e Tamai Hēvanī. 'A ia 'oku 'uhinga 'eni ko ho tuonga'ane pe tuofefine fakalaumālie 'a e tokotaha kotoa pē 'i he māmanī.

KO HO FĀMILĪ

Ko e kakai 'eni 'okú ke 'ilo'i lelei tahá—fa'eé, tamai, ngaahi tuonga'ane, mo e tuofāfiné. Na'e tuku koe 'e he Tamai Hēvanī 'i ha fāmīlī ke 'i ai ha kakai ke nau 'ofa 'iate koe, ako'i koe, pea tokoni ke ke tupulaki.

KO HO KĀINGA OFĪ

'Oku hoko kotoa e ngaahi kuí, kinautolu 'okú ke tokoua 'akí, ngaahi mehiki-tangá, mo e fa'ētangatá ko e konga 'o ho kāinga ofī. 'Oku tokolahi ange leva e kakai ke ke 'ofa ai!

KO HO FĀMILI 'I HE KAHA'Ū

'E hoko 'a e tokotaha te ke mali mo ia ha 'ahó mo e fānau te mo ma'ú ko e konga 'o e fāmili mahu'inga 'aupito ko 'ení. Palani ke ke sila he temipalé pea mo'ui 'aki e ongoongolelei 'i ho 'apí kae lava ke fakataha ho fāmili 'o ta'engata.

KO HO FĀMILI 'I HE SIASÍ

'Oku hangē pē e kāingalotu 'o ho uōtí pe koló ko ha kau mēmipa 'o ha fāmili 'oku nau fetauhi'aki mo fetokoni-'aki. 'Oku ui 'e he kāingalotu 'o e Siasí 'a e tokotaha kotoa ko e "Tokoua" mo e "Tuofefine" he kuo 'osi papi-taiso kinautolu ki he ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí. Ko e fu'u fāmili pē 'e taha 'a e kāingalotu kátoa 'o e Siasí 'i he māmaní! ■

Ko e Teuteu ki he Papitaiso ma'á e Kau Pekiá

Fai 'e Elyssa J. Kirkham

Iho'o ta'u 12, te ke ma'u 'a e faingamālie ke 'alu ki he tempalé 'o papitaiso mo hilifakinima ma'anautolu kuo pekia te'eki ke nau ma'u ha faingamālie ke tali 'a e ongoongolelé. Ko ha ngaahi founa 'eni 'e ni'ihī ke teuteu ai ke hū he tempalé pea ongo'i 'a e Laumālie Mā'oni'oní ai.

Founa Teuteú

- Ma'u ha tui kia Sīsū Kalaisi. Papitaiso pea hilifakinima ko e mēmipa 'o Hono Siasí. Kuo pau ke ma'u 'e he fānau tangatá 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Éloné.
- Tauhi e ngaahi fekaú pea fai e ngaahi fili 'oku lelé. Fakatomala 'i he taimi 'okú ke fai ai ha fa'ahinga me'a 'oku halá.
- 'Initaviu mo ho'o pīsopé pe palesiteni fakakoló. Kapau 'okú ke mo'ui taau, te ne 'oatu ha'o lekomeni tempale fakangatangata.
- Kapau 'e lava peá ke tokoni ki hono fai 'o e hisitōlia fakafāmilí koe'uhí ke ke lava 'o 'ave ha ngaahi hingoa fakafāmilī ki he tempalé.
- Ako e folofolá mo e ngaahi tohi 'a e Siasí (hangē ko e *Liahona* 'o 'Okatopa 2010) 'a ia 'e tokoni atu ke mahino kiate koe 'a e ngāue fakatempalé.

'I he 'Aho Ko Iá

- Tui ho vala lotú. 'Ai ke ke ma'a mo ke teuteu lelei.
- Lau e folofolá pe ngaahi makasini 'a e Siasí, pe fanongo ki ha mūsika 'oku fakatupulakí.
- Lotu ke ke ongo'i 'a e Laumālie Mā'oni'oní 'i ho'o 'i he loto tempalé.
- 'Oua 'e 'ave ha 'ū tohi, ngaahi me'a faka'ilekitulōnika, pe mūsika 'i ho'o 'alu ki he tempalé 'a ia 'e 'ikai tokoni atu ke ke ongo'i 'apasía.

'I he Tempalé

- 'E 'oatu ha teunga hina ke ke fetongi ki ai. Ko e hinehiná ko e faka'ilonga ia 'o e

haohaoá mo e ma'á.

- Te ke lava 'o mamata ki hano papitaiso 'o ha ni'ihī kehe ma'á e kau pekiá 'i he fai'anga papitaisó.
- 'E lava ke ke lotu mo fakalaulau-loto lolotonga ho'o tatalí. Ko e tempalé ko ha feitu'u makehe ia 'e lava ke ke ofi ai ki he Tamai Hēvaní.
- 'E hilifakinima koe ma'á e kakai kuo 'osi fakahoko ma'anautolu e papitaisó.
- Fakakaukau ki he ni'ihī na'á ke papitaiso mo hilifakinima ma'anautolú pea mo e ngaahi tāpuaki 'e lava ke nau ma'u he taimi ni koe'uhī ko ho'o ngāue tokoni 'i he tempalé. ■

Fiefia 'i he Ongongoleleí

“Te tau vīkivīki 'i he 'Eikī; 'io, te tau fiefia, he 'oku kakato 'etau fiefiā” (‘Alamā 26:16).

Mei ha 'initaviu mo 'Eletā Carlos A. Godoy 'o e Kau Fitungofulū; fai 'e Jacob Fullmer

'I he 'emau a'u atū, na'a mau sio ki ha kāingalotu na'e fai 'enau va'inga. Na'a nau mata fiefia pea tohoaki'i ai 'eku tokangá. Na'á ku fifili ai, “**Ko e hā 'oku nau fu 'u fiefia aí?**”

Na'á ku 'ilo'i 'eni 'i he taimi na'e ako'i ai kiate au e ngaahi lēsoni 'a e kau faifekau peá u papitaisó. 'Oku kamata 'a e fiefiā mei loto. Na'e hanga 'e hoku fakaulu' 'o liliu 'eku mo'uí, mo'uí 'a 'eku fānāu, pea mo e ngaahi to'u tangata 'i mu'á pea mo e kuohilí.

'E 'ikai te ke ma'u ha fiefia 'i ha fa'ahinga me'a pē te ke fakahoko 'i tu'a mei he ngaahi akonaki 'a e Siasí. Mahalo pē te ke kata ai pe fiefia 'i ha ki'i momeniti si'i, ka ko e fiefia mo'oní 'oku 'i loto pē ia 'i he ongongoleleí.

Na'a mo hano fakakata 'aki koe ho ngaahi kaungāme'á 'i he taimi 'e ni'ihī ka te nau faka'ofa'ofa'ia 'i ho'o taukave'i ho'o ngaahi tefito'i mo'oní.

'Oku 'ofa ho'o ongomātu'á 'iate koe. Ko e hā pē ha me'a te na kole atu ke ke fai, 'oku 'ikai 'uhinga ia 'okú na pule fefeka; ko hono 'uhingá he 'okú na loto ke malu'i koe.

Hounga'ia ma'u pē 'i ho'o ongomātu'á, 'i he ongongoleleí, pea mo e fiefia 'okú ne 'omi ki ho'o mo'uí. ■

Ihoku ta'u 14, na'e tu'u homau 'apiakó 'o hanga atu ki he falelotu 'o e Siasí. Na'á ku sio ki he hū atu mo e hū mai 'a ha kau tangata sote hina mei he fu'u fale ko iá. Na'á ku fifili pe ko e hā 'enau me'a na'e fai 'i lotó.

'I he 'aho 'e taha na'a mau fie 'akapulu ai mo hoku ngaahi kaungāme'á, ka na'e 'ikai ha feitu'u 'e toe 'atā 'i homau 'apiakó. Na'e pehē

mai ha taha, “Tau va'inga 'i he 'api siasí. 'Oku faka'ofa'ofa 'a tu'a ke tau va'inga ai.” Ko 'eku fuofua fetu'utaki ia mo e Siasí—'i tu'a he 'apisiasí.

'I he 'osi ha ta'u 'e ua mei ai, na'e fakaafe'i 'e ha taha 'o e ngaahi kaungāme'a 'o hoku tokouá 'a hoku tuofefiné ke na ō ki he 'api Siasí peá u 'alu mo au. Na'á ku fiefia ke faifai peá u 'ilo'i 'enau me'a na'e fai 'i he loto 'api siasí ko iá.

Ko 'Etau Pēsi

NA'E MOLE VAVE ATU E MANAVAHEE MO E MAMAHÍ KOE'UHÍ KO E LOTÚ

Ihe Sāpate 'e taha ne hū mai ai ha pusi na'e puke ki homau falé. Na'e tangi le'olahi mo ongo faikehe, pea 'ikai pē hū ia ki tu'a. Na'a ku ilifia he pusi peá u fakakaukau ke u lotu. 'I he 'osi 'eku lotú, na'e lava ke tuli 'e he'eku fa'éé 'a e pusi ki tu'a.

Na'e toki fai ha tafa 'o 'eku fa'éé pea na'á ne fu'u mamahi'ia 'aupito. Na'á ku lotu ke ola lelei e tafá. 'I he'ene 'atā mei falemahakí na'á ku sio 'okú ne tangi, pea na'á ne talamai 'okú ne mamahi'ia. Na'á ku 'eke ange pe te u fai ha lotu, peá ne 'io mai. Na'á ku tū'ulutui hifo 'o kole ki he Tamai Hēvaní ke 'osi mu'a 'ene mamahi'ia. 'I he 'osi 'eku lotú, na'e malimali 'eku fa'éé peá ne fā'ofua mo 'uma kiate au.

'Oku ou 'ilo 'oku anga'ofa mo angalelei 'a e Tamai Hēvaní, pea 'oku ou 'ilo ko e taimi 'oku ou manavahē ai pe mamahi'ia, te u lava 'o lotu kiate la pea taimi sí'i pē kuo osi 'a e manavaheé mo e mamahí.

Hilamani., ta'u 5, Palāsila

Ko Hilamani mo hono tokoua ko 'Ēselá, ta'u 10

Milakolosi T., ta'u 11, Pelū

Kuō J., ta'u 10, Taiuani

'Oku tatali loto 'apasía 'a e fānau Palaimeli 'i he Uooti Tumani, Siteiki Pomalakā Peluú, ke kamata e Palaimeli.

Kapau 'okú ke fie fakahū mai ha tā fakatātā, tā, fakamatala 'o ha me'a ne hoko, fakamo'oni, pe ko ha tohi ki he Ko 'Etau Pēsi, 'i-meili ia ki he liahona@ldschurch.org, mo e fo'i lea ko e "Our Page" 'i he laine ki he kaveingá. Pe meili ki he:

Liahona, Our Page
50 E. North Temple St., Rm.2420
Salt Lake City, UT 84150-0024, USA

Ko e me'a kotoa pē 'oku fakahū mai, kuo pau ke fakakau mai ai 'a e hingoa kakato 'o e fānau, tangata pe fefine, mo hono ta'ú (kuo pau ke ta'u 3 ki he 12) pea fakahā mo e hingoa 'o e mātu'á, hono uōtí pe koló mo e siteiki pe vahefonua, pea mo e tohi fakangofua 'a 'ene mātu'á ('e tali pē kapau 'e 'i-meili mai) ki hano faka'aonga'i e tā 'o e fānau mo e me'a na'e fakahū mai. 'E lava pē ke 'ētita'i 'a e me'a 'oku fakahū mai ke mahino mo lōloa fe'unga.

**“He ‘ikai te ke teitei
hē koe ‘i he taimi
‘okú ke lava ‘o sio
ai ki he tempalé.”**

‘Eletā Gary E. Stevenson of the Seventy, “Ngaahi ‘Api
Toputapu, Ngaahi Tempale Toputapu,” *Liahona*, Mē
2009, 101.

'E lava ke ke faka'aonga'i e lēsoni mo e 'ekitivití ko 'eni ke lahi ange ai ho'o 'ilo ki he kaveinga 'a e Palaimelí ki he māhina ní.

'E Malanga 'Aki 'a e Ongongoleleí 'I HE MĀMANÍ KOTOA

Fai 'e Ana Maria Coburn mo Cristina Franco

"'E malanga 'aki 'a e ongo-ongoleleí ní ki he pule'anga kotoa pē, mo e fa'ahinga, mo e lea, mo e kakai" (T&F 133:37).

Kuo 'i ai ha taimi kuó ke fakatokanga 'i ai 'oku tokosi 'i 'aupito e kakai 'i he māmaní 'oku nau ma'u 'a e ngaahi tāpuaki 'okú ke ma'ú koe'uhi ko ho'o kau ki he Siasi mo'oni 'o Sisū Kalaisi? 'Oku tokolahi 'a e kakai 'oku 'ikai ke nau 'ilo ko e fānau kinautolu 'a e Tamai Hēvaní pea 'e lava ke nau lotu kiate Ia peá Ne tali mai. 'Oku 'ikai ke nau 'ilo 'i 'a e ngaahi tāpuaki 'e lava ke nau ma'u koe'uhi ko e ongoongoleleí. 'Oku fie ma'u 'e he Tamai Hēvaní ke tau

vahevahe 'a e ongoongoleleí mo e kakai kotoa pē.

'Oku uiui 'i 'a e kau faifekau ke nau ngāue 'i he ngaahi feitu'u kehekehe 'o e māmaní he 'oku tokolahi 'aupito e kakai 'oku fie ma'u ke nau fanongo ki he ongoongoleleí. 'Oku ako 'i 'e he kau faifekau ki he kakaí 'a e me'a 'oku fie ma'u ke nau 'ilo 'i mo fakahoko ke nau toe foki ai 'o nofo fakataha mo e Tamai Hevaní mo Sisú.

Na'e pehē 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni 'e lava pē ke ke teuteu he taimí ni ke ke hoko ko ha faifekau,

neongo ho'o kei si'í. Te ke lava 'o fakaafe 'i ho ngaahi kaume'á ki he lotú, ngaahi 'ekitivití, pe efiafi fakafāfili 'i 'apí. Ko e ngaahi founa lelei taha 'e lava ke ke hoko ai ko ha faifekau he taimi ní ko ho'o fakahā 'a e 'ofá pea hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga lelei ki ho ngaahi kaume'á.

'Ekitivití

Fakapipiki 'a e peesi 65 'i he pepa matolu ange pea kosi 'o to'o e 'ū kaati 'e 16. Fakafo'ohifo 'i e 'ū kātí 'i ha me'a 'oku tokalelei. Taufetongi 'i hono fulihi hake ha ongo kaati, pea feinga ke ma'u 'a e kaati fo'i lea mo e kaati fakatātā 'okú na hoá. Lolotonga hono fai e fo'i va'ingá, fakakaukau ki he ngaahi me'a te ke lava 'o fai he taimí ni ke ke hoko ai ko ha faifekau. ■

**'AVE HAO
KAUME'A KI HE
PALAIMELÍ**

**FILI KI HE
TOTONÚ**

**“'E MALANGA
'AKI 'A E
ONGOONGO-
LELEI KO
'ENÍ KI HE
PULE'ANGA
KOTOA PĒ.”**

KAU 'ELETAÁ

**KAU
FAIFEKAU
SISITAÁ**

PAPITAIŚÓ

**NGAAHI
FOLOFOLÁ**

**SENITĀ
AKO'ANGA
FAKAFEIFEKĀŪ**

“Tofitofi mā ‘i he ngaahi falé, pea kai ‘enau me‘akai
‘i he fiefia mo e loto ta‘ekākā” (Ngāue 2:46).

Va‘inga ma‘á e Houa Ma‘u Me‘atokoni Efiáfí

Fai ‘e Rene Riding

Makatu‘unga ‘i ha talanoa mo‘oni

Ihe tangutu hifo ‘a Siosefa mo hono fāmilí ke ma‘u me‘atokoni he efiáfí Sāpaté, na‘e namu lelei mai e sipāketí. Na‘e lotu e tangata‘eikí, pea paasi holo e me‘akai he tēpilé.

Na‘e pehē ange ‘e Siosefa, “Tau fai e fo‘i va‘inga Mate Faivá!”

Ko e Mate Faivá e fo‘i va‘inga na‘á ne sai‘ia hono faí ‘i he taimi ma‘u me‘atokoní efiáfí. Na‘e sai‘ia foki ai mo ‘ene fa‘eé, tamaí, mo hono ongo tuofāfine ko Sila mo Sūliá. ‘E talamai ‘e ha taha ha lea na‘e fai ‘i ha fo‘i faiva kuo ‘osi sio ai e fāmilí. Hili iá ‘e feinga leva e tokotaha kotoa ke ne hoko ko e fuofua taha ke ne mate‘i e fo‘i faiva na‘e to‘o mei ai e lea ko iá.

Na‘e pehē ange fine‘eikí, “Mahalo ‘oku totonu ke tau fai ha fo‘i faiva kehe. Koe‘uhí ko e Sāpate ‘eni, mahalo ‘oku totonu ke tau fai ‘a e Mate‘i e Folofolá.”

Na‘e fehu‘i ange ‘e Siosefa, “Ko e hā ia?”

Na‘e pehē ange ‘e he fine‘eikí, “Te u fakakaukau ‘i ha lea mei he folofolá, pea te mou feinga kotoa ke mate‘i pe ko e lea ia ‘a hai.”

“Ta‘eoli ia. Pea ‘oku ‘ikai foki te u ‘ilo ‘e au ha lea mei he folofolá,” ko Siosefa ange ia.

Na‘e pehē ange ‘e Sila, “Te u kamata au! Te u ‘alu ‘o fai ‘a e ngaahi me‘a kuo fekau ‘e he ‘Eikí.’”

Na‘e hikinima hake ‘a Sūlia. “Ko e lea ia ‘a Nifai!”

Na'e pehē ange 'e Sila, "‘Oku tonu ho’o maté, Sūlia. Fakakaukau leva koe ki ha lea 'e taha."

"‘Oleva angé. . . Sai, mate'i mai 'eni pe te mou lava: 'Ko Hoku 'Alo 'Ofa'angá 'Eni. Fa-nongo kiate Ia!"

Na'e hikinima hake e tangata'eikí. "Ko e lea ia 'a e Tamai Hēvaní kia Siosefa Sāmīta 'i he Vao-akau Tapú."

Pehēange 'e Sūlia, "Tonu ia. Mālie tangata'eiki!"

Na'e kamata leva ke tangutu hangatonu hake 'a Siosefa 'i hono seá.

Na'e pehē ange 'e he tangata'eikí, "‘Oku ou fie ma'u ha lea 'oku faingata'á. Fēfē 'eni: "Tuku-ange 'a hoku kakaí ke 'alu."

Ne mahiki hake e nima 'o Siosefa: "Ko e lea 'ena 'a Mōse. Me'a faingofua ē."

"Tonu ia. Fakakaukau 'i ha lea he taimí ni," ko e tangata'eikí ange ia.

Ne tekenaki mai 'e Siosefa hono kumukumú 'aki hono nimá. Na'á ne malimali 'i he'ene manatu 'i 'ene lēsoni Palaimeli na'e fai ki mu'a he 'aho ko iá. Na'e talanoa 'a Sīsītā Mōlisi ki he taimi na'e feinga ai e kau ākongā 'a Sīsū ke ta'ofi 'a e fānāú mei he'enau ha'u kiate Iá. Na'e pehē ange 'e Siosefa, "Tuku ke ha'u kiate au 'a e tamaiki ikí."

Ne toe hikinima hake 'a Sūlia. "Ko e lea ia 'a Sīsū."
"Tonu ho'o maté!"

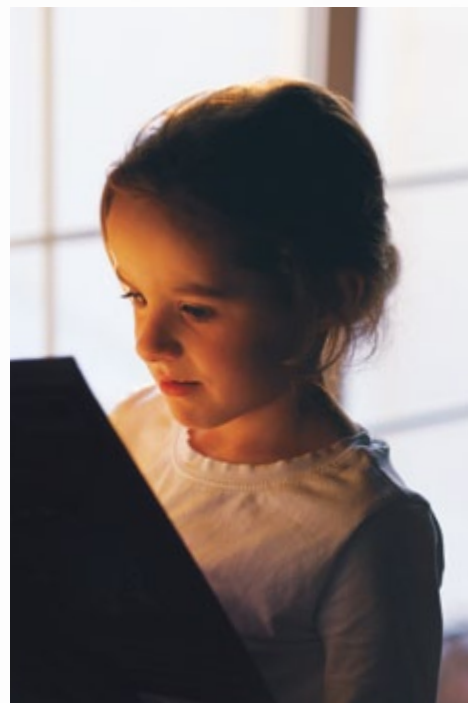
Na'a nau fai pē e fo'i va'ingá 'o a'u ki he 'osi kotoa 'enau kai efiáfi.

'I hono fakamohe 'e he fine'eikí 'a Siosefa he pō ko iá, na'e pehē ange 'e Siosefa, "Ta na'e sai pē e ki'i va'ingá ia."

"Na'e sai 'aupito e lea na'á ke 'omaí," ko e fine'eikí ange ia.
"Mālō. Te tau lava 'o toe fai pē ia he Sāpate kaha'ú?"

Na'e pehē ange 'e he fine'eikí, "‘Oku ou tui ko ha fakakaukau lelei ia." Na'á ne fā'ofua mo 'uma kiate ia pea 'alu mei hono lokí.

Na'e malimali pē 'a Siosefa mo fusi hake hono kafú. Kuo toki kamata 'eni ha tukufakaholo fo'ou 'o e 'aho Sāpaté. ■

Feinga ke maheni mo e ngaahi lēsoni 'oku ako'i mai 'e he folofolá. . . . Ako kinautolu 'o hangē pē 'oku nau lea fakahangatonu atu kiate koé, he ko hono mo'oní ia."

Palesitēni Thomas S. Monson, "Fai Ho Lelei Tahá,"
Liahona, Mē 2009, 68.

FOUNGA HONO FAI 'O E VA'INGA MATE'I E FOLOFOLÁ

Ko ha founga kehekehe 'eni 'e tolu hono fai 'o e Mate'i e Folofolá:

- Feinga ke fai e founga na'e fai 'e he fāmilī 'o Siosefá, 'o talamai e hingoa 'o e tokotaha na'á ne fai e leá.
- 'Ahi'ahi mate'i angé 'a e tohi folofola 'oku 'asi ai e leá. Hangē ko 'ení, 'Oku ma'u 'a e "Te u 'alu 'o fai 'a e ngaahi me'a kuo fekau 'e he 'Eikí" 'i he 1 Nifai.
- Tala mai e hingoa 'o ha tohi folofola pea tuku ke fakahā mai 'e hono toé ha lea pe talanoa mei he tohi ko iá. Hangē ko 'ení, 'oku 'i he tohi 'a 'Etá 'a e talanoa ki he kolosi 'a e kakai Sēletí 'i he tahí.

Ko Hono Ako'i 'e Sīsū 'a e **Tō'onga** **ke Fai ki he** **Ni'ihī Kehé**

KAU SAMĒLIÁ

Na'e nofo e kakai 'o Samēliá 'i ha feitu'u ki he fakahihifo 'o e Vaifafe Soatani. Na'e hū e kau Samēliá kia Sihova, ka na'a nau liliu 'e kinautolu 'a e ngaahi fekau 'e ni'ihī. Na'e pehē 'e he kau Siú ia na'a nau lelei ange kinautolu 'i he kakai Samēliá.

Fai 'e Diane L. Mangum

Na'e 'ikai ke vālelele e kakai Siú mo e kakai Samēliá. Na'e 'ikai ke sai'ia e kakai Siú 'i he kakai na'e nofo 'i Samēliá. Na'a nau pehē 'e kinautolu 'oku nau lelei ange 'i he **kakai Samēliá** pea nau feinga ke 'oua na'a nau fou atu 'i honau fonuá. Kapau na'a nau sio ki ha kau Samēlia, na'e 'ikai ke nau felea'aki.

Ka na'e akonaki 'a Sīsū ke ke fai ki he kakai kehé 'a e me'a te ke loto ke nau fai kiate koé. 'Oku 'uhinga nai 'eni ke angalelele ki he kakaí neongo na'e 'ikai te ke 'ilo'i kinautolu pe ko ha kau Samēlia kinautolu?

Na'e pehē 'e Sīsū 'oku totonu ke 'ofa 'a e kakaí 'i honau kaungā'apí. Ka ko e kaungā'apí pē nai ha taha na'e nofo ofi atu pe ha taha 'okú mo tata? Na'e fai 'e Sīsū ha talanoa ke tokoni ki he kakaí ke mahino kiate kinautolu 'a e me'a 'oku totonu ke nau fai ki he ni'ihī kehé.

Ko e talanoá na'e 'i ai ha tangata Siu na'e fononga he hala mei Selusalemá ki Selikoó. Ko ha hala fakatu'utamaki 'eni na'e 'alu hake 'i ha 'otu mo'unga mā'olunga. Na'e fa'a toitoi e kau kaiha'á 'i mui 'i ha ngaahi fu'u maka lalahi pea nau toki feinga ke ta'ofi e kau fononga he halá 'o kaiha'asi 'enau koloá.

Na'e 'ohofi 'e he kau kaiha'á 'a e tangatá pea nau fakalavea'i lahi ia. Na'a nau vete hono valá pea tuku ia 'i he ve'ehalá ke mate.

Na'e fononga atu ha **taula'eiki**

KAU TAULA'EIKÍ MO E KAU LIVAITÉ

Ko e kau Taula'eikí mo e kau Livaité ko ha kau tangata Siu kinautolu na'e ngāue 'i he tempalé. Na'e totonu ke nau angatonu pea tā ha fa'ifa'itaki'anga lelei ma'á e ni'ihī kehé.

LAO KOULÁ

Oku ui ko e Lao Koulá 'a e akonaki 'a Sīsū ke fai ki he ni'ihī kehé 'a e me'a 'okú ke loto ke nau fai atu kiate koé. 'I he'etau muimui 'i he lao ko 'ení, 'oku tau fiefia pea tau tokoni'i ai mo e ni'ihī kehé ke nau fiefia foki.

'i he halá 'o ne mamata ki he tangata na'e laveá. Ka na'á ne faka-vave atu ki he kauhala 'e tahá 'o hoko atu 'ene fonongá.

Na'e hoko atu ai ha tangata **Livaite** 'o mamata ki he tangata na'e laveá. Na'á ne 'alu foki mo ia ki he kauhala 'e tahá, pea 'ikai ke ne tu'u 'o tokoni.

Na'e ha'u fakamuimui ha tangata mei Samēlia. 'I he'ene mamata ki he tangata Siu na'e kafó, na'á ne ongo'i manava'ofa pea ne tu'u 'o tokoni.

Na'e fufulu pea nono'o 'e he Samēliá e ngaahi lavea 'o e tangatá,

fakaheka ia ki he'ene 'así, pea 'ave ia ki ha fale talifononga ke ne mā-lōlō ai mo kai. Na'e totongi 'e he tangata Samēliá 'a e tokotaha tauhi 'o e fale talifonongá ke ne tokanga'i 'a e tangata na'e laveá kae 'oua leva ke ne sai.

Na'e fakahā 'e he tangata Samēliá 'a e angalelei mo e 'alo'ofa ki he tangata na'e laveá. Na'á ne tokanga'i ia hangē hano kaungā'apí.

'Oku fie ma'u 'e Sīsū ke tau fai ki he ni'ihī kehé 'a e me'a tatau na'e fai 'e he tangata Samēliá. ■

Mei he Luke 10:25–37.

KONGA NA'ETO'O MEI HE KO KALASI MO E TALAVOU RIJE KOLOA'Á, 'I HE ANGALELEI, A E C. HARRISON CONROY CO.; NGA'AHĪ TĀ FAKATĀTĀ, A DAN BURR; TĀ FAKATĀTĀI 'O E ATĀ 'E CODY BEL

Ko Hono Fakaafe'i 'o Sēkopé

Fai 'e Chad E. Phares

Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni

"Ko ia, kapau 'oku mou ma'u 'a e ngaahi holi ke ngāue ma'ā e 'Otuā 'oku ui 'a kimoutolu ki he ngāue" (T&F 4:3).

3. Na'e fiefia 'a 'Ēliki mo Sēkope he lotú. Na'á na ako kau ki he lotú mo hiva'i ha ngaahi hiva lolotonga e taimi fe'inasi'akí. Na'e fiefia 'a 'Ēliki he'ene fakaafe'i 'a Sēkopé.

4. Na'e toe telefoni pē 'a 'Ēliki kia Sēkope he uike hokó.

5.

Te ta ō 'o 'omai 'a Sēkope he 'ahó ni?

'Ikai, na 'á ne talamai 'oku 'ikai fie ha' u ia he 'ahó ni.

Ko e hā leva ho' o ongo ki ai?

'Oku ou ki' i loto mamahi.

6.

Kātaki pē 'i ho' o loto mamahi. Manatu 'i 'oku tuku mai 'e he Tamai Hēvani ke tau fili kotoa pē ma' atautolu. Mahalo pē te ke toki lava 'o fakaafe' i mai 'a Sēkope 'i ha taimi kehe.

Tangata'eiki, 'e lava ke u fakaafe' i mai ia he uike kaha' ú?

'lo 'e lava. Ko ha kaungāme' a lelei koe.

7. Na'e toe telefoni 'a 'Ēliki kia Sēkope he uike hono hokó.

Te ke fie 'alu mo au ki he lotú he 'ahó ni?

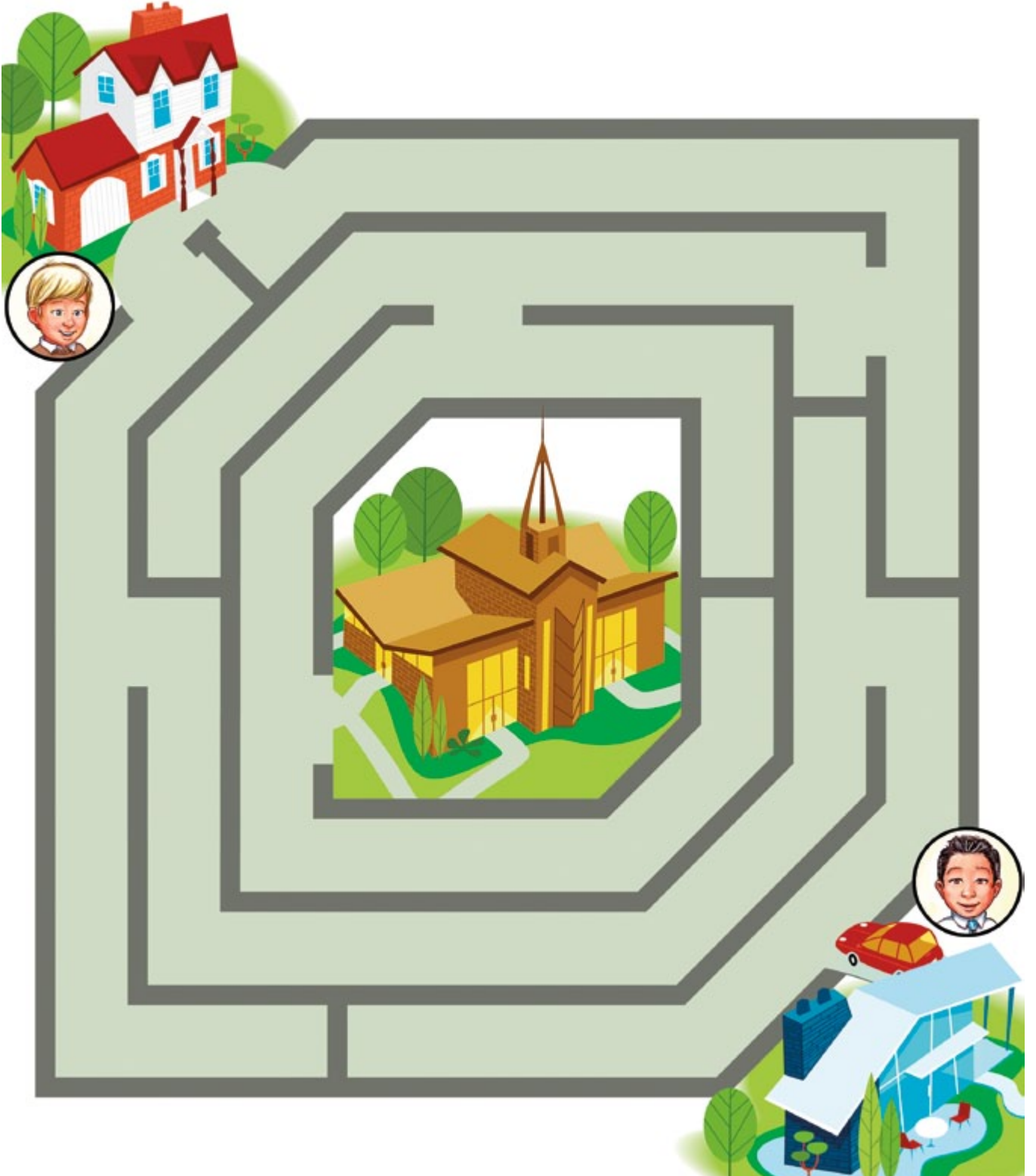
'lo.

8. Na'e fiefia 'a 'Ēliki he'ena toe ō mo Sēkope ki he lotú. Na'e 'ilo' i 'e 'Ēliki na'e lava pē ke fili 'a Sēkope pe na'e fie 'alu ki he lotú pe 'ikai, ka na'á ne fakakaukau ke fakaafe' i ma' u pē 'a Sēkope kae lava ke ne ma' u 'a e faingamālié.

Ko e 'Ālu ki he **Lotú**

‘O ku ‘alu ‘a ‘Ēliki mo hono fāmílí ke ‘ave ‘a Sēkope ke nau ō ki he lotú. Tokoni kia ‘Ēliki ‘i hono kumi e hala ki he fale ‘o Sēkopé pea hoko atu ki he falelotú.

Ko ha Fakakaungāme'a Fo'ou

Fai 'e Val Chadwick Bagley

‘O ku fakaafe’i ‘e he tamasi’i he fakatātā ko ‘ení ha tamasi’i ‘e taha ke va’inga mo ia mo hono ngaahi kaume’á. Sio angé pe te ke lava ‘o kumi e ngaahi me’á ni ‘i he fakatātā ko ‘ení: Tepi

palasitā, fo’i siaine, uasi, helu, fo’i moa kuo masisi, kala, ipu, sila, ika, va’akau taumāta’u, tu’unga, ‘inisēkite, polosi valí, huo langa, pate tenisi, polosi fufulu nifo, ‘unufe mo e uasi.

Ngaahi Ongongo ‘o e Siasí

Ui ki he Ngāué: ‘A Koe

Fai ‘e Heather Whittle Wrigley

Ngaahi Makasini ‘a e Siasí

Kuo kole ‘e he Kau Palesitenisí ‘Uluaki ‘o e Siasí ‘o Sīsū Kalaisi ‘o e Kau Mā‘oni‘oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimui Ní ki he ngaahi ‘iuniti kotoa ‘o e Siasí ke fakmanatu ‘a e ta‘u 75 ‘o e palani uelofea ‘a e Siasí ‘aki ha‘anau fokotu‘utu‘u pē ‘e kinautolu ha ‘aho ngāue tokoni lolotonga e ta‘u 2011.

‘Oku fakalea ha tohi mei he Kau Palesitenisí ‘Uluakí ‘o pehē, “ ‘E lava ke fakahoko e ngāue tokoní ‘i ha fa‘ahinga taimi pē he toenga ‘o e ta‘u ní pea ko hono lōloá ‘e makatu‘unga pē ia he ngāue tokoni ‘oku fakahokó.”

‘Oku ‘omi e ui ko ‘eni ke tokoní hili ‘a e lea ‘a Palesiteni Henelī B. ‘Aealingi he fakataha ko ia ‘o e pongipongi Tokonaki ‘o e konifelenisi lahi ko ia ‘o ‘Epelelí.

Na‘e pehē ‘e Palesiteni ‘Aealingi ko e Tokoni ‘Uluaki ‘i he Kau Palesitenisí ‘Uluakí, “ ‘E hanga ‘e he ongo‘i uouangatahá ‘o liunga lahi ‘a e ‘aonga ‘o e ngāue ‘oku mou faí. Pea ‘e tupulaki e ongo‘i uouangatahá ‘i he ngaahi fāmílí, ‘i he Siasí, pea ‘i he tukui koló pea ‘e hoko ia ko ha tuku-fakaholo ‘e tu‘uloa hili ia ha taimi fuoloa mei he ‘osi ‘a e ngāue tokoní” (“Ngaahi Faingamālie ke Fai Lelei,” *Liahona* mo e *Ensign*, Mē 2011, 25).

Ne fokotu‘u mai ‘e he Kau Palesitenisí ‘Uluakí ha ngaahi fakahinohino ki he kāingalotu ‘oku nau fokotu‘utu‘u e ngaahi ngāue tokoní, ‘o kau ai hono fakaafe‘i ‘a e kakai ‘o e koló mo e kau faifekau taimi kakató ke nau kau atu pea fokotu‘utu‘u e ngaahi ngāué ke lava e ngaahi fāmílí mo e fakafo‘ituituí ‘o kau atu ki ai. Ne poupu‘i foki ke hiki‘i hake hono tokangaekiná mo e mahu‘inga‘ia aí.

Kuo ‘i ai e ngaahi uooti, kolo, vahefonua mo e ngaahi siteiki lahi kuo kamata ‘enau tali ‘a e ui ko iá. Ne ‘i ai ha kau ngāue ne nau tui e ngaahi falani engeenga ‘o e Nima Fie Tokoni ‘o e Māmongá pea ko e ní‘ihi ne nau ngāue pē, ne lahi e tokoni ‘a e kāingalotú, mei he foaki ki he pangikē totó ki hono fakalelei‘i ‘o ha ngaahi fale ‘i he tukui koló.

‘Oku tokanga‘i ‘e ‘Eletā Uolotā F. Konisālesi ‘o e Kau Palesitensí ‘o e Kau Fitungofulú ‘a e ngaahi ngāue ‘a e Siasí ‘i he ‘Ēlia Noate ‘Amelika Tonga Hahaké. Na‘á ne fuofua fakatukupaa‘i ‘a e ngaahi fai‘anga lotu kotoa ‘i hono ‘ēliá ‘i he 2009 ke nau fakahoko ha ngāue tokoni.

Talu mei ai mo hono fakahoko ‘e he kāingalotu ‘i he fakasaute ‘o e ‘Iunaiteti Siteití ha ‘aho ngāue tokoni he ta‘u kotoa pē. Na‘e pehē ‘e ‘Eletā Konisālesi ‘okú ne fiefia ke ‘ilo ‘oku ma‘u ‘e he kāingalotu ‘o e Siasí ‘i he funga ‘o e māmaní ‘a e faingamālie ko iá he ta‘ú ni.

Na‘á ne pehē, “ ‘Oku tau ngāue tokoní he ko ha ‘ulu-ngāanga faka-Kalaisi ia, pea ko ha faingamālie ia ke hangē ai ko Iá, ke fakatupulaki ha ‘*ulungāanga*‘ o e ngāue tokoní—ko ha tō‘onga fakanatula ‘o e fie tokoni. ‘I he‘etau tokoni ‘o ‘ikai ha toe fakakaukau ki ha tui fakalotu, siasí pe matakali, ‘e hoko ‘etau nima fie tokoní ko ha fehokotaki‘anga, ‘o fakatupulaki e ngaahi vā fetu‘utaki mo e tukui koló.”

‘I Siakisonivila, Folōlita, ‘i he USA, ne tali ai ‘e ha fai‘anga lotu ‘e 11 ‘a e ui ke ngāue tokoní ‘aki ha‘anau foaki ha me‘akai pea mo e toto ‘i he ‘aho 16 ‘o ‘Epelelí. Ne faka‘aonga‘i ha ngaahi falelotu ‘o e Siasí ke tānaki ki ai e ngaahi me‘atokoni ne foakí pea faka‘aonga‘i e ní‘ihi ke fai ai e to‘o totó.

Ne fakataha atu ha kāingalotu ‘o e Uooti Sōnasipolo ‘i Siosia, ‘i he USA, mo ‘enau ngaahi mīsini tutu‘u ki he Stately Oaks Plantation, ‘a ia ko ha feitu‘u ‘iloa ne fai ai e faiva *Gone with the Wind* ‘i he ‘aho 14 ‘o Meé ke fetukutuku e ngaahi ‘akau kuo holó.

‘I he uike faka‘osi ko ia ‘o ‘Epelelí, ne ngāue fakataha ai e Kāingalotu ‘i Kalefōnia mo Hauai‘i ‘i he USA mo ha kau ngāue tokoni mei he tukui koló ke fakahoko e ‘aho fakata‘u ‘o e Nima Fie Tokoni ‘o e Māmongá.

‘I Seni Tieko Kalefōnia ‘i he USA, ne tokoni ai ha kau ngāue tokoni ‘e toko 150 ke fakama‘a ha ngaahi maka fakamanatu ‘e 3,000 ‘i he Fort Rosecrans Memorial Park [Pa‘ake Fakamanatu ‘o Footi Losekalaní], ‘a ia ko ha fa‘itoka ma‘á e kau sōtia ne mālōlō he taú.

Ne ngāue fakataha e Kāingalotu ‘i Palo Veate, Kalefōnia ‘i he USA mo ha kautaha ‘oku ‘ikai ngāue ke fakatupu pa‘anga ‘oku ui ko e Clean San Pedro [Tauhi ‘a Seni Peteló ke Ma‘a], ke tafi mo fakama‘a e ngaahi hala mo e saitiuoka ‘i he lotu kolo ‘o Seni Peteló ‘o nau tānaki ai ha veve ne lahi hake ‘i he toni ‘e tahá (kilo ‘e 900).

Ne pehē ‘e Sitivi Kalainisani ko e pule ‘o e Clean San Pedro, “ ‘Oku mau sai‘ia he ngāue mo e Siasí ko ‘eni. ‘Oku tokolahi ma‘u pē ‘a e kau ngāue tokoni ‘oku ha‘ú.”

Ne tali ‘e he kāingalotu ‘o e Siteiki Sālotē Kalolaina Noatē (USA) ‘a e ui ko ia ‘a e Kau Palesitenisí ‘Uluakí ke ‘i ai ha ‘aho ngāue tokoni ‘i he 2011 ‘aki ‘enau ngāue fakataha mo ha kautaha ngāue tokoni ‘ofa ke ‘ai ha ngaahi kato ke tānaki ha fa‘ahinga me‘a pē ‘e ala fa‘o aí ke foaki ki he ní‘ihi ‘oku hiki fo‘ou mai ki he ‘ēliá.

Ne lahi hake ‘i he ngaahi tangai pepa ‘e 2,000 ne ‘osi fakapipiki ki ai ha lisi ‘o e ngaahi fie ma‘u vivilí pea tuku

Fakamatala 'a e 'Ēitá:

'Oku tãnaki 'e he Potungãue Uelofea 'a e Siasí ha ngaahi fakamatala meí he kãingalotu 'oku nau kau atu ki ha 'aho ngãue tokoni lolotonga e 2011 'i he'enua tali 'a e kole 'a e Kau Palesitenisí 'Uluakí. Ke vahevahe mai e ngaahi me'a kuó ke a'usíá, 'alu ki he **providentliving.org**, lomíi 'i he **75 Years of Self-Reliance and Service**, pea 'i he **Day of Service** 'i he tafa'aki to'ohemá, pea 'i he **share** 'a ia 'oku 'i he "Share your Service Activity."

ia 'i ha ngaahi feitu'u 'i he tukui koló. Hili ha uike 'e taha ne foaki ai 'e ha kau ngãue tokoni 'e meimei 130 ha houa 'e 150 ke tãnaki e ngaahi tangai pepá pea foaki ia mo e ngaahi koloa 'i lotó ki he ngaahi fãmilí 'oku nau lolotonga fai ha ngãue ke liliu mei he nofo tukuhausiá ki ha 'api fo'ou.

Ne ngaohi 'e he fãnau Palaimeli 'o e siteikí ha ngaahi faka'ilonga " 'Oku Talitali Lelei Koe ki 'Apí Ni" ma'á e ngaahi fãmilí.

'I Siosia, 'i he USA, ne fakataha mai ai e Uooti Kilifiní 'i he 'aho Tokonaki, 21 'o Meé ke fakama'a 'a loto mo tu'a 'o ha fale fakakolo ma'á e kau tukuhausiá, 'a ia 'oku ui ko e Fale 'o e 'Amanaki Lelei.

'I Kilinitoni, Misuli 'i he 'Tunaiteti Siteití ne fakataha e Kãingalotú ke 'ai ke hã matamatalele e Jackson Zoo, kau ai hono fakafo'ou 'o e kekele ki he ngoue matala 'i akaú, vali pea mo monomono 'o e ngaahi me'angãue.

Ne fakamamafa 'i 'e 'Eletã Konisãlesi 'e faitãpuekina 'e he ngãue tokoní 'a kinautolu kãingalotu 'o e Siasí pea mo kinautolu 'oku 'ikai kau ki he Siasí fakatou'osi.

Na'á ne pehë, " 'Oku lahi e ngaahi founa ke ngãue tokoni ai pea fakahoko ha ngaahi fehokotaki'anga 'i he tukui koló. Pea 'i he'etau ngãue tokoni ki he ni'ihí kehé, te tau vakai ai ki he to'ukupu 'o e 'Eikí 'i he mo'ui 'a hotau kãingalotú." ■

Ko e fakama'a 'e he kãingalotu 'i Kalefônia, 'i he USA'a honau koló.

Fakalelei'i 'e he Siasí e Feitu'u ne Fakafoki Mai ai e Lakanga Fakataula'eikí

Kuo fanongonongo 'e he Kau Palesitenisí 'Uluakí e ngaahi palani ke toe fakalelei'i e feitu'u fakahisitōlia ko ia ne 'iloa ki mu'a ko Hāmoní (ofi ki Sesikuehana ko ia 'o e 'aho ní), Penisolovēnia, 'i he USA, 'a ia ne liliu ai 'e he Palōfita ko Siosefa Sāmitá 'a e konga lahi 'o e Tohi 'a Molomoná pea ko e feitu'u ia ne fakafoki mai ai 'e Sione Papi-taiso 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné 'i he 1829.

'E kau 'i he ngāué ni 'a hono langa 'o ha ngaahi fale fakahisitōlia pea mo e faama 'i Hāmoní pea pehē ki he ongo maka fakamanatu 'o hono toe fakafoki mai 'o e ongo Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné mo Faka-Melekisētekí 'i he 1829. 'Oku 'amanaki ke fakahoko e tanu-pou 'i he 2012, pea 'oku faka-fuofua 'e ta'u ua hono fakahoko 'o e ngāué.

Ko Hāmoni, Penisolovēnia 'a e feitu'u ne liliu ai 'e Siosefa Sāmita 'a e konga lahi 'o e Tohi 'a Molomoná 'i he vaha'a 'o e ta'u 1827 mo e 1830. Na'e ma'u ai 'e he palōfitá 'a e ngaahi fuofua fakahā 'e 15 'oku 'i he Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá.

'I he feitu'u tatau pē, 'o hangē ko ia ne hiki 'i he Siosefa Sāmita—Hisitōlia 1:66–75, ne ma'u 'e Siosefa Sāmita mo 'Ōliva Kautele 'i he 1829 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné meia Sione Papi-taiso. Hili mei ai ha taimi nounou ne foaki 'e

Pita, Sēmisi mo Sione 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-Melekisētekí kiate kinaua 'i ha feitu'u ofi mai pē.

Ne pehē 'e Ma'ake Sitake, ko ha tokotaha mā'olunga 'i he kulupu 'o e va'a fekumi 'i he ngaahi feitu'u fakahisitōlia 'o e Potungāue Hisitōlia 'o e Siasí kuo 'osi kamata e fekumi faka-'akiolosia ke 'ilo e ngaahi feitu'u totonu ne tu'u ai e ni'ihī 'o e ngaahi fale 'i he feitu'u ni.

Na'á ne pehē, " 'Oku mau 'amanaki ke fakalelei'i e 'api ko ia ne nofo ai 'a Siosefa mo 'Ema 'i Hāmoní pea pehē ki he feitu'u ne fá'ele'i ai 'a 'Ema Sāmitá pea mo hono 'api fakafāmilí."

Kuo 'osi 'i ai foki 'i he feitu'u 'eka 'e 90 (hekitea 'e 36) ha tā tongitongi 'o e Palōfita ko Siosefa Sāmita mo 'Ōliva Kautele 'i he'ena ma'u 'a e Lakanga Taula'eiki Faka-'Ēloné. 'Oku lolotonga 'i ai foki ha palani ki ha ongo maka fakamanatu fo'ou. 'Oku 'i ai foki mo ha palani ke langa ha senitā takimamata 'i he feitu'u ni.

Kuo fakaafe'i 'e he kau taki 'o e Siasí 'a e kāingalotu 'oku nau fie fakahoko ha foaki tu'o taha ki he ngāué ke nau fai ia. 'E lava ke fai 'eni 'aki hano faka-fonu 'i he la'i foaki vahehongofulú 'i he "Ngaahi Foaki Kehé" 'a e "Priesthood Restoration Site" 'a ia 'e lava ke ma'u mei he kau pisopé mo e palesiteni fakakoló. ■

'Oku toe langa fo'ou foki ha feitu'u 'eka 'e 90 (hekitea 'e 36) 'i Penisolovēnia ke fakamanatu hono toe fakafoki mai 'o e lakanga fakataula'eiki mo hono liliu ko ia 'o e Tohi 'a Molomoná.

Ko Hono Tauhi 'o e Hisitōlia 'o e Siasí he funga Māmaní

'Oku fengāue'aki ha ngaahi potungāue 'o e Siasí mo ha kau fai hisitōlia, 'ākiteki, kau saienisi 'o e ngaahi feitu'u 'o e kuonga mu'á (archaeologists), loea, mataotao faka'aati, konitulekitoa, mo ha kau tauhi 'api ke nau tokanga'i e ngaahi feitu'u 'oku mahu'inga fakahisitōlia 'i he Siasí. 'Oku fakafa'ahinga e ngaahi feitu'u ni ki ha kalasi 'e tolu:

Ko e ngaahi feitu'u fakahisitōliá ko ha ngaahi feitu'u ne hoko ai ha ngaahi me'a mahu'inga 'i he hisitōlia 'o e Siasí, hangē ko e faama 'a Siosefa Sāmitá pe ko e feitu'u fakahisitōlia ko Ketilaní. 'Oku 'i ai ha ngaahi feitu'u nai 'e uofulu tupu 'i he 'lunaiteti Siteití, pea 'i ai ha feitu'u 'e taha mavahe mei he 'lunaiteti Siteití—Ko e Falelotu Katifila 'Elimí 'o Uosesitaá, 'a ia ko e fuofua falelotu ia 'o e Siasí 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'i 'Ingilaní.

Ngaahi Faka'ilonga Fakahisitōlia, 'a ia 'oku 'i ai e ngaahi tempale, tāpanekale mo ha ngaahi falelotu 'e fāngofulu tupu 'oku makehe honau fōtungá pe 'i ai hono mahu'inga faka'ātí.

Faka'osí, koe'uhí he 'ikai lava ke toe fakafō'ou e ngaahi feitu'u mahu'inga kotoa pē, ko e **ngaahi faka'ilonga fakahisitōlia**—'oku nau lahi hake he 100—'oku nau fakailonga'i 'a e ngaahi feitu'u kehe 'oku faka'amu e Siasí ke tauhi 'i he manatu mo e loto 'o e Kāingalotú. 'E lava foki 'e he ngaahi faka'ilonga fakahisitōliá 'o faka'ilonga'i e ngaahi feitu'u (hangē ko e feitu'u 'o e Tempale Hihifo Mama'ó) 'a ia 'oku 'ikai ke lahi ha fakamatala fé'unga ke fakalelei'i totonu 'a e feitu'u ko iá. 'Oku 'i ai ha ngaahi faka'ilonga fakahisitōlia fakavaha'apule'anga 'e hongofulu tupu.

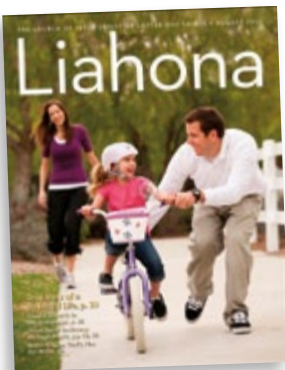
Fakalahi 'e he *Liahoná* 'a e Ngaahi Me'a 'Oku Lava 'o Ma'u 'i he 'Initanetí

'Oku lolotonga ngāue 'a e Siasí ke fakalelei 'i 'a e lava ko ia ke ma'u e ngaahi nāunau kuo liliu ki he ngaahi lea fakafonua makehe mei he lea faka-Pilitāniá 'i he 'Initanetí, tautau-tefito ki he *Liahoná*, 'a e makasini fakavaha'apule'anga ko ia 'a e Siasí.

Ko e taumu'á ke a'u ko ia ki he faka'osinga 'o e 2011, ko e māhina takitaha 'oku paaki ai e *Liahoná* 'i ha lea fakafonua pau, 'e lava 'e he kāingalotu 'o e Siasí 'o ma'u 'a e pulusinga kakatō 'i he 'Initanetí 'i he founa PDF pea pehē ki he ngaahi konga fakafou'ituitui 'o e makasini 'i he founa 'oku taipē 'i pē. 'E 'aonga pē 'eni ki he ngaahi makasini ne paaki 'o kamata 'i 'Epeleli 2011 'o hokohoko atu.

'Oku lolotonga ngāue foki e Siasí ke paaki ma'u pē 'a e ongo Pōpoaki 'a e Kau Palesitenisi 'Uluaki mo e Faka'aho 'A'ahi 'i he 'Initanetí 'i ha ngaahi lea fakafonua 'e 80. 'Oku angamaheni 'aki hono fakakau e ongo pōpoaki ni 'i he *Liahoná* pe paaki ko ha nāunau makehe ma'á e ngaahi lea fakafonua ko ia 'oku te'eki ke lava 'o ma'u ai e *Liahoná*.

Ne kamata 'i he pulusinga ko ia 'o Sune 2011, ko e ngaahi nāunau kotoa 'o e ongó 'a ia 'oku paaki 'i he *Liahoná* 'e hiki pea 'oatu ia 'i he 'Initanetí 'i he

lea faka-Sipeini mo e Faka-Potukalí. Tanaki atu ki a'í, ko e 'uluaki pulusinga ko ia 'e fā 'o e 2011 'e hiki tepi mo ia. 'E vave foki hano tuku atu e ngaahi tatau 'i he ongó kuo hiki tepi 'i 'o e *Liahoná* 'i ha ngaahi lea fakafonua kehekehe.

'Oku faka'au ke lahi ange 'a e ngaahi nāunau mei he konifelenisi lahi kuo liliu pea lava 'o ma'u 'i he 'Initanetí. Ne liliu e ngaahi lea 'o e konifelenisi lahi ko ia 'o 'Epeleli 2011 ki he ngaahi lea fakafonua 'e 92. 'Oku lava ke ma'u 'a e ngaahi tatau 'i he ongó kuo hiki tepi 'i 'i he conference.lds.org 'Oku paaki e *Liahoná* 'i ha ngaahi lea fakafonua 'e 33. 'Oku lava foki ke toe ma'u kinautolu mei he peesi fakahokohoko 'o e *Liahona* 'o Mē 2011 'i he liahona.lds.org

'Oku lolotonga fakahoko ha ngāue ke pulusi 'i he 'Initanetí 'a e ngaahi nāunau mei he konifelenisi 'o e 1990 ki he lolotongá ni 'i ha lea fakafonua 'e 25. 'E kamata mei he 1990 'o faai mai, kapau ne pulusi ha fakataha 'o e konifelenisi lahi 'i he ngaahi makasini 'o e Siasí 'i he taha 'o e ngaahi lea fakafonua ko ia 'e 25, 'e faitaa 'i (scanned) pea 'ai ia ki he 'Initanetí 'i he founa PDF mo e HTML. ■

Paaki e Hingoa 'o e Siasí 'i ha Ngaahi Lea Fakafonua 'e 100

'I hono tuku atu ko ia 'a e hingoa 'o e Siasí 'i he lea faka-Posinia, Masetōnia, Monitenekelini, Pēsia, Silupa, mo e faka-Iepisi, kuo lava ai 'o pulusi e hingoa kuo 'iloa 'aki e Siasí 'i ha lea fakafonua 'e 100 tupu.

Ne kamata e ngāué 'i Tisema 'o e 1995 'i he taimi ne fai ai 'e Palesiteni Kōtoni B. Hingikelí (1910–2008) ha fakahinohino ke fokotu'utu'u fō'ou e founa hono tohi e hingoa 'o e Siasí. Ne toe fokotu'utu'u fō'ou e hingoa ke toe 'asi lahi ange 'a e hingoa 'o e Fakamo'uí 'a ia 'oku hā ko e hingoa ia

'oku 'iloa 'aki e Siasí pea kuo talu mei ai mo hono liliu ia mo e anga hono fokotu'utu'u 'i hono taipē 'i (typeset) ki ha ngaahi lea fakafonua kehekehe.

Koe'uhí kuo hoko 'a e fōtunga mo e hingoa 'o e Siasí ko ha ongo me'a mahu'inga 'oku 'ilo' 'aki e Siasí—pea ko ha ongo faka'ilonga ia kuo lesisita pe malu 'i fakamāmani lahi—kuo hanga ai 'e he Siasí 'o fa'ufa'u ha fakahinohino ki hono faka'aonga 'i totonu 'o e fōtunga mo e hingoa 'o e Siasí.

'E lava ke faka'aonga 'i 'e he ngaahi 'iuniti fakalotofonua 'a e fakalea 'o e hingoa 'o e Siasí ('ikai ko e fōtunga 'o e hingoa) 'o kapau 'oku a'usia 'a e ngaahi tu'unga kotoa ko 'eni:

- Ko e 'ekitiviti pe ko e me'a 'oku faí 'a ia 'oku fekau'aki mo e hingoa, 'oku fakalele 'e he 'iuniti—hangē ko 'eni, ko ha polokalama houalotu sākalamēnití.
- Ngāue 'aki e hingoa 'o e 'iuniti fakalotofonua 'o mu'omu'a ia 'i he hingoa 'o e Siasí.
- 'Oku 'ikai fa'ifa'itaki pe faitatau 'a e mata 'i taipē mo e fōtunga totonu 'o e hingoa 'o e Siasí.

Ko e fōtunga totonu 'o e hingoa 'o e Siasí 'e toki faka'aonga 'i pē 'i ha ngaahi me'a kuo 'osi fakangofua 'e he Potungāue Fakafekau'aki (Correlation Department) 'i he hetikuota 'o e Siasí, 'o hangē ko e ngaahi me'a ko 'eni:

- Ngaahi tohi totonu 'a e Siasí mo ha ngaahi 'ulu' 'i tohi
- Pine hingoa fakafaipekaú
- Ngaahi hingoa he tu'a falelotú

'Oku 'ikai totonu ke faka'aonga 'i e fōtunga hingoa 'o e Siasí ko ha me'a teuteu pe ke faka'ali'ali he komipiutá he taimi 'oku 'ikai faka'aonga 'i a'í. 'Oku 'ikai totonu ke faka'aonga 'i foki ia 'i ha fa'ahinga me'a fakatāutaha, fakakomēsiale pe 'i ha founa tu'uaki. ■

'Omi 'e he Uepisaití 'a e Falekoloa 'o e Siasí ki he Kāingalotu he Funga Māmani

'I hono toe tānaki atu ha ngaahi lea fakafonua 'e tolu ki he store.lds.org, 'oku toe faingofua ange ai ki ha kāingalotu 'e lauiafe ke ma'u e ngaahi nāunau 'o e Siasí. Ko e uepisaití, 'a ia 'okú ne fetongi 'a e ldscatalog.com, ne fuofua tuku atu ia 'i he lea faka-Pilitānia, Lūsia mo e faka-Sipeiní, ka ko 'eni 'e toe lava ke ma'u ia 'i he lea faka-Falanisē, Siamane mo e faka-'Ītalí.

'Oku lava ke fakafolau ta'etotongi atu 'a e ngaahi nāunau 'o e ongoongo-leleí 'o hangē ko e—ngaahi tokoni fakaako, mūsika, mītia, 'aati, kāmeni, vala temipale, mo ha ngaahi ma'u'anga tokoni kehe—ki he ngaahi feitu'u ko ia 'oku lava ke ma'u ai 'a e saití.

Kuo 'i ai ha palani ke lava 'o ma'u 'a e store.lds.org 'i he lea faka-Siaina, Siapani, Kōlea mo e faka-Potukalí 'i he kaha'ú.

'Oatu e Polokalama Fakamuimui-tahá ki he Gospel Library App

Kuo tuku atu 'e he Siasí 'a e ngaahi polokalama fakamuimui-tahá ki he Gospel Library app ma'á e Android, iPad, mo e iPhone 'i he mobile.lds.org.

Neongo ne si'i ha ngaahi pulusinga ne 'oatu 'i he Android app kimu'á, 'oku lava ke 'oatu 'e he polokalama fakamuimui tahá ha ngaahi makasini 'a e Siasí, tohi lēsoni mo ha ngaahi me'a lahi ange.

'I hono 'oatu ko ia e polokalama app fakamuimui-tahá ki he iPad mo e iPhone 'e lava ai 'e he tokotaha 'okú ne faka'aonga'í 'o fakatatau (synchronize) e ngaahi fakamatala nounou 'i he folofolá 'i he mobile app mo e My Study Notebook 'i he LDS.org, 'o lava ai ke sio ki he ngaahi fakamatala, me'a kuo faka'ilonga'i mo tag 'i he 'Initanetí mo e me'angāue to'oto'ó (mobile device). ■

Ko e Temipale 'Atalanitā Siosia

Fakamanatu 'e he Kāingalotú 'a e Ta'u 50 e Siasí 'i he 'Otu Filipainí

Ke fakamanatua e ta'u 50 'o hono toe fakatapui 'o e 'Otu Filipainí ke malanga'i ai e ongoongoleleí, ne fakataha mai ai ha Kāingalotu 'e toko lauiafe ki Kēsoni Siti ke kau atu ki ha faka'alí'ali fakafonua 'i he 'aho 30 'o 'Epelelí mo ha konifelenisi faka'ēlia 'i he 'aho 1 'o Meé ke fakamanatu e Siupelí.

Ne fakataha mai ha ngaahi siteiki 'e hongofulu mā hiva 'i he 'aho Tokonakí ke fakamanatu 'i he hiva mo e tau-'olunga 'a e tukufakaholo fakafonua faka'ofu'ofa mo e tupu ko ia 'a e Siasí 'i he 'Otu Filipainí. 'I he 'aho Sāpate, 8 'o Meé ne fakataha mai ai e kāingalotú ki ha konifelenisi satelaite fakafonua mo e kau taki fakalotofonua mo e kau Taki Mā'olungá.

Tokoni 'a e USNS Comfort ki ha Ngaahi Feitu'u 'e 12

Ne tukufolau atu 'i 'Epeleli e USNS *Comfort*, ko ha vaka fakafaito'o kuo fakanāunau kakato ki ha ngaahi feitu'u 'e 12 'i he 'Otu Kalipiané, 'Amelika Lotoloto mo Saute 'Amelika ke 'oatu ha tokoni fakafaito'o pea ke fakahoko

ha ako ma'á e kau ngāue fakafaito'ó.

'E 'oatu 'e ha kau ngāue tokoni mei he Siasí, Tau Tahí 'a e 'Iunaiteti Siteití, mo ha ngaahi kautaha tokoni kehe pē ha ngaahi tokoni 'ofa fakatangata mo ako'i e ngaahi pōto'i ngāue te ne tokoni'i e kakaí ke nau lava 'o tokoni'i pē kinautolu hili e mavahe 'a e vaká.

Fakaava e Ngaahi Matapā 'o e Temipale 'Atalanitā hili e Fakafiefia, Toe Fakatapui

Ne toe fakaava e ngaahi matapā 'o e Temipale 'Atalanitā Siosia 'i he 'aho 3 'o Mē, 2011 hili ha katoanga faiva fakafonua he faka'osinga 'o e uiké mo ha ongo fakataha he Sāpaté 'o toe fakatapui ai 'e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni ke toe hoko atu e ngāue fakatemipalé. Ne 'i ai fakataha foki mo Palesiteni Monisoni 'i he toe fakatapui 'a 'Eletā M. Lāsolo Pālati 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá pea mo 'Eletā Uolotā F. Konisālesi mo Viliami R. Uoka 'o e Kau Fitungofulú.

Ne fuofua fakatapui e temipalé 'i he ta'u 1983, tāpuni 'i he 'aho 1 'o Sune, 2009, ke fai hano fakalele'i. ■

Tuku Atu e DVD 'o e Fuakava Motu'á 'i ha Ngaahi Lea Fakafonua Fo'ou

Kuo lava 'eni ke ma'u atu e seti DVD 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni ki he Sió 'o e Fuakava Motu'á 'i ha ngaahi lea fakafonua 'e 11 pea 'e ma'u 'i ha taimi nounou mei heni 'i ha ngaahi lea fakafonua 'e 10.

'Oku lava ke ma'u atu ia he taimi ni 'i he lea Talanoa Faka'ilonga Nima Faka-'Ameliká, Kenitoni, Pilitānia, Falanisē, Siamane, 'Itali, Manitalini, Potukali, Há'amoá, Sipeini, mo e faka-'Iukuleiní; 'e lava lea ke ma'u atu 'i he vaha'a taimi ko 'eni mo e faka'osinga 'o e ta'u 'i he ngaahi lea faka-Tenima'ake, Hōlani, Finilani, 'Initonēsia, Noaue, Lūsia, Suēteni, Takāloka, Taileni, mo e faka-Tongá. 'Oku 'i he seti DVD ko 'eni 'e tolu

ha ngaahi ma'u'anga tokoni ki he sió mo ha ngaahi vitio 'e 54 ke tokoni ki he kainingalotú 'i he 'enua ako e Fuakava Motu'á pea 'oku lava ke ma'u atu ia 'i he ngaahi senitā tufaki'anga nāunau 'a e Siasí pe 'i he store.lds.org.

Lava 'o Ma'u 'a e Ngaahi Folofola 'e Tolu Kuo Fakatahá 'i he Lea Faka-Ha'amoá

Kuo lava 'eni ke ma'u 'a e pulusinga faka-Ha'amoá 'o e ngaahi folofola 'e tolu kuo fakatahá—'a e Tohi 'a Molomoná; Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá; Mata'itofe Mahu'ingá; mo e Fakahinohino ki he Ngaahi Folofolá, ha tokoni fakaako, 'a ia kuo fakatahá'i—mei he ngaahi senitā tufaki'anga nāunau pea mo e store.lds.org. ■

TOHI KI HE 'ĒTITÁ

Ko Ha Tāpuaki Ta'e hano Tatau

'Oku 'ikai ke i ai ha kolo 'o e Siasí 'i he kolo 'oku mau nofo aí, pea 'oku faingata'a e 'ikai lava ko ia 'o fetu'u-taki mo e kainingalotu kehé 'i ha uike kakato. Ko e ongo ko ia ne mau ma'u 'i he 'emau lau e fakamatala pe lea mei he *Liahoná* 'oku hangē ko e tohi mai pē 'a e tokotaha ko iá kiate kimautolu fakatāutaha. Ko ha tāpuaki ta'e hano tatau ke ma'u e ngaahi lea 'a e kau palōfitá 'i homau 'apí. Ko e founga 'eni 'oku mau ongo 'i e fehokotaki vāofi mo e Siasí neongo 'oku mau nofo 'o mama'ó mei ha falelotu.

Fāpio 'Anitulei Ha'ape, Palāsila

Langaki 'e he Fale'i e Mālohi mo e Tui

Fakamālō atu koe'uhí ko e tāpuaki 'o e makasiní—'oku ou ma'u 'i he māhina takitaha 'a e ngaahi pōpoaki 'oku ongo ki hoku lotó. 'Oku 'omi 'e he fale'i ko ia 'oku tau

ma'u meiate kinautolu 'i he Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá ha mālohi kiate au pea fakafonu hoku laumālīé 'i he tui.

Tōlisi Kanitau, Honitūlasi

Ko Ha Founga ke ma'u ai e Ngaahi Talí

Ko e taha 'eku ngaahi tau-mu'á ke lau e *Liahoná* he māhina kotoa. 'Oku tokoni'i au 'e he konga takitaha 'o e makasiní ke u hoko 'o hangē ko Sīsū Kalaisí. Ko e taha ia 'o e ngaahi founga 'oku tali mai ai 'e he 'Eikí 'eku ngaahi lotú. ■

Kīlipatí Sūnia ti Paula Lotilikesi, Palāsila

Kātaki 'o 'ave ho'o ngaahi fakakaukau pe fokotu'ú ki he liahona@ldschurch.org. 'E lava pē ke liliu 'a e ngaahi faitohi koe'uhí ke nounou pe toe mahinongofua.

'Oku 'i he makasiní ko 'eni ha ngaahi fakamatala mo ha ngaahi 'ekitivití 'e lava ke faka'aonga 'i ki he efiifi fakafāmilí 'i 'apí. Ko ha ngaahi sīpinga pē 'eni 'e ni'ihí.

"Ko Hono Ma'u 'o e Melinó 'i he Ngaahi Taimi Faingata'á,"

peesi 12: Kimu'a pea lau 'a e fakamatalá, mahalo na'a fie ma'u ke ke kole ange ki ho fāmilí ke nau hiki ha lisi 'o ha ngaahi faingata'a pau 'oku nau fehanganagai mo ia. Faka'aonga 'i lea e ngaahi fokotu'u ko ia 'a 'Eletā Mamí ke alea'í ha ngaahi founga ke ma'u ai ha nonga lolotonga e ngaahi 'ahí'ahí.

"'Oku Fakafehokotaki 'e he Ouau Silá 'a e Ngaahi Fāmilí ke Ta'engata,"

peesi 16: Kimu'a pea lau 'a e fakamatalá, 'e lava ke ke fakaafe'i ho fāmilí ke nau alea'i e 'uhinga 'o e fo'i lea ko ia ko e *tala'ofa*. Fakakaukau ke lau 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 82:10 pea talanoa ki hono 'uhinga 'oku mahu'inga ai ke fakahoko pea tauhi e ngaahi palōmesi mo e 'Eikí. 'I ho'omou lau fakataha ko ia 'a e fakamatalá, fakakaukau angé ke fai ho'o fakamo'oni 'o kau ki he founga kuo hanga ai 'e hono tauhi e ngaahi fuakavá 'o faitāpuekina ho'o mo'uí.

"Fatongia ki he 'Otuá, fakataha mo e Tangata'eikí,"

peesi 54: 'I hono ue'i fakalaumālie koe 'e he fakamatalá ni, 'e lava ke ke kamata ngāue ki ha 'ekitivití mei he Fatongia ki he 'Otuá pe Fakalakalaka Fakatāutahá, neongo 'oku 'ikai ha'o fānau 'i he ta'u hongofulu tupú ('e lava ke ke ma'u e nāunau 'i he DutyToGod.lds.org mo e PersonalProgress.lds.org). Kapau 'oku 'i ai ha'o fānau 'i he ta'u hongofulu tupú 'oku nau lolotonga kau ki ai, fakakaukau ke ngāue e ngaahi tamai mo e ngaahi 'ōfefiné pea ngāue 'a e ngaahi fa'eé mo e fānau tangatá.

"'E Malanga 'Aki e Ongongolelé 'i he Māmaní Kotoa,"

peesi 64: Makehe mei ha'amou fakahoko ha va'inga fakamanatu ma'á e ni'ihí kei iiki ange 'i he fāmilí, 'e lava ke mou hiva'i 'a e "Fanongo ko e 'Eiki 'Oku Uí" (*Ngaahi Himí*, fika 153). Fakakaukau ke fokotu'u ha palani ngāue fakafaifekau fakafāmilí, fakakau ai ha ngaahi taumu'a hangē ko hano fakaafe'i 'o ha fāmilí ki he 'ekitivití 'a e Siasí pe faitohi ki ha kau faifekau 'oku lolotonga ngāue mei homou uōtí. ■

NGAAHI TĀPUAKI 'O E TEMIPALÉ 'I HE TAIMÍ NI MO E TA'ENGATÁ

Fai 'e Stacy Vickery

‘O ku ou manatu i ‘eku sio he ngaahi fakatātā ‘o e temipalé ‘i he ‘eku kei si‘isi‘i. Neongo na‘á ku fu‘u kei si‘i ke mahino kiate au e ngaahi tāpuaki ‘o e temipalé, ka ne u ‘ilo‘i na‘á ku fie ‘alu ki ai ‘i ha ‘aho. ‘I he ‘eku ‘i he Kau Finemuí, na‘e kamata ke mahino kiate au ‘a e ngaahi tāpuaki ‘e ma‘u mei he temipalé. Na‘e māmālohi pē hoku fāmilí he taimi ko iá, pea na‘á ku lotu ‘i he ‘aho kotoa pē ke lava ke sila‘i kimautolu ke mau hoko ko ha fāmilí ta‘engata.

‘I he fa‘ahita‘u fakatōlau ‘o e 1993, ko ha uike ia ‘e ua pea hoko hoku ta‘u 18, na‘e ō ai homau fāmilí ki he temipalé. ‘Oku ou manatu‘i pē ‘a e ongo na‘á ku ma‘u ‘i he Temipale Polovo ‘Iutaá, ‘eku hoko ko ha fāmilí ta‘engata mo ‘eku ongomātu‘á mo ‘emau fānaú. ‘I he ‘eku mavahe mei he temipalé, ne u fakakaukau kuo mahino kiate au ‘a e ngaahi tāpuaki kuó ne ‘omi ma‘akú.

Hili mei ai ha ta‘u ‘e ua, ko e fa‘ahita‘u māfana ia ‘o e 1995, na‘á ku fakama‘u ke u mali, ko ia ne u ‘alu ai ki he temipalé ke ma‘u hoku ‘enitaumení. Me‘a faka‘ofa‘ofa mo‘oni ke toe ma‘u ha toe tāpuaki ‘e taha ‘o e temipalé! Hili ha ‘aho ‘e tolu mei hono ma‘u hoku ‘enitaumení, na‘e sila‘i au ki hoku husepānití ki he nofo taimí mo hono kotoa ‘o e nofo ta‘engatá ‘i he Temipale Menitai ‘Iutaá. Na‘á ku ‘ilo‘i ha toe tāpuaki ‘e taha na‘e te‘eki ai ke u a‘usia ki mu‘a—na‘e lava ke u hoko mo hoku husepānití ko ha fāmilí ta‘engata. Na‘á ku toe fakakaukau pē kuó u a‘usia kotoa e ngaahi tāpuaki ‘o e temipalé.

Hili ha ta‘u ‘e ono ‘ema malí, na‘á ma ‘ilo‘i ‘e toe tokolahi ange homa fāmilí. Na‘á ma fiefia lahi ke ‘ohake homa fohá pea ako‘i kiate ia ‘a e ongoongolelé. Ka ‘i he uike pē ‘e 24 ‘eku feitamá, na‘e fā‘ele‘i mai homa ki‘i fohá ne faingata‘a‘ia kae si‘i feinga pē ke mo‘ui. Hili mei ai ha uike ‘e valu na‘á ne foki atu ki he Tamai Hēvaní. ‘I he ‘eku fuofua faka‘osi iá, na‘á ku fakatokanga‘i mo ha toe tāpuaki faka‘ofa‘ofa ‘e taha ‘o e temipalé: na‘e fā‘ele‘i homa fohá ‘i he fuakavá pea te ma ma‘u ia ‘o ta‘engata.

*Kuo tupulaki
'eku mahino
kau ki he
ngaahi tā-
puaki 'o e
temipalé 'i
he faka'au
ke lahi ange
'eku fie ma'u
kinautolú.*

Hili ha māhina ‘e hongofulu mā valu mei he mālōlō homa fohá, na‘á ma ma‘u ha telefoni mei he Ngaahi Tafa‘aki Tokoni ‘a e Siasí ki he Fāmilí ‘o talamai kuo fili ha finemui ke ‘omai ‘ene pēpē kiate kimaua. Na‘á ma fiefia lahi he na‘á ma ‘ilo‘i he ‘ikai ke ma toe lava ‘o ma‘u ha fānau.

‘I he māhina ono ‘ema ki‘i ta‘ahiné, na‘á ma faka‘osi e ngaahi me‘a ki hono ohí pea ‘ave ia ki he temipalé ke sila‘i kiate kimaua. Hili ha ta‘u ‘e fā mei he hoko ‘ema ki‘i ta‘ahiné ko

e konga ‘o homa fāmilí, na‘e toe fili ha finemui ‘e taha ke ma hoko ko e mātua ‘a ha ki‘i tamasi‘i faka‘ofa‘ofa. Na‘á ma toe ma‘u pē ‘a e tāpuaki ke ‘ave ha ki‘i tamasi‘i māhina ono ki he temipalé. He ‘ikai teitei ngalo ‘iate au ‘a e ongo na‘á ku ma‘u ‘i he ‘eku mamata ki he ‘eku fānaú ‘i he temipalé ‘okú na teunga hina, fakataha mo au mo hoku husepānití ke sila‘i kimautolu ki he ta‘engatá.

‘Oku ou ‘ilo he taimí ni na‘e ‘ikai mahino kotoa kiate au ‘a e ngaahi tāpuaki na‘e lava ke ‘omi ‘e he temipalé ‘i he ‘eku kei ‘i he Kau Finemuí pe ‘i he taimi ne u sila ai ki hoku husepānití pe na‘a mo e taimi na‘e mālōlō ai homa fohá. Pea neongo na‘a ku fakatokanga‘i mo e ngaahi tāpuaki lahi ange ‘i he ngaahi tapuaki ne u ma‘u ‘i he ngaahi ta‘u kuo hilí, ka ‘oku mahino kiate au he taimí ni ko e temipalé ko ha feitu‘u ia ‘o e ngaahi tāpuaki ta‘engatá, ‘a e ngaahi tāpuaki ‘e lava ke ma‘u ‘i he mo‘uí ni pea mo e ta‘engatá. ‘E faingofua pē ha‘atau ‘ilo‘i e ngaahi tāpuaki ‘e ni‘ihi he ‘ahó ni, pea ‘e ako‘i kiautolu ‘e ha ni‘ihi, fakamālohia ‘etau ngaahi fakamo‘oní, pea tokoni‘i kitautolu ‘i ha ‘aho ke tau a‘u ki hotau ‘api ta‘engatá.

Ko e temipalé ko ha feitu‘u ia ‘o e melino mo e fiemālie, fiefia mo e fakafo‘ou. ‘Oku ou fakamālō lahi koe‘uhí ko e temipalé pe‘a u lotua ‘a e taimi ke u toe foki ki aí, ke u lava ‘o hokohoko atu hono ako mo fakahounga‘i ‘a e ngaahi tāpuaki ‘o e temipalé. ■

Ngaahi Manatu ki Ketilani, tā 'e Al Rounds

The Sāpate Toetu'ū, ko hono 3 'o Epeleli 1836, na'e alu ai 'a Siosefa Sāmīta mo Ōliva Kautele ki he tu'unga malanga 'i he Temipale Ketilani 'a ia ne toki fakatapui fo'ou 'o na tū'ulutui ai 'o lotu. Ne hā mai kimui 'a Sīsū Kalaisi 'o folofola kiate kinaua:

“Ko au ko e 'uluakī mo e kimui; ko au ia 'a ia 'oku mo'ui, ko au ia 'a ia na'e fakapōngi; ko au homo taukapo ki he Tamaī.

“Vakai, kuo fakamolemole 'i 'a ho'omo ngaahi angahalā kiate kimoua; 'okū mo ma'a 'i hoku 'aó; ko ia, hiki hake homo 'ulū pea fiefia.

“Tuku ke nēkeneka 'a e loto 'o homo kāingá, pea tuku ke fiefia mo e loto 'o hoku kakai kotoa pē, 'a ia kuo nau langa 'aki honau tūkuingatá 'a e falé ni ki hoku hingoá.

“He vakai, kuó u tali 'a e falé ni, pea 'e 'i heni 'a hoku hingoá; pea te u fakahā au 'e au ki hoku kakai 'i he 'alo'ofa 'i he falé ni. . . .

“Pea 'e mafola atu 'a e ongoongo 'o e falé ni ki he ngaahi fonua muli; pea ko e kamata'anga 'eni 'o e tāpuaki 'a ia 'e lilingi atu ki he 'ulu 'o hoku kakai. 'E pehē. Ēmeni. (T&F 110:4–7, 10).

‘Oku akonaki mai ‘a ‘Eletā Lōpeti D. Heili ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘o pehē, “Kapau te tau mo‘ui ‘aki e ngaahi fono ‘oku fekau‘aki mo e mali fakasilesitialé, ‘e lava ke tau a‘usia, mo hotau malí pea mo hotau fāmilí, ha ki‘i konga ‘o hēvani ‘i māmani. Pea ‘i he‘etau mo‘ui ‘aki ‘a e ngaahi fono ko iá, ‘oku tau ako ai ke mo‘ui ‘aki ‘a e ngaahi fono tatau pē ko ia ‘oku mo‘ui ‘aki ‘i hēvani.” Vakai, “A‘usia ha Ki‘i Konga ‘o Hēvani ‘i Māmani,” peesi 22.